

اڪرپتي

(سامونڊي پتيءَ جا لفظ)

منصور ٿلهو

سنڌيا پبليڪيشنس

شڪارپور، حيدرآباد

آڪرپٽي

سامونڊي پٽيءَ جا لفظ

ليکڪ:

منصور ٿلهو

سنڌيا پبليڪيشنس
حيدرآباد، شڪارپور

سڀ حق ۽ واسطا محفوظ

ڪتاب جونالو	:	اڪر پتي (سامونڊي پتيءَ جا لفظ)
مصنف	:	منصور ٺلهو
ڇاپو	:	پهريون جولاءِ 2014ع
ڪمپوزنگ	:	امين سولنگي ۽ اشرف سولنگي
ڇپيندڙ	:	اڪرم شاه پرتيز لاهور.
ڇپائيندڙ	:	سنڌيا پبليڪيشنس

52، رابع اسڪوائر حيدر چوڪ حيدرآباد
022-2780608

چپائيندڙ پاران

منصور ٿلهو ”اڪر پتي“ (ڀاڱو پهريون) جي نالي سان سامونڊي پتيءَ جا لفظ گڏ ڪري، هڪ تاريخي عمل ڪيو آهي. منصور ٿلهي هتان جي ماڻهن جي روزمره جي زندگيءَ ۽ ڪارو هنوار، ڪرت ۽ ڪچهرين ۽ وينل جڳ جي جهونن ماڻهن، ٻڍڙين عورتن ۽ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي پارڳن، سگهڙن، شاعرن، ناڪڻن ۽ خلاصين سان ميل ملاقاتون ڪري، گهمي ڦري، راتيون جاڳي لفظن کي ڪنو ڪيو آهي کيس اڃان گهڻو پنڌ ڪرڻو آهي. جنهن کي ”اڪر پتي“ (ڀاڱو ٻيو) جي نالي سان رهيل ڪم پورو ڪندو.

هن اورچ ۽ اڻ ٿڪ ليکڪ درياءَ جي ڪنڌ ٻن، ٻيٽن ۽ ماڳن تي رهندڙ ماڻهن سان قرب وٺيندي، پنهنجي منزل ڏانهن وڌندو رهي ٿو. سندس اهڙيءَ جستجو تي اسين هن اداري طرفان کيس لک واڌايون ڏيون ٿا. اسان کي اها خوشي آهي ته سنڌيا پبليڪيشن حيدرآباد هي ڪتاب شايع ڪري رهيو آهي. هن کان اڳ ناول ”مٽي ۽ مهاڻا“ ليکڪ منصور ٿلهو جو سامونڊي پتيءَ جي حوالي سان. وڏي ڪاميابي ماڻي آهي.

عقيل عباس سومرو

سنڌيا پبليڪيشنس

52. رابع اسڪوائر حيدرآباد

پيتا

منصور ٿلهو جتن، جاکوڙ جو ٻيونالو آهي.
”سنها پانءِ مَ سَپَ وِياءِ واسينگن جا“

ماڻهوءَ ڏپ ۽ ڏيل سان نه پر اندر واري جوتي جوهر سان ماڻهو ويندو آهي. تور جي حساب سان هاڻي گهڻو آهي. پر شيهن وانگر شڪار جي پٺيان چال ڏيئي ڪونه سگهندو آهي، نه وري وٽس شيهن جييترو هيانءِ هوندو آهي. منصور جي مزاج ۾ هاڻي واري ڳوراڻ ۽ شيهن واري دل آهي. هو پنهنجي مقصد جي موتيءَ خاطر ٻارهن هٿ چال ڏيندو ائين گذري ويندو آهي، جيئن لڳ ڀڳ مان آنداري وڃي ۽ واکا ڪندي لنگهي ويندي آهي. ڪم جي ڳالهه ڪري ماڻ ڪري ائين نڪري هليو ويندو آهي جيئن ڏکڻ جي ٿڌي هير گلاب جي گلن کي هواءَ جي هندوري ۾ لوڏي، موتي جي گل کي پاڪي پائي سندس منهن تي ماڳ جا به ٿي موتي رکندي نڪري هلي ويندي آهي. ڪم لٿو ته جوڳي نه ڪنهن جا مٿ ۾ وري قرباڻي ڪونج جيان پيرو ڪرڻ ڪونه ٿيندو.

آڏوتين وانگي بگريءَ جيان کيس ٿلهو ڪنڌ ۾ ڪنهن کان پڇيو ته هيئن ئي آرين پارين ڪو جوڳي اوهان کي گڏيو...؟ جواب ملندو هاڻو پيلي ابراهيم حيدري جو پاسو ڏيئي، سمنڊ ۽ ٽڪريءَ جي وچ واري وٽي وٺي، چشمه ڳوٺ کان ٿيندو گولائيءَ کان ڦري ريڙهي مياڻ ڏنر سندس پنڌ، پيچرا الڳ ۽ رند رستا نرالا، وري پتو پوندو ڳاڙهي ۽ ڪاري جي ڪيڙائن سان سنڌوءَ جي ڦاٽن تي ڦيريون پيو پائي. وري ڏس پتو ملندو ته جاتي جي جنگ جوتن ۽ جوانن سان راتيون جاڳي ”اڪرپتي“ لکي وينو. منصور تي چار ناول لکي سنڌي ٻوليءَ جي نون نڪورن لفظن جي ڳولاءِ ڪانڊو ٻڌي ڪڍي لڳي پيو. ٿوري عرصي کان پوءِ سامونڊي پتي گاروڙين جيان گهمي ۽ وينجهارن وانگر، سچائي جي ڪسوٽي سان پرکي لالن موتن جا ڍير کڻي اچي آڏو رکندو. باڪو به سُوڌو هن ڀليري پونءِ جو پٽائي پاڻ، اهڙو اصلي خزانو ڏسي اسان جهڙن ڏڏن جو ته وات ئي ٽپو ٿئي ويندو آهي.

ڪن مهانڊن ماڻهن جي واٽئون ٻڌو اٿئون ۽ جڏهن ڪتابي هٿا سون ته پاڻ پڙهيو سون ته وچولي سنڌي ٻولي معياري ٻولي آهي. پر اهو ڪونه ٿو سمجهيو وڃي ته اها ڏهين صديءَ عيسوي کان وٺي اوسر کان انڪاري ٿي. هڪ هنڌ ٽڪ ٻڌي بيهي وئي آهي. جنهن جو ڪارڻ ڪو سمجهڻ ڏکيو به ڪونه آهي، انهيءَ صديءَ جي منڍ واري حصي دوران سنڌو درياءُ اروڙ کان منهن مٽي رهڙي، بکر وارو وهڪرو اختيار ڪري موهن جي دڙي ڏانهن لڙي ويو. جيڪو اڳ اروڙ کان منگهن واري موجوده خيرپور جو اولهه وٺي، جسڪاڻين وارو پراڻو پيٽ وٺي اڳتي ويندو هو. هن جو هڪ حصو ڪوٽڙي ڪبير واري موجوده ماڳ ڏانهن اولهه آهل رُخ اختيار ڪندو هو.

جڏهن ته ٻيو هالاڻي، بهلاڻي کان ٿيندو موجوده دور جي نوشهري ضلعي ۽ نوابشاهه ضلعي جي وچ حصي مان گذري شهدادپور پهچندو هو. اهو واقعو سومرا دور جي ابتداء ۽ محمود غزنويءَ جي سومنات واري حملي کان اٽڪل روءِ ستر پنجهتر سال اڳ رونما ٿيو هو. اهو وهڪرو پنهنجي اصلي پيٽ کان اٽڪل چاليهارو ميل اولهه ۾ هليو ويو هو. هاڻي اهو وهڪرو موجوده سکر ضلعي جي ڏاکڻين حصي جو اولهه خيرپور ضلعي جو اولهه نوشهروفيروز نوابشاهه ۽ مٽياري ضلعي جو اولهه ڏيئي وهندو آهي.

اڄ جنهن جوءِ کي وڇولو چئون ته سو اڄڙي ناڙ تي ويو آهي. تنهن ڪري شهرن جا رنگ اُٻائجي ويا. ڳوٺ، وانديون، وسنديون ويران ٿي ويون، وڻج واپار واريون واٽون بيهي ويون. ٻولي انسان کان آجي ۽ الڳ ڪانه آهي، ۽

اتي اُسرندي ۽ وڌندي آهي جتي جتي ماڻهن جا مستقل ميڙاڪا رهندا آهن. جهڙوڪ، بندر بازاريون، شهر ۽ ڳوٺ، واٽڪا هٿ، لوهه ۽ موهي جا دڪان ۽ درياءَ جي مُنهن مٿڻ ڪري وچولي جا ماڳ اُچڙي ويا. ماڻهن جي ميڙاڪن جا مرڪز ڦٽي ويا ته ٻولي به جمود جو شڪار ٿي وئي. ان کانسواءِ هيءَ ڳالهه به ڏيان پرڪٺ گهرجي ته ٻوليءَ جي اوسر جا وڏا مرڪز بندرگاهه ۽ راجڌانيون به هونديون آهن. جيڪي وچولي واري علائقي ۾ موجود به ڪونه هيون. ٻي طرف سنڌ جي سامونڊي پٽي ساڍا ٽي سئو ميل ڊگهي پٽيءَ ۾ ننڍا وڏا بندر موجود هئا ۽ ٿورا گهڻا اڄ به آهن. جتي اُتر سنڌ جو تيار مال مختلف وسيلن سان ڪڇي بندرن تي پهچندو هو. جڏهن ته ڏيساور کان آيل پيڙيون مال خريد ڪرڻ لاءِ اوسڙي ۾ بينيون هونديون هيون. ماڻهن اڻيهڙي ميڙاڪا متل هوندا هئا. جتي سنڌي ٻوليءَ جا نوان نوان لفظ سرجندا، سڀجندا ۽ اُسرندا رهندا هئا. ۽ اهڙو سلسلو اڄ چالو آهي پر ماضيءَ وارو اوج ڏسڻ ۾ اچي نٿو. جيڪڏهن سنڌ پنهنجن سڀني وسيلن جي مالڪ ٿي وڃي ته ۽ سنڌو درياءَ موج مستين وارو ڏيک ڏئي ته ماضيءَ واريون موجون ۽ منڊل مڇي وڃن.

منصور ٿلهو ٽي چار ناول ته اڳتي لکي چڪو هو تنهن ڪنهن ڏاهي جي ڏس تي ڏسي وائسي واسينگ نانگ جي پُڇ تي لت رکي، ڪنهن اڻ ڀڻي جو ۽ وڃي گهر گهر آڏو ڪستو جهلي سنڌي ٻولي جي هڪ هڪ لفظ جي لاءِ سٺن هٿن ۾ بيچل وانگر پاڪارڻ فقط پونءَ جي پائن جو ڪم هوندو آهي. سو منصور به ابراهيم حيدريءَ کان ريتهي مياڻ ۽ ريتهي مياڻ کان جاتي تائين وڃي نڪتو اڃا کيس پنڌ گهڻو رهيل آهي. جيڪو هن جو پيو پاڻو هوندو. منصور ٿلهو هلي گهمي گس جوڙي ڇڏيا، وانديون ۽ وسنديون واڇيون، ڳوٺن جو ڳليون ڦريون، ماڻهوءَ ماڻهوءَ کي منٿ ڪئي، هن مان مارجاتا واري منفرد ماڻهوءَ لاءِ ايترو چئي سگهجي نٿو ته، ”ڪرڪٽا لاهي سڪ نه سُتا ڪڏهن“ جنهن ميڙي چونڊي ڪري سنڌي ٻوليءَ جا ٻه ٽي هزار نوان لفظ آڻي اسانجي آڏو ڏيڻ ڪيا آهن. سنڌ جا اهڙا ماڻهو هوندا آهن، جن کي رڳو وڏاڻيون ڏئي پاڻ ڪڍائي ڪونه ٿو سگهجي. اهڙا ڪن ڦاڙ جوڳي رڳو ڪيرون ڪونه ٿا لهڻ، پر اسان انهن کي ڏئي به ڇا ٿا سگهون جيڪي مٽيءَ ماتا جي مُنهن تي پيل دز کي سجدن سان صفا ڪري رهيا هجن.

هن مهان ماڻهوءَ جو چوڻ آهي ته سامونڊي پٽيءَ ۾ سنڌيءَ ٻوليءَ جي لفظن جا موتي ائين ڏير لڳا پيا آهن جو ڏاندارين سان ڪٿي ميڙ، پر هجي ڪو وينجهار جيڪو انهن کي سهيڙي ۽ سموهي سواهو به ٻڌائي ٿو ته ننگر پارڪر کان ٿر جو وٽ پاسو ڏيئي گهوٽڪي ضلعي تائين پهچجو ۽ هاڪڙي درياءَ جي پراڻي پيٽ جي ڪنار سان هلبو ته ڏسبو ته اتي سنڌي ٻولي جي نون لفظن جا انبار لڳا پيا آهن. ڪوهستان ۾ سنڌي ٻوليءَ جي لفظن جا ڪوه نور هزارين موجود آهن پر جيڪو وهي سولهي. ان لاءِ مان سنڌي ٻوليءَ جي ترقيءَ لاءِ ڪم ڪندڙ ادارن کي گذارش ڪندس ته اُنهيءَ جوءَ جو استادن کي اضافي معاوضا ڏيئي هن اهم ڪم کي توڙ تائين رسائين جنهن جي ابتدا منصور ٿلهو ڪري چڪو آهي.

عطا محمد پنيرو حيدرآباد

پنهنجي پاران

سنڌ جي سامونڊي پٽي آڌ جڳاد کان وٺي انساني جياپي جا آهيال ڏيندي پٽي اچي سموري جيت جي اوسر پاڻيءَ کان ٿي آهي. انسان جي بنيادي غذا، جياپي جو وسيلو ۽ روزگار جو ذريعو پاڻي ئي رهيو آهي. سنڌ جي سامونڊي پٽيءَ جا بندرگاهه، ٻيٽ، سدائين خوشحال ۽ سماجي معاشي لحاظ کان آباد رهيا آهن. دنيا جي جهاز راني واپار جو لنگهه هن سامونڊي پٽيءَ مان ٿيندو هو.

دنيا جون ڪيتريون قومون وڻج واپار واسطي هتي اينديون رهيون، هتان جي آباد وسندين جا سماجي معاشرتي زندگيءَ جا رنگ ڏسي جنهن ۾ عام ماڻهو جيڪي پنهنجي پورهئي تي ويساهه رکي ڏينهن رات محنت ڪندا هئا، انهن ماڻهن پنهنجي ثقافت ۽ ڪلچر کي زندهه رکيو. مهمان نوازيءَ سان ايندڙن ويندڙن کي مان ڏنو پئي. هتان جي ماڻهن جي سادگيءَ ۽ سچائيءَ جو اندازو لڳائيندي ٻاهريون قومون واپار توڙي ڦرلٽ جي مقصد سان اچي ڏاڪو ڀڃ ڄمايو. پر اڄ به اهو سلسلو جاري آهي. پنا، بنگالي، برمي وغيره سامونڊي پٽيءَ ۾ جهجهه آباد ٿيندا وڃن پيا، جنهن جي ڪري مقامي آبادي تي ۽ انهن جي وسيلن تي اثر پوي ٿو.

سنڌ جي سامونڊي پٽي سدائين مٺي پاڻيءَ جي موج هستين سان آباد رهندي آئي آهي. هن پٽيءَ ۾ سنڌو درياءَ وڏي لاڏ ڪوڏ سان، جوين جوت سان جهومندو. ڪڏهن ڪنهن هنڌان ته وري ڪڏهن ٻي جاءِ تان گس مٽائيندو. وڙ وڪڙ کائيندو هلندو رهندو هو. هتان جي ماڻهن کي هزارين خوشين سان نوازيندو رهندو هو. سنڌو درياءَ جنهن هنڌان نوان گس ۽ وهڪرا ٺاهيندو هو ته اُتي نوان شهر ۽ بندر آڏجي ويندا هئا. انهن ڏينهن ۾ سنڌو درياءَ کي ڪابه روڪ ٽوڪ نه هوندي هئي. پنهنجي مرضيءَ سان هزارين ميلن جو سفر ڪري سنڌ جي سامونڊي پٽيءَ ۾ داخل ٿي پوءِ وڃي سمنڊ سان يڪرڻ پوندو هو.

جڏهن سنڌو درياءَ کي بند ٻڌي روڪيو ويو ته سنڌ جي سامونڊي پٽي سوگهڙي جي شڪار ٿيڻ لڳي. هتان جي سموري جيت جو ساهه ٻوسائجڻ لڳو. سامونڊي پٽيءَ جا بندر ماڳ، ٻيٽ ۽ سرسبز آباد زمينون جيڪي ڀلوڙ نسلن ۽ باغن جي سونهن سان سرهيون ۽ سڪيون ستابيون هونديون هيون، اُهي آهستي آهستي اُڇڙڻ لڳيون. ٻي طرف سمنڊ جو ڪارو پاڻي، پنا جهل ڀل جي تيزيءَ سان وڌندو رهيو آهي. اُهو پنهنجن ڪارن ڏندن سان سامونڊي پٽيءَ جي آبد زمين جي بحر کي اندران ئي اندران کائيندو مٺي زمين جي ميناڄ کي ختم ڪندو رهي ٿو. فصل تباهه ٿيڻ لڳا، چوپايو مال بک مرڻ لڳو. عام ماڻهو جون سماجي ۽ معاشي حالتون تباهه ٿي ويون. هنيئر سامونڊي پٽي اڇڙي پينگ ٿي وئي آهي.

هي ماڻهو درياءَ جي ڪنڌين، ماڳن ۽ ڦٽندڙ ٻيٽن تان لڏ پلاڻ ڪرڻ تي مجبور ٿيا. جهڪي سُڪيا ستا. خاندان هئا، اُهي شهرن ڏانهن هليا ويا. وري ڪن پنهنجن ماڳن کي نه ڇڏيو اُهي سامونڊي جنگل اربين حالتن سان ٻيڏو اُٽڪائي بيهي رهيا، سي اڄ به اُهي درياءَ جي ڪنڌين تي ويٺا آهن. جن ماڻهن جو گذر سفر، نو ذريعو زراعت

نو. جڏهن اُهي معاشي بدحاليءَ جو شڪار ٿيا ته انهن مهاڻن سان گڏ درياءَ ۾ مڇيءَ مارڻ وارو گم شروع ڪيو. جڏهن ته اُهي مهاڻا ميربحر ڪونه هئا، ٻين ذاتين سان تعلق رکندڙ هئا.

سند جي سامونڊي پٽيءَ جي بندرگاهن. ٻيٽن ۽ دريائن جي ڪنڌين کان مهاڻا (مختلف اوڙگن وارا) جت (مختلف اوڙگن وارا) ڪٿي. بلوچ ۽ ٻين ذاتين وارا ماڻهو ننڍن ۽ وڏن شهرن ۽ اُن جي ڀر پاسن وارن ڳوٺن ۾ لڏي وڃي ويندا. انهن اتي ئي پنهنجو ڌنڌو ۽ وڻج واپار شروع ڪيو ته انهن جي ٻولي ۽ لهجي ۾ اُن ماحول جو اثر پيدا ٿي ويو. هن وقت جيڪي ماڻهو سامونڊي ٻيٽن، ۽ رڻ ڀٽ ۾ رهن ٿا، انهن جو لهجو ٻين زبانن جي اثرن کان محفوظ رهيو آهي. شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي دور ۾ سامونڊي بندر ماڳ، ٻيٽ ۽، درياءَ جون ڪنڌيون ۽ ڇاڙون سڀئي پيار پري ڇڄ سان چلڪنديون هيون. انهيءَ وقت ۾ سند جي سامونڊي پٽي جا ماڳ، ٻيٽ، درياءَ جون ڪنڌيون ايڏيون ته سهڻيون هيون جن شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ کي پنهنجو ڪري وڌو هو.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ ماڻهن جي سماجي ۽ معاشي زندگيءَ جو گهرو مشاهدو ڪيو. انهن ماڻهن جي ٻولي ۽ لفظن کي جيڪي روزمره جي زندگيءَ ۾ ڳالهائيا ويندا هئا، انهن لفظن کي جاچي جوچي وڏي پيار ۽ پابوءَ سان پنهنجي شاعري ۾ ڪتب آڻي هميشه جي لاءِ محفوظ ڪري ڇڏيو ۽ انهن لفظن کي متروڪ ٿيڻ کان بچائي ورتو.

سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ مڙد توڙي عورتون اڄ به آڳاٽا لفظ پنهنجي ڳالهه ٻولهه ۾ ڪتب آڻين ٿيون. اُهي لفظ ساڳي ئي شڪل ۾ يعني اصلي حالت ۾ هينئر به اُچاريا وڃن ٿا. اهي لفظ گهڻ معنيٰ وارا آهن، جيڪي سند جي مختلف هنڌ تي ڳالهه ٻولهه ۾ استعمال ٿي ڪري مختلف معنيٰ ڏيکارين ٿا.

مثال طور – لفظ ”هڪي“ آهي. هيءُ لفظ مؤنث ۽ مذڪر ٻنهي لاءِ ڪتب ايندو آهي.

شاهه عبداللطيف ڀٽائي ”هڪي“ لفظ ڪيترا ڀيرا استعمال ڪيو آهي. لفظ ”هڪي“ اڄ به سامونڊي پٽيءَ ۾ ماڻهو استعمال ڪن ٿا. ابراهيم حيدري ۽ ريڙهيءَ ميان جي ڳوٺن ۽ اُن جي ڀر پاسن وارن علائقن ۾ مرد ۽ عورتون ڳالهه ٻولهه جي جملن ۾ ”هڪي“ جو لفظ استعمال ڪن ٿيون.

‡ هڪي: معنيٰ: هڪ، هڪ ڄڻي، هڪڙي هڪ ڄاڻي، هڪڙو اڪيلي، هڪلي وغيره.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ ”هڪي“ لفظ کي پنهنجي شعر ۾ ڪتب آندو آهي

‡

”هڪي ٻانهي ڇٽ ۾، ٻي جا الله ڪري

پارَ هي وجهي ڪُن ۾، پارَ هي ڪنڌيءَ ني.

سُترَ سي ڏوٺي، جي تَرِ توائي مڪرا.“

. سر سري راڳ، داستان پهريون، بيت ٻاويهون

هڪ عورت ٻي عورت کي چوي ٿي.

”لي! آءُ هيڪي آئي آنيان.“ (”آئي... آءُ اڪيلي آئي آهيان.“)
 ”آءُ هيڪي“ ڪڇا ڪيان...!!“ (”آئي... آءُ هڪڙي ڇا ڪريان“)
 ”لي“ عورت کي چون، هڪ عورت ٻي عورت کي ”لي“ جي نالي سان مخاطب ٿيندي آهي. هي ريت هيءَ واري عورت جو
 جو لهجو آهي. جنهن ۾ ڪڇا لفظ يعني ڪ کي زير آهي.
 ”آءُ هيڪي ڪڇا ڪريان!!“
 هي ابراهيم حيدريءَ جي عورتن ۽ مڙدن جو لهجو آهي. جنهن ۾ هيڪي لفظ استعمال ٿيو آهي اُن سان
 گڏ ”ڪڇا...“ جو لفظ آهي.
 سامونڊي پٽيءَ ۾ مرد به ”هيڪي“ لفظ استعمال ڪندا آهن.
 ”خلاصي! هيڪو پيولو وٽاءُ.“ = ”خلاصي! هڪ ڊم لاهه“
 ”خلاصي! هيڪي هاج وٺي آ.“ = ”خلاصي! هڪڙي شيءَ وٺيا“
 سنڌ جي ٻين علائقن ۾ لفظ ”هيڪي“ ٿورو بدليل شڪل ۾ استعمال ٿئي ٿو. پر اُن جي معنيٰ ۾ ڪو فرق ڪونهي.
 لفظ ”هيڪي“ جي جاءِ تي ”هيڪلي“ استعمال ٿئي ٿو.
 ”هيڪلي“ لفظ ٿر، اُتر ۽ وچولي علائقي ۾ عورتن ۾ ڪڻڪ ۾ گت ٿيڻ تيون.
 مثال طور: ”ادي شهر بانو! آءُ هيڪلي“ وينديس ۽ سگهو موٽي اينديس.
 ”اڙيا تون هيڪلي آئي آهين...؟“
 ”ادي سڄي گهر جو بار هيڪلي ڪنيون ويئي آهيان.“
 مرد ”هيڪلو“ لفظ استعمال ڪندا آهن.
 ”اچر! تون هيڪلو جهنگ ۾ مال ڪاهي وڃ.“
 ”ادا! شاهو ڪونه آيو مان هيڪلو آيو آهيان.“
 هيڪلي يا هيڪلو لفظ اهي سنڌ جي ٻهراڙي وارن علائقن ۽ ڳوٺن ۾ استعمال ٿئي ٿو.
 لفظ ”ڪڇاڙو“ آهي.
 * ڪڇاڙو جي معنيٰ ”ڇا“ ”ڇو.“ آهي.
 شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي.

جتي لهرين لڪ، ڪن ڪرڳل پاڻ ۾
 اُتي عبداللطيف چئي، رڀ ٽنهنجي رڪ
 ڪڇاڙو هي ڪڪ، پڙ جهليندا پيڙ جو.

سُر سريراڳ، داستان ٻيو بيت تير هون

هزارن جي تعداد ۾ لفظ شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي بيتن ۾ اهڙا لفظ ملندا، جيڪي اڄ به سامونڊي پٽيءَ ۾ ڳالهايا وڃن ٿا.

ڪاري ”يعني درياءَ کان پار ڪرڻ شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي.
 ”هيڪي ٻانهي ڇٽ ۾، ٻي جا ڪري الله،
 ڪڍي، اُنهي ڪُن مان، اُڪاري اوڙاهه
 ته واحد کي واهه، جو ستر سڀئي ڪري

سامونڊي پٽيءَ جا ماڻهو ”اُڪاري“ جو لفظ استعمال ڪندا آهن.
 جملو! ناکا سلو! هن ڳپور کي پراڙين پاسي اُڪاري ڇڏجين.
 ناکا سلو! هن چوڪري کي دريا جي پرائين پاسي پهچائي ڇڏ،
 پاڻي! مهمان کي ڪنڌيءَ ”اُڪاري“ آڇ.

لفظ ”اُڪري“ يعني پهچي.
 ”ناکا! خيرو ۽ خادم درياءَ اُڪري ويا.“

سامونڊي پٽيءَ جا ماڻهو ”اُڪري“ لفظ جي معنيٰ ”ٽڪرڻ“ يا ”ٽڪرائجڻ“ ڪيندا آهن.
 جملو: ادا ناڪئي هاشم ۽ ناڪئي الوجا هوڙا ”اُڪري“ پيا، يعني ٽڪرجي ويا. هتان جي ماڻهن جي سادگي اها آهي ته ريتڙهه ۽ نقصان وارا لفظ استعمال ناهن ڪندا. جڏهن هن ناڪتن جا هوڙا پاڻ ۾ ٽڪرجن ٿا ته اهي ”ٽڪرجڻ“ جو لفظ پنهنجي زبان مان ڪونه ڪيندا آهن. پرائين چوندا ته ”اُڪري“ ويا. پنهنجي نقصان جو اظهار به ڍڪيل ۽ لڪيل انداز ۾ ڪندا آهن. جيئن ڪو ماڻهو فوت ٿي وڃي ته چوندا، ”مر حيات“ ايئن ڪونه چوندا فلاڻو مري ويو.
 ڪارونپار“ سامونڊي پٽيءَ ۾ درياءَ جونالو آهي.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي

✽

گهڙج گهاٽي نيه سين، اڳيان ڪپڙ ڪارونپار
 اُڪارج آڏار لهرين مان، لطيف ڇٽي

”سر سيراڳ، داستان ٻيو بيت ٺاهون“

سامونڊي پٽيءَ جا ماڻهو ”ڪارونپار جي معنيٰ. ”ڪاروڪن“ ڪارونپار ”ڪاروپار“ ڪيندا آهن. سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ ملاحن، مهاڻن ۽ جتن جي ننڍڙين ٻيڙين جا نالا شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي بيتن ۾ ملن ٿا. جيئن، روپا، ريتري (صفا ننڍڙي ٻيڙي) پات، مڪڙي، جن جتن وٽ ننڍڙيون ٻيڙيون هونديون آهن، اُنهن جتن کي اُڀري جٽ چيو ويندو آهي.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي بيتن ۾ گهڻا لفظ اهڙا ملن ٿا، جيڪي هن وقت به سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ بلوچ ۽ بلوچن جون اوڙستون ڳالهائين ۽ جٽ، جتن جون اوڙڪون يا پاڙا ڳالهائين. ڪلمتي، بلوچ ۽ جٽ ساڳئي انداز ۾ اڄ به اهي نط ڳالهائين ٿا.

مثال طور

پٽي = چري
پالار = وڻن جا ڌار
ڪپڙ = ٻيڙي پر - ٻيڙو هلڻ. جملو ”آتون ڪپر ڪيان ٿو ڪرين؟“ يعني =

تون ٻيڙو چوڻو هلين...؟

ڪٽ = آزار برداشت ڪرڻ، سور برداشت ڪرڻ

وڪڙ = گهڻو سودو سامان

اوچو = آرام ڪرڻ، اٿڻ

ويجڙ = مصالو

آتون = تون

ميز = مينهن

اُجهي = اُٿڻ

سوارو = سوڀرو

سويل = سوڀر

رِمنه = اعتبار

حيرت = ڳالهه کي لڪاءِ نه

آن = اوهان

چُٺان = چوان

چٽاڪا = ڦڙا ڦڙا (پاڻيءَ جا ڦڙا)

پوڄاڙي = شام وارو وقت، وچين جو وقت

ڪيو = ويو

ڪوبر = اها ويل نه

ڪٽهي = ويئي

سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ مهائڻ ۽ بلوچن جا ڪيترائي اهڙا لفظ ملن ٿا جيڪي ساڳئي شڪل ۾ آهن ۽ ساڳي ئي انداز ۾ اُچاريا به وڃن ٿا بلوچ عورتون ۽ مهائڻ جون عورتون گهر ۾ اهي لفظ ڪتب آڻين ٿيون

سامونڊي، پتيءَ ۾ رهندڙ بلوچ نج سنڌي ٻولي ڳالهائين ۽ اُهي بلوچي ٻولي نه ڳالهائيندا آهن. اهوئي سبب آهي جو بلوچ سامونڊي، پتيءَ ۾ صدين کان وٺي رهندا اچن ٿا. تنهن ڪري بلوچن ۽ جتن جي لفظن ۾ هڪجهڙائي ملي. مثال طور:

توک ڏنم	=	يعني توکي ڏنم
توڪ چئم	=	توکي چيم يا توکي چيو
آن کي چئم	=	اوهان کي چيم يا اوهان کي چيو
آن کي گُجا چئان	=	اوهان کي چا چوان
هَنک چُو	=	هَن کي چيو
آن ک چئان ٿو	=	اوهان کي چوان ٿو

جتن جو لهجو مختلف ٿئي ٿو. جتن جون ڪيتريون اوڙڪون آهن. يعني پاڙا آهن. شاهه عبداللطيف جي ڪيترن سرن ۾ جتڪي لهجي جا لفظ ملن ٿا.

مثال طور:

✽ وڃا: معنيٰ. جارِ سنوت. اٽڪل
شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي.

”جَت حبيب هُٽن، نائڪُ پَري ٺيهه جي
تَتي طَبِين، وِجي وڃا وسري

سُرِ يَمَن داستان ٿيون

✽ وَهي وا = معنيٰ: هليا ويا.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي.

”سَر ۾ پَڪي هڪڙو نه چُٽي نه چُونگاري
رضا جا رحمان جي، پيو پڪي ٿو پاري
وٿان ويچارِي، وِڳر سڀ وَهي وا.“

سُرِ پورب

✽ نيِرُ: = معنيٰ، نيئر

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي.

اديو اٺ ويام، منهنجا نيِرُ سوڌا نڪري
ڪنجيون جي قرفن جون، سانڍڻ سور پيام
سنجهي هوت ويام، صبح ٻڌيم ڇندرو“

سُرِ سَمِي

✽ تيلان - آڪڙ، اڪيلوڏسي آيو ٿي وڃڻ.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي:

✽

سدا سائڙ سڀڙ ۾ انڌر لهي نه اُڃ

سڙ جو پرينءَ جو سا سڀائي سڃ

تيلان مڙن اُڃ، سدا سائڙ سڀڙ ۾.

”سُر سسئي آبري، داستان پهريون، پنجون“

✽ اُڪڙڻو: = پڻيو ڪڍيو (جتڪي لهجي جو لفظ)

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي

”جا ڪي گري طبيب، دارون هن درد جا،

ههڻو سي حبيب، اڪوڙڻو آڏ گري“

سُر يمن ڪلياڻ

✽ اگهن: بيمار تندرست نه هجڻ.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي.

آهي گهڻون اگهن جو ترس طبيبن،

ڪڙو وس ويجهن، تان ڪري ري ڪين ٿيئي.

سُر يمن ڪلياڻ، داستان ٻيو.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي بيتن ۾ ڪلمتي بلوچ ۽ بلوچن جي مختلف ڀاڙن ۾ ڳالهائيندڙ لفظ به استعمال

ڪيا آهن. اهي لفظ جتن جون اوڙڪون به استعمال ڪن ٿيون.

مثال طور: اُڀالو معنيٰ طعنو ميهڙو

✽ اڀالان: معنيٰ طعنا، ميهڙا.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي.

سڙيءَ ڳالهه سڙيءَ سرتين سنجڙ چڙڻو

ماروڙي محلن ۾ اڳي ڪانه هئي،

عمر آءُ نه هئي، ان اڀالان اڳ ۾.

”سُر مارئي، داستان ٻيو بيت ويهون“

شاهه سائين جي هن بيت ۾ لفظ آهي، سنجڙ.

هيءَ لفظ ڪلمتي بلوچ ۽ جت ڳالهائيندا آهن، جيڪي سامونڊي ڀٽيءَ ۾ رهن ٿا.

سُر مارئي جي داستان اُنون ۾ بيت آهي. جنهن ۾ سِنجَن لفظ شاھ عبداللطيف ڀٽائي ڪتب آندو آهي. سِنجَن، معنيٰ، ڪوھ مان پاڻي ڪڍڻ. سامونڊي پٽيءَ ۾ ”سِنجَن“ لفظ جي جاءِ تي ”سِنجَن“ لفظ عام ماڻهون استعمال ڪندا آهن.

شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي:

سَتِيءَ ڳالھ سُئي، سَر تين سِنجَن سِنجَن ڇڏو
ماروڙي محلن ۾، اڳي ڪانه هُئي،
عمر آءُ نه هُئي اِن اويالٿان اڳ ۾.

سُر مارئي، داستان ٻيو بيت ويهون

”اي چوڪريون ڪوھ تان پاڻي پيون ”سِنجَن“

”ابا...! وڃ پاڻي سِنجي اڃ“

لفظ آن معنيٰ اوهان

هيءَ لفظ ڪلمتي بلوچ ۽ جَت به ڳالهائين.

شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي.

”جھوڙا جي جُهَلن ۾ هيري لک هزار
لڳا واٽ وٺن جا، پنهنوءَ کي پالڻ
آن ڪي ويندا گڏيا، آهڙي سِٽ سوار
لنگهي ڪالھ قطار تو آئي! اڄُ نهارئين.

سُر ديسي داستان چوٿون

✽ وسهه: يا ”وسهي معنيٰ ڀروسو اعتبار هيءَ لفظ ڪلمتي بلوچ ڳالهائيندا آهن. ۽ سامونڊي پٽيءَ جا سڀ ماڻهو ڳالهيندا آهن.

شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي.

”متان ڪاٻڙي! بول ٻارو جي وسهي
هوند نه سُتيس، سرتيون! ويهي رهيس وڙي،
جَت پنهنجي جوءَ ۾ گهارين مان گهڙي
ڪيچن آئون نه ڪڙي ڪنهن ڏکيءَ ڏاوڻ ڏاڻيو.“

سُر ديسي داستان ستون

✽ گچ معنيٰ ڪوڙ هيءَ لفظ سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ ڪلمتي بلوچ استعمال ڪندا آهن.

شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي.

چُنڙي	پوتي
چاڱولو	رسي بولي رَڇ پاسن واري رسيءَ کي چيو ويندو آهي.
چاڱلو	دادلو پار
چتو	پرهيز نه ڪرڻ -- هر شئي کان
چوچو	پڪيءَ جو قسم
چلڻ	هلڻ ”ادا...! بيھُ نه چلڻ ڏيکار“ = ”ادا...! بيھُ نه هلڻ ڏيکار“
چڏو	گندي پاڻيءَ جو کڏو
چواتو	زور سان ڳالهائڻ ادا - چواتو نه ڏي. ادب سان ڳالهائڻ
چال	تيز ”ادا... هوڙي کي چال نه ڏي“ = ”ادا... هوڙو تيز نه هلاءَ“
چُر چُر	مان ڪر
چيري	چيرڻ، چڪي ڦاڙڻ
چوڪو	وڌڻ
چوڪ	درياهه سُڪي ويو.
چوٽي ڍولير	پڪيءَ جونالو (هن پڪيءَ کي مٿي ۾ چوٽي ٿيندي آهي.)
چرڻ	مال چارڻ
چهر	درياءَ جونالو هي درياءَ پاڌالو درياءَ مان نڪرندو آهي. پوءِ وڻ کائي هلندو سمنڊ ۾ داخل ٿيندو آهي.
چر پهر	مٺي پاڻيءَ جي ڍنڍ، (هي ڍنڍ راج ملڪ جي پاسي ۾ آهي. ديھ ڊڙ ۾ آهي.)
چمني	بتي
چڪ وات	گار گند ”اي چورا...! وڏن سان چڪ وات نه ڪر“ = ”اي چورا...! وڏن سان گار گند نه ڪر“
چينڪي	درياءَ جونالو (هيءَ درياءَ ڪا جهر درياءَ مان نڪري ٿو.)
چاڪو	مڇيءَ جو نالو (هيءَ کاري پاڻيءَ جي مڇي آهي. هن جو قد تي چار فوٽ ٿيندو)

مثال = وريائي پاڙي جا ماڻهو پاڻي پيئڻ جي تانوَ کي ”ڏول“ چون.
 اها ڏول پري آڙي“

دٻلا پاڙي جا ماڻهو پاڻي پيئڻ جي تانوَ کي ”چل“ سڏين.
 ”زينو! پيولي مان ”چل“ پري ڏير.“

ملڪائي پاڙو:

”لي! پاڻيءَ جي چَل ڏي“

ريڙهيءَ جا ماڻهو لفظ جي هيٺان ”زير“ لڳائي اُچار ڪيندا آهن.

مثال طور	=	ڪ	ڪي
	=	ڪڇا	ڇا
	=	ڪڇاڙو	ڇالاءِ
	=	ڪيندي	ڪائيندي
	=	پيندي	پيئندي
	=	ڪيندي	ڪندي
	=	ڪنهن گورين	ڪهڙي پاسي
	=	چٽال	سُني - سُهي
	=	هيڪي	هڪَ چڻ، هڪڙي اڪيلي، هڪڙو چڻو
	=	پيالا	اُڀرندو طرف
	=	ڳٽا	ڳل
	=	لي	عورت
	=	ڳني	وڻي

ڳني جو لفظ ريڙهيءَ ۾ رهندڙ ماڻهو زندهه شيءِ جي لاءِ استعمال ڪندا آهن.

مثال! انسان - ڳئون - پڪري وغيره

جملو - ”اي خلاصي! ناڪئي هاشم کي ”ڳني“ آڙي!“

جملو - ”لي! تون حاجرہ جي گهران ڳپور کي ”ڳني“ آ“

ڳني = وڻي

ڪاڇي هيءَ لفظ صرف بي جان شين جي لاءِ ڪتب آڻيندا آهن.

چورا، ڳني آ - معنيٰ چوڪرا - ڪا شئي وڻي آ.

لفظ ”لي“ يعني عورت

ريڙهيءَ ڳوٺ جا مرد ”لي“ جو لفظ پنهنجي گهر واريءَ جي لاءِ استعمال ڪندا آهن. ڪڏهن جملي جي اڳيان ته وري ڪڏهن جملي جي پڇاڙيءَ ۾ ڪتب آڻين ٿا.
مثال طور: ”لي! ڪجا پئي ڪرين...؟“
”ڪم ڪري آئين لي...؟“
”لي! اُن رڌ.“

ريڙهيءَ جا ماڻهو ”اُن“ جو لفظ صرف ڇانورن لاءِ استعمال ڪندا آهن.
ريڙهيءَ جون عورتون هڪٻئي کي مخاطب ٿيندي ڳالهه ٻولهه ڪندي پنهنجي لهجي ۾ ”لي“ جو لفظ استعمال ڪنديون آهن.
مثال طور: ”لي! ماڻهين جي گهر وٺين؟“
”لي! ڪيڏانهن پيو وڃي؟“
”آءُ نولا ملڻ پيو وڃان!“

نولا يعني ٿانو – آءُ ٿانو ملڻ پيو وڃان.
”لي“ جو لفظ ريڙهيءَ جي ملڪاڻي ماڻهن جو هو اُهي استعمال ڪندا هئا، پر هينئر سڀني ڀاڻن ۾ ”لي“ جو لفظ استعمال ٿئي پيو.

لفظ – ”ڙي“

ريڙهيءَ جون عورتون ”ڙي“ جو لفظ پنهنجي مرد يعني مڙس سان ڳالهه ٻولهه ۾ ڪم آڻين ٿيون.
مثال طور:

”ڙي! هٿ تان هاج وٺي آئين؟“

”اي! ڪمائي ڪري آئي ڙي؟“

”ڙي! ڪجا پيو ڪرين...؟“

”ڙي! ڪيڏانهن پيو وڃي؟“

ريڙهيءَ جي عام لهجي ۾ ”ڙي“ ۽ ”ي“ اهي ٻئي اضافي لفظ آهن هتان جا ماڻهو گهڻو استعمال ڪندا آهن.
”ڙي“ جو اضافي لفظ

مثال! ”آنوا ڪم ڪرين آئين ڙي...؟“

”خلاصي ڪيڏانهن پيو وڃي ڙي...“

”اي حاجي! ڪجا پيو ڪرين ڙي...“

”اي خلاصي! رڇ وٽاءِ ڙي“

بيٽي، لانچ، هوڙي ۾ مزدوري ڪرڻ واري کي ”خلاصي“ چوندا آهن
 ”ي“ جواضافي لفظ

مثال: ”يا آڪورو مڻي ڪرين پيو يا...“

ربا خواصخواه ڌڻي ڪرين پيو يا

”تارا ڪري اچون پيا يا..“ (تارا معنيٰ ڪاٺيون)

”يا هاڃ وٺي آ...“ (يا شئي وٺي آ)

ريڙهيءَ جا ماڻهو ”ڙ“، ”ڙ“، ”ڙ“، جو آوازن ڪين ڪونه پر انهن جي جاءِ تي ”ج“ جو آواز ڪيندا آهن.

مثال طور: جال = زال، جلم = ظلم، جور = زور

جرو = ذرو، جبان = زبان، جوري = زوري

لفظ: گچڙ يعني گچڙو لٽو

ريڙهيءَ ڳوٺ ۾ مڙد ۽ عورتون ”گچڙ“ جو لفظ استعمال ڪنديون آهن.

هڪ عورت نوان ڪپڙا خريد ڪري ايندي، اها ٻيءَ عورت کي ٻڌائيندي ۽ ڏيکاريندي چوندي آهي،

”لي! ڪپڙا آندا آه.“ = ”آئي...! ڪپڙا آندا آهن“

”لي - گچڙ ڏس.“ = ”آئي...! ڪپڙا ڏس“

ڪو مڙد درزيءَ ڏي ڪپڙا سبرائڻ جي لاءِ کڻي ويندو ته چوندو،

”اي هاشم! گچڙ سبي ڏير ٿي“

شاهه عبداللطيف ڀٽائي گچڙ جو لفظ بيت ۾ ڪتب آندو آهي..

”اچن سڙهه اڀڙا، مٿن گچڙ ڪوٽ،

سامونڊي مون گهوٽ، لڪا لويي آيا.“

سُر سري راڳ، داستان چوڻون

سامونڊي پٽيءَ ۾ جتن جون ڪيتريون ئي اوڙڪون (پاڙا) رهن ٿيون. ڪاري وارن جتن ۽ مير جتن جي ڳالهه

ٻولھ ڪرڻ جو انداز مختلف آهي.

سامونڊي پٽيءَ جي عورت

سامونڊي عورت روز مره جي زندگيءَ ۾ مرد جي پيٽ ۾ سنڌيءَ ٻوليءَ جا پراڻا لفظ استعمال ڪندي رهي

ٿي. ڏٺو وڃي ته سنڌ جي ٻهراڙيءَ جون عورتون ۽ سامونڊي پٽيءَ جون عورتون پراڻن سنڌي لفظن کي آڃا تائين

حيات رکيو اچن ٿيون. ان پڙهيل هوندي به سنڌيءَ ٻوليءَ جا ججهه لفظ جملن ۾ ڪتب آڻين ٿيون. ڪيترائي ان لپ

لفظ انهن جي سيني ۾ اڄ به محفوظ آهن. جن جي استعمال جو ڏانءُ وارو مُرڪين اچين ٿو. گجهه لفظ اهڙا آهن.

جيڪي سامونڊي پٽيءَ جي عورت ۽ ٻهراڙيءَ جي عورت ساڳيءَ طرح سان استعمال ڪن ٿيون.

لڏا - اوج = معنيٰ - سهارو - سهارو
 جيڪڏهن ڪنهن غريب عورت کي ڪُجهه اُن جا داڻا يا ٻي ڪا شيءِ، مٺن، کاڌ، خوراڪ، گندي ڪپڙو وغيره
 ڪنهن جي ڀلي پوي ته چوندي
 ”اڏي ڪُجهه ته اوج ٿي وئي“
 ”اڏي اوج اچي وئي گذارو ٿي ويندو.“
 اوج لفظ ٽي ضلعي جي ٻهراڙيءَ واريون عورتون استعمال ڪنديون آهن.
 لفظ ”ويگر“ معنيٰ مصالحو - (ٻوڙ ۽ پاڇي وارو)
 لفظ ويگر، سنڌ جي سامونڊي پٽيءَ ۾ سنڌ جي ٻين ضلعن جي ڳوٺن ۾ عورت پنهنجي لهجي ۾ استعمال ڪري ٿي.
 سامونڊي پٽيءَ جي عورت ٻي عورت کي مخاطب ٿيندي چوندي آ.
 ”لي، ويگر لڙهي ڏي“ (لڙهي معنيٰ پيسي)
 (اڏي مصالحو پيسي ڏي)
 سنڌ جي اُتر ۽ وچولي وارن علائقن ۾ ويگر جو لفظ استعمال ٿئي ٿو. خاص طور تي ٻهراڙيءَ واريون عورتون ”ويگر“ لفظ
 استعمال ڪنديون آهن.
 ”فاطمي! او حاجره کان ويگر وٺي آ.“
 ”ادا! هٿ تان ويگر آڻي ڏي انهيءَ کانسواءِ پاڇي مزو ڪونه ڪندي“
 ڏٺو وڃي ته سنڌ جي ٻهراڙيءَ واري عورت سنڌي لفظن جي گهڙ گهاڙ جي ڄاڻ رکي ٿي. اُن جي پيٽ ۾ شهر
 جي رهندڙ عورت سنڌي ٻولي ڳالهائيندي ۽ سنڌي لفظن جو استعمال ڪندي به اُها لفظن کي نچُ شڪل ۾ اُچاري نه
 ٿي سگهي. جنهن سان لفظ جي اصل صورت ۾ بگاڙ اچي ٿو.
 شهر جي عورت مارڪيٽ ۽ بازار ۾ گهمندي ڦرندي خريداري ڪندي پنهنجن جملن ۾ اردو ۽ انگريزيءَ جا
 لفظ استعمال ڪري ٿي. اهڙيءَ صورت ۾ نچُ ۽ اصلي سنڌي لفظ پنهنجي جاءِ تان غائب ۽ هٽيل هوندا آهن. جيڪي
 گهڻي وقت جي گذرڻ کان پوءِ اُهي لفظ ائين غائب ٿي ويندا، جن سنڌيءَ ٻوليءَ جا لفظ ڪونه هئا.
 شهر جي عورت سنڌي لفظ جو بچاءُ نه ٿي ڪري سگهي. جيئن ٻهراڙيءَ جي عورت سنڌي لفظن جو بچاءُ ڪندي
 لفظن کي اُچاريندي رهي ٿي.

”سامونڊي پٽيءَ جي پيٽن تي رهندڙ ماڻهو“

سامونڊي پٽيءَ جي پيٽن تي جيڪي ماڻهو رهن ٿا. اُنهن ماڻهن جي ڳالهه ٻولهه جو لهجو پنهنجي مختلف آهي.
 ڇو ته اُهي ماڻهو هڪ محدود ماحول ۾ پنهنجي حياتي گذارين ٿا. اُنهن ماڻهن جو وڏن شهرن يا ننڍن شهرن سان
 گهڻي آڇ وڃ بلڪ پنهنجي ٿوري يا صفا نه هئڻ جي برابر رهي ٿي. سڀ کان گهڻي عرصي کان پوءِ هڪ ٻه مرد جو

وڃڻ ٿئي ٿو. اهو به نه جهڙو انهن ماڻهن جي لهجي ۾ لفظن جو استعمال ٿورو ٿئي ٿو. اهي ماڻهو هڪ محدود دائري ۾ رهندا آهن. انهن وٽ شين جا نالا جيڪي سڃاڻپ طور تي ڪتب آڻين، سي متيل هوندا آهن. پر شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي بيتن ۾ انهن جا لفظ ملن ٿا.

سند جي سامونڊي پٽي ٽن ضلعن ۾ آهي. ڪراچي، ٺٽو ۽ بدين، سامونڊي پٽيءَ جو جهجھو حصو ٿي ضلعي ۾ آهي. هيءَ سامونڊي پٽي ساڍا ٽي سئو ڪلوميٽرن تي پکڙيل آهي. جيڪا مبارڪ ڳوٺ کان شروع ٿئي ۽ پوءِ ڏاکڻ ٿي، منهنجو شمس بيت، کڏو ڪياماڙي، گذري حيدر شاه، ابراهيم حيدري، ريتهي ميان، لت بستي، شاه حسن، پنيور جاڪي بندر، پيتياڻ، بندر ديو درياءَ، ترچاڻ درياءَ، حجامڙو درياءَ، چاڻ درياءَ، راج واري درياءَ، ڪا ڪانگڙي ڪانگڙي درياءَ، گهوڙو درياءَ، مٽي درياءَ، هن درياءَ جي اتر ۾ شاه بندر آهي. ڪاجو درياءَ، سير ڪريڪ، جنهن جي گجهه حصي تي هندستان مالڪيءَ جي دعويٰ ڪري ٿو. سامونڊي پٽيءَ ۾ ٻه سئو (200) کان مٿي ڪاريون ۽ ٻيٽ آهن، جن مان تقريبن ارڙهن ٻيٽ هن وقت آباد آهن. ڪجهه سامونڊي پٽيءَ جي ٻيٽن جا نالا هيٺ ڏجن ٿا.

1. روهڙو ٻيٽ	26. لاگارو ٻيٽ	51. گذر ٻيٽ
2. حجامڙو ٻيٽ	27. سير ٻيٽ	52. سري ٻيٽ
3. کوير ٻيٽ	28. پڇاڙ ٻيٽ	53. ڦٽي ٻيٽ
4. گهوڙو ٻيٽ	29. سير پڪار ٻيٽ	54. ڪارو چاڻ ٻيٽ
5. ڪچر ٻيٽ	30. مٽي ٻيٽ	55. جوڳيءَڙ ٻيٽ
6. ڪاجهر ٻيٽ	31. کڏي ٻيٽ	56. ٻيٽڙي ٻيٽ
7. ڪانڙ ٻيٽ	32. ڪاهي کڏي ٻيٽ	57. آڏياڙي ٻيٽ
8. ترچاڻ ٻيٽ	33. سنهڙي ٻيٽ	58. چاڻ ٻيٽ
9. ڪانگڙي ٻيٽ	34. نانگ واري ٻيٽ	59. ميران ٻيٽ
10. گوگارڻ ٻيٽ	35. سيار ٻيٽ	60. ڪيدي واري جو ٻيٽ
11. وٺو ٻيٽ	36. هل ٻيٽ	61. ٿرسيان ٻيٽ
12. دبو ٻيٽ	37. جهٻ ٻيٽ	62. پيتاڻي ٻيٽ
13. ميرواه ٻيٽ	38. راج واه ٻيٽ	63. بٽولو ٻيٽ
14. پوري ٻيٽ	39. ميران ٻيٽ	64. ڪورنگي ٻيٽ
15. هڏن واري ٻيٽ	40. ڦٽو ٻيٽ	65. ڪور ٻيٽ
16. سوکي ٻيٽ	41. جهري ٻيٽ	66. آٿرڪي ٻيٽ

17. سياڳي ٻيٽ	42. ٽڪو ٻيٽ	67. اڪين وارو ٻيٽ
18. امن وارو ٻيٽ	43. سيرڪاري ٻيٽ	68. ماڙيءَ وارو ٻيٽ
19. نانگو ٻيٽ	44. ڦاٽ ٻيٽ	69. شاهه بندر وارو ٻيٽ
20. گيسر ٻيٽ	45. گڏو ٻيٽ	70. جاڪي ٻيٽ
21. وڏيون ٻيٽ	46. اونڌار ٻيٽ	71. چن ٻيٽ
22. شڪرانو ٻيٽ	47. جهور ٻيٽ	72. ڪٽند ٻيٽ
23. ڌو ڌاڻي ٻيٽ	48. زيرو پوائنٽ ٻيٽ	73. ڏنگي ٻيٽ
24. واڙي ٻيٽ	49. پڪيٽرو ٻيٽ	74. پونڊار ٻيٽ
25. گهاريلي ٻيٽ	50. چار وارو ٻيٽ	

ابراهيم حيدري ۽ ريڙهي ”مياڻ جي لهجن ۾ فرق“

هي علائقا سنڌ جا قديم ۽ تاريخي ماڳ آهن. ڪنهن وقت سمنڊ هنن ڳوٺن کان آڻ ڏهه ميل پري هوندو هو ۽ سنڌو درياءَ هن علائقي مان گذرندو هو. سنڌو درياءَ رُخ بدلايو پوءِ هيءَ علائقو ڦٽو سمنڊ جي ڪاري پاڻيءَ کي موقعو مليو. اُهو اڳتي وڌندو آيو ۽ وڌندو رهي ٿو. هن وقت ريڙهي بندر ۽ ابراهيم حيدريءَ سان سمنڊ جو ڪارو پاڻي اچي لڳو آهي. هنن ٻنهي ڳوٺن ۾ ڪيتريون ئي آباديون وسن ٿيون. انهن سڀني جو اڪثر ڌنڌو مڇيءَ مارڻ وارو آهي پر ڪي وڻج واپار ڪن ته ڪي وري ٻين ڌنڌن سان لاڳاپيل آهن.

ابراهيم حيدري ڳوٺ ۽ ريڙهي ڳوٺ جي رهندڙ ماڻهن جو لهجو ۽ حيدري ڳوٺ ۾ رهندڙ ڪڇي ذات جي ماڻهن جو لهجو مختلف ڌڻن ۾ اچي ٿو. جيڪي صدين کان سمنڊ جي پٽيءَ تي گذرهندا اچن پيا ۽ مڇيءَ وارو ڌنڌو ڪن پيا.

حيدريءَ جو لهجو	ريڙهيءَ جو لهجو	ڪڇيءَ جو لهجو (ابراهيم حيدريءَ وارا)
هيڏانهن آڇ	هيڏانهن آڇ	پاءُ هيڏانهن مڪيو آ (مڪيو = اچ)
گجا پيو گرڻ...؟	ڪجا پيو گرڻ؟	گرو گرڻ ٿو؟ (ڪرو = ڇا)
ڇوڪرا سامان وٺي آ	ڳپورا! هاج وٺي آ	ڇوڪرا! سامان ڳني آ
اي پاڙيا ريتيءَ جي ٽرڪ بيٺي آهي	پاڙيا وڪر جي ٽرڪ بيٺي آهي	پا...! آٺار جي ٽرڪ آهي
خالي پاسي مستي ڪرين پيو	اڪورو مستي ڪرين پيو (خواه مخواهه مستي ڪري پيو)	هر پيرو مستي ڪرين پيو

لي! ڪجا پي ڪرين....!	لي! ڪجا پي ڪرين...؟	تون ڪورو ڪرين پٽي.
پٽ رڌ	پٽ رڌ	ڪاٺو پچاء
ناڪڻو امو هوڙو جهري آيو	ناڪڻو امو هوڙو جهري آيو	ناڪڻو امو هوڙو توڙي آيو
احمد جي پٽ جي اڃ چڻي آهي	احمد جي ڳپور جي اڃ چڻي آهي	احمد جي پٽر جي اڃ چڻي آهي
سومار جي گهر تي اڃ وڃ ڪري	سومار جي گهر ۾ اڃ ڏئي ڪري آ	سومار جي گهر ۾ اڃ وڃ چڻي آ
بوري انو جي ماءُ بيمار پئي آهي	خلاصي انو جي ماءُ اگهي پي آهي	خلاصي انو جي ماءُ کي ٻرو اچي ويو
شاني! ٻوڙ ڪڍي اڃ	شاني! ساڳ ڪڍي اڃ	شاني! ٿورو ساڳ ڪڍي اڃ
گاه ڪري اچون ٿا	تارا ڪري اچون ٿا يا	چيڙيا ڪڍي اچن سو
ڪم ڪري آئين	ڪم ڪري آئين ٿي	ڪم ڪري آوي
ڪٿان آئين...؟	ڪٿي آئين يا	ڪيڏانهن آهين يا

هن وقت نه آهي ”بندرگاهه“ آهن. نه ئي سامونڊي رستا. هن وقت سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ ناکڻا پنهنجن وڏن ٻيڙن تي پنهنجا چونڊ نالا رکندا آهن.

”اڪر پٽي“ لکن وقت سامونڊي پٽي جي ماڻهن جهجهي محبت ڏني ۽ رات ڏينهن ڪچهرين ۾ ننڍڙن ٻارن، نوجوانن ۽ وڏن بزرگن، پوڙهين ۽ پڪين عورتن، شاعرن ۽ سگهڙن وڏو ساٿ ڏنو. انهن جي محبتن کي وساري نٿو سگهان. جيڪڏهن ڪي جوڌا جوان سامونڊي پٽيءَ ۾ اچي، سنڌي ٻوليءَ جا آڳاٽا لفظ ڪڍي ڪندا ته ڪين هزارين نوان لفظ ملي پوندا ۽ سنڌي ٻوليءَ جي لغت جو وڏو خزانو تيار ٿي ويندو.

مون کي هن ڪم جي لاءِ جن مان وارن سڃڻن ۽ استادن همٿايو. سائين عطا محمد پٽيرو صاحب، سائين پروفيسر همت علي پتافي، سائين محمد علي مانجهي صاحب، سائين عبدالفتح هاليپوٽو (شرحيل) آئون انهن سڃڻن کي به نٿو وساري سگهان، جن هن پنڌ ۾ ساٿ ۽ سهڪار ڪيو آهي. سائين انب گويانگ، نور محمد تهيمور مولوي عبدالله موساڻي (ريڙهي)، بدرالدين سومرو (صدر ٽيچرس ايسوسيئيشن سنڌ يونيورسٽي) انور ساگر ڪانڌڙو پروفيسر حسين ڪپري، طارق عباسي، الهڏنو خاصخيلي ڪارو چاڙ ۽ شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي پارڪن ۽ سامونڊي پٽيءَ جي سگهڙ شاعرن جن ۾ حاجن فقير ميرجت، رسول بخش مروا بلوچ، باقر مروا بلوچ، غلام حيدر مرگهر، عبدالله مرگهر، شفيع محمد مرگهر، محمد نواز بگهياڙ، غلام حيدر بگهياڙ الهڏنو ٻاهوت، پيرائو بلوچ ۽ ٻيا دوست جن، ۾ ماستر ڪرم علي، مروا بلوچ، الهجڙيو ميرجت بگهياڙ موري ۽ خاص طور تي سائين غلام محمد کڻي ۽ ان جي فرزندن جو به ٿورائتو آهيان، جن مون سان ساٿ ڏنو. پياري دوست عبدالجليل، ”آزاد“ کڻي جنهن جا وڏا وڙ آهن اهي آئون وساري نٿو سگهان.

منصور ٺلهو

الف	
لفظ	معني
آ	آج، هيڏانهن
آءَ	آج شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر سامونڊي، داستان چوٽون، بيت نائون“ * سُر نسريا پاند، اُتر لڳا، آءُ پرين! مون تو ڪارڻ ڪانڌا، مٿس سين سڪائون ڪيون. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پھريون 2009ع
آءُ	خود، پاڻ
آل	مڇيءَ جونالو (هيءَ مڇي ڪاري پائيءَ جي آهي، هن جو قد هڪ فوٽ ويڪرو آهي ۽ ڊيگھ ۾ ڏيڍ فوٽ ٿئي ٿي.)
آءُ	گهوڙاڙي، مري ويس ڏک جي حالت ۾ آءُ ڀرڻ ڪنهن ڳالهه تي ٿڌوساءُ ڀرڻ، يا، ڪٽڻ
اي	مخاطب هيءُ لفظ مؤنث ۽ مذڪر يعني عورت ۽ مرد، ٻئي استعمال ڪندا آهن. روبرو ڳالهائيندي به استعمال ٿئي ٿو.
آلائي	جھجھو گھڻو
الاجي	خير ڪانهي، ڪا خبر ڪانهي
آله جي	الله جي، الله ڄاڻي
أولي	چئن پنجن فوٽن جي ڪاٺي جنهن جي منڍ ۾ گول دائري وانگر يا مستطيل هڪ فوٽ کن جي ڪاٺي لڳل هوندي آهي، اُن کي ”أولي“ چئبو آهي. ننڍڙين پيڙين، ريتري (صفا ننڍڙي پيڙي)، مڪڙي، پاٽ، گاليو، ڪي هلائڻ جي لاءِ ”أولي“ ڪم اچي ٿي.
آئي	أولي جي منڍ ۾ لڳل ڪاٺ جو تخطو جنهن جو گجهه حصو ٻاهر نڪتل هوندو آهي. اُن کي ”آئي“ چئبو آهي. شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر سريراڳ، داستان، بيت پھريون“ *

	<p>”ڪوٺا ڪال ڪئي، اُن وڌا اُتر آسري آلا! جُهرِي مَ اُن جي اولِي جي آئي، وڻجاري وڻي، وڪڙ وڌو پيڙين“</p> <p>✽ ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع</p>
اُن	<p>چانور پٽ، (ريڙهيءَ جا ماڻهو پٽ جي لاءِ ”اُن“ جو لفظ استعمال ڪندا آهن.) ”لي...! اُن رڌ ڳپور جي لاءِ“ ”ادي...! پٽ رڌ پٽ جي لاءِ“ آمون! اُن وڻي اُچ ته پٽ رڌيون“</p>
اوکو	<p>ڏکيو ڏکيو ڪم، ڏکيو لائڻ، ڏکيو ڳالهائڻ... ”لي...! اوکو نه لائڻ!“ = ”تون...! اوکو نه ڳالهائڻ...“ خلاصي دريا منجهه رڇ (چار) کي لاهيندا آهن ته اوچتو ڪُن جيان پاڻي تيزيءَ سان ڦيرو کائي رڇ کي مروڙي ۽ وڻيل رسي جيان وڻي سٽي ڇڏيندو آهي ته خلاصي دانهن ڪندو آهي. ”ناڪڻا...! هير پاڻي الائي ”اوکو“ آهي.“ = ”ناڪڻا...! هاڻ پاڻي الاهي ڏکيو آهي“</p>
اڪو وڌو	<p>وڌي اڪ وارو يا، وڌيءَ ٻاري وارو رڇ</p>
اڪيا	<p>ڪوپا شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر ڪنڀات، داستان ٻيو بيت ٻاويھون“ ✽ ڪنڀن ڪامن ڪيا؟ ڪيئن پڻپولئين؟ ڪرھا! اڪين مٿي اڪيا، پڙهر پيڙ گنا! وڳ ڪ وسريا؟ ٻڌو ڄڻ گهاٽي وهين. ✽ ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع</p>
اڪ يا اڪو	<p>ٻاري يا خانو خانا، جيڪي رڇ ۾ رئين ”جنهن رڇ جو ”اڪو“ ننڍو ٿيندو آهي، اُهو رڇ مڇيءَ جي نسل جي لاءِ نقصان وارو هوندو آهي. چو ته اُنهيءَ رڇ سان سمنڊ جي جيوت تباهه ٿئي ٿي ۽ پاڻيءَ منجهه ڪندلائڻ ٿيندي آهي. ننڍن ”اڪن“ وارن رڇن جي لاءِ مهاڻا احتجاج ڪندا رهندا آهن ته اُنهن رڇن تي پابندي هڻڻ وڃي. پر انهن مهاڻن جي دانهن ڪوڪ تي ڪوڏيان ڌري نه ٿو. وڌي ”اڪ“ واري رڇ کي ”ٻڌرا“ رڇ چيو ويندو آهي. هن رڇ سان مڇيءَ جو نسل بچي ٿو ۽</p>

وڏي مڇي مرندي آهي، هن رڇ سان سمنڊ ۾ گندلائڻ ڪونه ٿئي.... پاڻي ميرو نه ٿو ٿئي.		
اونائي	اوڙڪ، پاڙو	(ميمڻ جو پاڙو)
آگري	اوڙڪ، پاڙو	(ميمڻ جو پاڙو)
آڙي	آڙي	
آمبر ڇي	کٽي آمري، آنبڙي، کٽي موسمي، کٽي نارنگي، ڪنهن به کٽي شيء جي لاءِ آمبر ڇي جو لفظ استعمال ٿئي ٿو.	
معمربزرگ	مرد ماڻهو	
آچڻ	سُرمو هيءَ لفظ سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ ڳچي استعمال ڪندا آهن.	
آچڻ	سُرمو	
آلوڙو	تازي ويامل	(ويامل کان پوءِ مينهن جو ڪير)
آريا	ڍلو گري جهلڻ، ڇڏي ڏيڻ	(ماهيگير سامونڊي پٽي جا استعمال ڪندا آهن.)
آمبر ڪي	ڪاٺيءَ جو قسم: ڄمير ڪاٺي، ڪاري ڪاٺي ڪاري ڪاٺيءَ جو قد ٻن فوٽن تائين ٿئي ٿو. جنهن جي اندر ۾ پڙدو هوندو آهي. حڪيم ٻارن جي قبضيءَ لاءِ ”ڪاري ڪاٺيءَ“ مان دوا ٺاهيندا آهن. وڏن ماڻهن جي جلاب جي لاءِ بي ذرڙ ۽ فائديمند آهي.	(هن ڪاٺيءَ جا ٻه قسم آهن.)
آمبر	ڦل جو قسم	
آمبر	ڇيڻو سمنڊ جي گانءَ (ڳئون) جيڪو ڇيڻو لاهيندي آهي. اُن کي ”آمبر“ چئبو آهي. درياءَ جا ماڻهو هوڙا ۽ ٻيڙيون ڪاهي ڪنڊين تي ”آمبر“ جي ڳولا ۾ ويندا آهن. جڏهن انهن کي آمبر هٿ ايندو آهي ته اهو ڀسارين وٽ هزارين روپين ۾ تولي جي حساب سان وڪڻندا آهن.	
آچي پيڙهي	آچي ويهو	(هيءَ لفظ جٽ استعمال ڪندا آهن.)
آرڙ	دال جو قسم	
آرڙ	نانگ، هيءَ نانگ ماڻهوءَ کي ڳهي ويندو آهي. هن جو قد ٽيهه پنجڻيهه فوٽ ٿئي ٿو. چوڻي، ”آڙي...! تون ته آرڙ بلا آهين.“	

آرڙ	موسم، (خشڪيءَ وار هي لفظ استعمال ڪندا آهن.)
آنڌي مگر	هن جي شڪل مڇيءَ جهڙي ٿئي ٿي هن جو قد ٿيهه پنجن ٽيهه فوٽ آهي. ويڪر ڀر ست اٺ فوٽ آهي. آنڌي مگر ٻچا ڏيندي آهي هن کي سائنس جي حساب سان مڇي نه سمجهيو ويندو آهي، پر سامونڊي پٽيءَ وارا مهاڻا آنڌي مگر کي مڇي سڏيندا آهن ۽ هن جي بت تي چلن نه هوندا آهن
آرڙو يا آرڙي	بي لڙت، مزو چڙي وئي جڏهن مڇي چڱي طرح سان ناهي پڇندي ۽ ڳريل ناهي هوندي ته اها مڇي ڪاٺڻ ۾ مزو ڏيندي ناهي. تنهن لاءِ سامونڊي ماڻهو آرڙو يا آرڙي جو لفظ استعمال ڪندا آهن. هيءَ مڇي ”آرڙو“ ٿي وئي آهي. هيءَ مڇي آرڙي ٿي وئي، ڪٺڻ ۾ مزو ڪين پئي ڏي
آراڙو	ديهه نالو (نئي ضلعي جي تعلقو بنورو ۾ آهي.)
آلڙ	وير جو لهي وڃڻ. ”ادا....! وير ”آلڙي“ وئي. يعني وير لهي وئي.“
آلوڙو	ننڊ جو جهوتو گهيرت، شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”مُر ڪوهياري، داستان پهريون، بيت چوٿون“ * آلوڙو اکين، آيم نندا ڀاڳ کي! هاڻي هن پنيور ۾ گهاٽيان ڪاڙڻ ڪن؟ آديون! اوڻيڙن، هنئين سان هاجو ڪيو! * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جوسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ 1976ع
اُترِي	پاڻيءَ جو لهي وڃڻ، يعني وير جو لهي وڃڻ. ”ادا....! پاڻي ”اُترِي“ ويو.“ = ”وير اُترِي وئي، يعني وير آلڙي وئي.“
آڳيل	هوڙي جو اڳيو حصو
آنڇون	آءٌ (هي لفظ جت استعمال ڪندا آهن.)
آنيارو	پلي جو قسم آنيارو ڀلو ڏيڍ فوٽ کان ٻن فوٽن تائين ڊگهو ٿئي ٿو. سمنڊ ۾ رهڻ وقت مادي پلي ۾ آني معمولي هوندي آهي. يا ڪن پلن ۾ ڪونه ٿيندي آهي، اُن پلي جو رنگ ناسي ٿئي ٿو. اهو بغير آنيءَ وارو ڀلو جڏهن سمنڊ کان مٺي پاڻيءَ ۾ اچي ٿو ته اُن ۾ آني پيدا ٿئي ٿي، ۽ اُن

جورنگ، بدلجي ٿورو ناسي ٿي پوندو آهي. ان جو سبب اهو آهي ته ڀلي جو لڳ مني پاڻيءَ ۾ ٿئي ٿو. جتي ان جي آني واڌ ڪاٺي ٿي. هن وقت سنڌوءَ درياءَ ۾ پاڻيءَ نه هئڻ سبب ڀلي جو نسل تباه ٿي ويو آهي.	
آنياري	مڇيءَ تقريبن هر ماديءَ مڇيءَ ۾ آني ٿيندي آهي ان کي آنياري چئبو آهي. جنهن ڀلي ۾ آني ٿيندي آهي ان کي آنيارو ڀلو چئبو آهي. ڀلو مني پاڻي ۾ لڳ لاءِ ايندو آهي.
آئينار	آتر، گهوٽ جو آئينار
ايل، بي	ڍوري جونالو
انور	آئينار آتر، ڪڇي زبان ۾ گهوٽ جي آئينار کي ”انور“ چون.
آپن	ديهه جونالو
آڏياڙي	درياءَ جونالو، ديهه جونالو ڪانئر درياءَ جي پاسي ۾ ”آڏياڙي“ درياھ آهي. آڏياڙي درياءَ ننڍو درياءَ آهي. جيڪو هلندو ”ڪانئر دريا“ ۾ داخل ٿئي ٿو ۽ ڪانئر درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو.
آٽرڪي	تڙ جونالو، ديهه جونالو
اُترادي ملاح	ملاحن جي اوڙڪ.
اُٿلي	واپس
اُٿلي ويو	واپس موٽي ويو (هي لفظ حيدري ۽ ريڙهيءَ ڳوٺ وارا استعمال ڪندا آهن.)
آم	آهن. (ريڙهيءَ وارا لفظ استعمال ڪندا آهن. (گهڻا ماڻهو جهجا ماڻهو)
آڏ	گس پنڌ تي، چواتي تي
آڏتر	تمر جي وڻن جي اوت ۾ وڻ جي جاءِ کي آڏتر چون.
آڏا	ڪانيون اوچتو: درياءَ جونالو: هيءَ درياءَ - اڏيري لعل تعلقو گهوڙا ٻاري“ وٽان سنڌو درياءَ مان نڪري ٿو پوءِ ڪيئي بندر مان ٿيندو عربي سمنڊ ۾ داخل ٿئي ٿو. هوڙي، ٻيڙي ۽ لانچ جي اندر ٽين حصي ۾ جيڪو ڪاٺ مضبوطيءَ جي لاءِ لڳايو ويندو آهي. اُن کي آڏا چئبو آهي. قبر کي ڍڪڻ جي لاءِ ”آڏا“ رکي اُن جي مٿان توري يا تڏو وڇائي ان جي مٿان مٽي لاهي پوءِ قبر کي ڍڪيو ويندو آهي.
آڏو	ڪاٺين جي جاءِ
آمنوا	درياءَ جونالو

آسنوا	درياء جونالو
آڏو	سجارت. اڳيان شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر سريراڳ، داستان ٻيو بيت ڏهون“ * آڏو چڪڻ چاڙ منهنجي موج نه سهي مڪڙي ميڙي مٽاين جو بيحد چاڙهي ٻار. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
اوڙاه	سمند شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر گاتو داستان پهرهون، بيت ٻارهون“ * آئين جا لڏو لوڏ، اي پير گهاٽو ٿرڻ جي، ڪن ڪلاچيءَ ڪوڏ، سُڪ نه سُتا ڪڏهين. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
آمن وارو	بيت جونالو
اونڌار	بيت جونالو
اوڪر	چوپايو مال گاهه ڪاڻي بچائيندو آهي اُن اوڪر چئبو آهي.
اوڪر، اوڪو	ڏکيو
اولاڻيو	پار ڪڍي ڪنهن کي معيار ڏيڻ
اوراڙو	اوريون پاسو
آلو ٿلو	گهر جا ٿانو ٺڪر مال ملڪيت (جنهن ۾ هوڙو ٻيڙيون ۽ لانچون وغيره اچي وڃن ٿيون) انهن کي نقصان رسي يا چوري ٿي وڃن ته گهر ڏئي چوندو. ”ادا...! منهنجو آلو ٿلو ناس ٿي ويو.“ = ”مونسان پينگ ٿي وئي.“
آڏو ٿڌو	مال ملڪيت، گهر جا ٿانو ٺڪر. وڏو نقصان ٿئي جنهن ۾ ڪابه شيءِ نه بچي. آڏو ٿڌو هي لفظ ابراهيم حيدري ڳوٺ جا ماڻهو ۽ اُن جي پير پاسي ۾ رهندڙ مهاڻا ۽ ٻين ذاتين وارا به آڏو ٿڌو لفظ استعمال ڪندا آهن.
آٿار	ڪاوڙ، غصو ڏيڻ

<p>”ادا... مون اهڙي اُٿار ڇاڙهي مانس وٺي ڀڳو“ اُٿار جو لفظ سنڌ جي اُتر ۽ وچولي وارن علائقن ۾ هاڪاري ۽ ناڪاري جملن ۾ استعمال ٿئي ٿو. ”ادا...! چوگر کي ننڊ مان نه اُٿار پلي ستو پيو هجي.“ طالب کي اُٿار ته ڪم ڪري اچي. ”اوزبو...! انهيءَ نياڳي چوگر کي اُٿار سڄو چوٽ ڇڙهي آيو آهي.“</p>	
<p>مهاڻيون عورتون هڪ ٻيئي کي سڏين جوڻار جي ختم ٿيڻ کانپوءِ نئون پاڻي سمنڊ جي وِٿرن ۾ ڇڙهي اچي، تنهن کي اُسل چئبو آهي. اُسل پوڻ کانپوءِ اڳ ناڪڻ کي اها اُميد ٿيندي آهي هاڻي مڇي جهجهي مرندي پوءِ هڪٻئي کي چوندا آهن. ”ادا... اُسلون پيون ٻاهر (شڪار تي) نڪرنداسين.“</p>	<p>آئي لتي اُسل</p>
<p>هيءَ لفظ سنڌ جي خشڪيءَ وارن علائقن ۾ ۽ خاص طور تي بهراڙين ۾ گهڻو استعمال ٿئي ٿو. جڏهن ڪو ماڻهو يا چوڪرو پسيل يا آلو ڪپڙو پنهنجي جسم مٿان وجهندو آهي ته کيس چيو ويندو آهي. ”ادا.. آلو ڪپڙو يا آلو انگوشو مٿان نه وجهه اُسل نه ٿي پوئي يا اوسو نه ٿي پوئي.“</p>	<p>اُسل</p>
<p>عورتن (ڪنهن) مڙد کي سڏين</p>	<p>آئي يا لي يا لي لٽيا</p>
<p>ڪاڙهو - سج جي گرمي - روشني</p>	<p>اُھس</p>
<p>ميھڻن جي (پاڙو)</p>	<p>اڳڙا</p>
<p>آخر ۾ نيٺ (قبيلي جي سڃاڻپ جي نشاني) شاھ عبداللطيف ڀٽائي سُر يمن ڪلياڻ جي پهرين داستان جي بيت اورڙڪ جو لفظ آندو آهي. ”سدا آهي سور جي واڍوڻ وائي، جيڪا آتن من ۾ سٺن نه سائي اورڙڪ اها ٿي، ڳولڻوڏسن ڳالهڙي</p>	<p>اورڙڪ</p>
<p>درياءَ ۾ سمنڊ جو وڏو پاڻي اچي، اهو پاڻي سُڪن پٿرن ۽ ڪنڌين کي ٻوڙي ڇڏي، جاني ۽ مالي نقصان ڪري ان کي اورڙڪ چئبو آهي. چون، ادا، سمنڊ جي اورڙڪ آئي آهي. جيئن 1946ع ۾ اورڙڪ آئي هئي. 1999ع ۾ اورڙڪ آئي هئي. انهن ٻنهي اورڙڪن ۾ سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ ماڻهن جو وڏو جاني مالي نقصان ٿيو هو. سون جي تعداد ۾ ماڻهو ٻڏي ۽ مري ويا. انهن جا هوڙا لانچو ۽ بيٽريون به سون جي تعداد ۾</p>	<p>اوڙڪ</p>

<p>تباھ ٿي ويون، جيڪي لکين روپين جون هيون. ماڻهن جا لاش تيز طوفان ۾ اڏري وڃي وڻن جي تارين ۾ اٽڪي ۽ ٽنڊجي پيا هئا. ڪي پري هنڌ تي سمنڊ جي آيل ڪاري پاڻيءَ ۾ ڪري. لهن جون ڪاڇ بيٺا. انهن جي لاشن کي سمنڊ جي ڪاري پاڻي ڳاري ڇڏيو هو. انهن آيل اورنگن ۾ سنڌ جي ساحلي پٽيءَ جو وڏو نقصان ٿيو. انهن تباھين جو ڪاٿو ڪري نه ٿو سگهجي.</p>	
<p>لوڌ، گهٽائي، گهٽي شيءِ جنهن سان جهجو نقصان ٿئي. (هيءَ لفظ گهڻين معنائن ۾ استعمال ٿئي ٿو). گهٽوپاڻي ٻوڙي ڇڏيندو آهي، گهٽي برسات تباھي آڻيندي آهي. ”يار.....! لوڌ وٺي آيو آهين.“ = ”يار.....! اورنگ آندي اٿئي“ هي لفظ ”اورنگ“ سنڌ جي وچولي ۽ اتر وارن علائقن ۾ خاص طور تي ٻهراڙين جا ماڻهو استعمال ڪندا هئا. هيئر گهٽجي ويو آهي. اورنگ نقصان جي علامت وارو لفظ آهي.</p>	<p>اورنگ</p>
<p>آچار ڪٽاڻ</p>	<p>آچري</p>
<p>(ڪڇي ڳالهائين)</p>	<p>ڏکيو</p>
<p>(جٽ ڳالهائين)</p>	<p>ڏکيو</p>
<p>فصل جو قسم آهي. (اُڙد جا ٻه قسم ٿين ٿا. هي داليون آهن) (1) ڪاري اُڙد = هن جو پڇ ۽ گل ڪاري ٿئي ٿي. هن ۾ خوشبوءِ ٿيندي آهي. 2. سائي اُڙد = هن جو پڇ ۽ گل سائي رنگ جي آهي. هن مان داليون ٺهنديون آهن. جيڪي ڪاڏي جي گهر آچن ٿيون. انهن دالين مان نڪرندڙ ٿڌي ۽ ڏاڪر بڻي چوپاڻي مال جي چاري ۾ گهر آچن ٿيون.</p>	<p>اُڙد</p>
<p>مٿي چڙهڻ، مٿي آچڻ</p>	<p>اُڀرڻ</p>
<p>هيٺ مٿي شاهه عبداللطيف ڀٽائي هن ٻيڙيءَ جو ذڪر پنهنجي بيت ۾ ڪيو آهي. ”دنگي وڃ درياءَ، ڪين ٻڏي ڪين اُڀري هوجي وادي واٽا، سي سونهڙ سڀ سڙيا معلم ماڳ اڳيين، قلنگي منجهه ڦريا، ”ملاح! تنهنجي مڪڙي آچي چور چڙهيا.“</p>	<p>اُڀري</p>
<p>جتن جي اوڙڪ جن جتن وٽ ننڍيون ٻيڙيون هونديون آهن انهي کي اُڀري جت چئبو آهي.</p>	<p>اُڀري</p>

اُلاريان	ناهيان ”لي...! آئون رَچَ اولاريان پئي“ = ”ادي...! آئون رَچَ ناهيان پئي“
اوليان	ناهيان ”لي! رَچَ اوليان پئي“ (هيءَ لفظ ابراهيم حيدري ۽ ريڙهيءَ ۾ گهڻو استعمال ٿئي ٿو.)
اڻڀري	وَل جو قسم
اڀريشن	وَل جو قسم
اٺاڻي	اوڙڪ، پاڙو (هي ميمڻن جي پاڙو آهي.)
آگير	صغير، ننڍڙو ٻار
ان	هن (دبلا ملاح ڳالهائين.)
اڀري	درياءَ مان ٻاهر نڪري
اوج	مٿي ”ادا...! باقر اوج تي آهي“
اونڊو	اُن جو (هيءَ لفظ جَت استعمال ڪن ٿا.)
اورهو	هيڏانهن ”اُبل...! هيڏانهن اُچ.“ = ”اُبل...! ڪيڏانهن وڃين پيو.“ (جت ڳالهائين)
اُبل	پيار مان ڪنهن ننڍي ٻار ۽ نينگر کي چوَن يا سڏين. اُبا، اُبلُ
آگرو	تيز
آنڇو	ڏاڻو، ڪاٻو
آٿور	اوتارو
اڳئين	ٻه ٻيهر، مڃهند
اُوڏَ	اُڪو ڳڻتي، وڙچ، پريشاني
آڙ	رڪاوٽ
آبُوئي	آبو بابا، پيءُ
آر	پاڻيءَ جي تڪ، لاڙو شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: سُر سُهڻي، داستان پنجون، بيت پنجون“ * جيڏانهن چَت چاهُ گهڻو آره اوڏانهن، وڃي وَهَ واڪا ڪيو تڪو تيڏانهن، ميهار ملائين، لهرن منجهه لطيف چئي.

* ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جور سا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع	
آز	لھرائڻ، نٿائڻ، گسائڻ
آرو	ٽيڪ ڪرڻ، ڪنھن شيء تي آرو ڪرڻ
آرو	راز ڪنھن سان دلچسپي، ”ادا!...! ناڪڻو جانو زليخان تي آرو ڪري ويو“
آرو	ڪير ڏيڻ وارو جانور اهو ڏور جيڪو هڪ نه ٻئي ڏينھن ڪير ڏئي نه اُن کي آرو چوندا آهن، ”ادا هيءَ مينهن آڙ ڪري وئي آهي“
آنجو	اوهانجو
آن	تون، توهان، اوهان
آٿار	ريتي، گچي استعمال ڪن
اُپي	بيٺي پاءُ آٿار جي ٿرڳ اُپي آهي. سامونڊري پٽيءَ ۾ رهندڙ گچي ماڻهو استعمال ڪن ٿا.
آڪورو مستي	خوامخواه يا آڪورو مستي ڪرين پيو.
اُڪاري	درياءُ پار ڪري
اُڪري	ٽڪرجي
اُڪري پيا	ٽڪرجي پيا ”اي ناڪڻي هاشم ۽ ناڪڻي ابو جا هوڙا اُڪري پيا.“
اگهي	ڪمزور عورت، بيمار عورت، لاچار عورت ”ناڪڻا! منهنجي گهر واري اگهي ٿي پيئي آهي. آءُ درياءُ تي ڪونه هلندس.“ شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سريمڻ، داستان پهريون، بيت چوٿين.“ ”اگهي اگهائي، رنج پريان کي رسڻو چڪيم چڱائي، سورانگهي سُوريءَ تان“ * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جور سالن ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
اگهه	بيمار لاچار ڪمزور (مرد جي لاءِ)

آئين	تون يا توهان پهاڪو "اتون ڪو گنوار آئون" = "تون ڪوبي وقوف آهين."
آيون	آءِ، مون "آيون اتون ڪي ياد پئي ڪيو" = "مون توهان ڪي ياد پئي ڪيو" "آيو گهورو ويو هيس" = "آءِ ڳولڻ ويو هوس"
آئين	آهين
اوڳوئون	ڏکڻ اوڀر جي ڪنڊ
آڪرائي	ڄاڻي ٻجهي "جانو...! تو" آڪرائي" مڪي جتائي نه پيو." "جانو...! تون ڄاڻي ٻجهي مون ڪي ٻڌائين نه پيو"
آتو	شوق مان، بنا دير جي
اولڙو	ڊپ، غنودگي "ادا...! مون جي چوڪر ڪي اولڙو پيچي ڏي"
اولڙو	عڪس "چوڪرا...! تڳ جو اولڙو نه ڪر"
اوکا ڊوڪا	نظر ڦيرائڻ، ڏسڻ وائسڻ، خبر چار "ادا...! تون مون جي ڪم جي اوکا ڊوڪا ڪونه ڪئي" "ادا...! تون منهنجي ڪم جي خبر چار ڪونه ورتي"
آچاڙ	نشانيون، پار پتا
آوڙ	بچيل، کاڌل پيٽل
اوبارو	بچيل
اوبارو	درياءَ جي پاڻيءَ جي وهڪري جو اوبارو
اڻ ورج	نه ٿڪجندڙ مضبوط گم ڪار جو
اوڌر	قرض
اوپر	گرمائش، گرمي
اڪيو	ڪوپو (گهاٽي يا نار پر وهندڙ ڏاند ڪي اڪيو يا ڪوپو ٻڌندا آهن)
اڪيو	ڪنوار جي اکين ڪي ٻڌڻ وارو ڪپڙو

ايو	بينويا بيھڻ
آجو	پري الڳ جدا
اويرو	ڌاريون ان سڃاتل
آڏنگو	بي افعالو بي ترتيب
آر	بي تي ٽيڪو ڪرڻ، ڀروسو ڪرڻ، وزن ڪرڻ، بار ڪرڻ
آر	هٿ سان ڀرت ڀرڻ واري شيء
آند مانڌ	اشتياق سان، تڪڙ سان، بنا دير، ڳڻتي، پرشاني، بي چيني
آرد	دال جو قسم
اوجھرائي	ننڊ، مٽل ”ادا...! هن کي اوجھرائي وئي وئي.“ = ”ادا... هن کي ننڊ وئي وئي“
آڊڪو	ڳڻتي، انتظار شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر سامونڊي داستان پهريون، بيت ٻيو“ ”آئي اُتر مُنڌ، هيئن آڊڪو نه لهي، وئين لاڳو بند، پيهر مڪين پيڙيون * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
اچانڪ	بي خبريءَ ۾، بنا ڪنهن اطلاع جي
اچتو	اچانڪ
آيو	آڄ (جت ڳالهائين.) ”هيٺين آيو“ = ”هيڏانهن آڄ“
آبر	پيءُ ”توهن آبر ڪاهو هڙ...؟“ = ”تنهنجو پيءُ ڪير آهي؟“
آونو	اوڙڪ، پاڙو (سنڌ ۾ ذات آهي.)
آنيون	آءُ (جت ڳالهائين)
آچڙو	اوڙڪ، پاڙو (دانڊل قوم جو)
آتون	تون (جت ڳالهائين) سنڌي ٻوليءَ ۾ ”تون“ جڏهن ٻوليءَ ۾ صرف الف زير ”آ“ جو اضافو ڪيو ويندو آهي ”آتون ويڪ ڪم ڪرين“ = ”تون هن کي ڪم ڪري ڏي“

آڙي	درياءِ جونالو
انڌي مگر يا انڌي مگرو	مڇي جو قسم (هن مڇي جو قد ٽيهه چاليهه فوٽ ٿئي ٿو ۽ ويڪر ۾ پندرهن سونهن فوٽ جي ٿئي ٿي.)
اوندهارجي ڪناڻي ڍورو	درياءِ جونالو هيءَ درياءِ هلندو ”ڪانگئي“ درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. پوءِ ”ڪانگئي درياءَ“ هلندو وڃي ”سهنڙي ڪوٺر درياءَ“ ۾ داخل ٿئي ٿو.
اُڪڙو ٿو اُڪڙيو	گڏيو پٽيو
اڳهن	بیمار تندرست نه هجڻ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”مريمَن داستان ٻيو بيت اٿاويهون“ اڳهن مڙي آڇ، ڪٿو سڏ صحت کي ڏور ڏکندا ڀڄ، مهر مَن ڏيکارڻو. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهه جو رسالو، ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
اُڇو اُڇو	اُٿو اُٿو، تندرست، چڱو ڀلو (جت ڳالهائين.)
ابورائي	اوڙ پاڙو (جت قوم جو پاڙو)
اُجاڻي	اوڙل، پاڙو (جت قوم جو پاڙو)
اونائي	اوڙڪ، پاڙو (جت قوم جو پاڙو)
اُستر	اوڙڪ، پاڙو (جت قوم جو پاڙو)
اسحاقاڻي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
اَلواڻي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
احمدپاڻي	اوڙڪ، پاڙو (بلوچن جو پاڙو ۽ ملاحن جو پاڙو)
اُچڙانگ	بي شڪو بي قرار ”ادا اُچڙانگ ٿي پئي، مڇي ۽ ساني جو ڌنڌو ڪونهي ”ادا.....! بي شڪو بي قرار ”ادا.....! اُچڙانگ ٿي پيو آهيان، جو مڇي ۽ ساني جو ڌنڌو آهي ئي ڪونه“
اُجهي	ٿري ”ادا.....! ذهن تي ڳالهه اُجهي آئي“ = ”ادا.....! ذهن تي ڳالهه ٿري آئي“
اُڇ	اُٿ

آنوري	گجرن جو آچار
آڪرو	مهانگو
آوري	پتائي گجرن جو آچار
آريال	پوريءَ جواني وارو اُت
اُڍ	ڪپڙن جو ڍڳ
آئير	پوڙهو مرد ماڻهو "آئير ڪيئن آهي" = "آئير ٺيڪ ته آهي"
اوپالو	ڏوراپو ڏيڻ "دوست کان اوپالو مليو ته ڪم نه ٿيو آهي"
اُتري	لهڻ
اُپراسو	فاعدو
اُپارو	گُن وارو تيز پاڻي
آريا	هيٺ ڪري، ڍلو ڪري جهلڻ "خلاصي..... رڇ آريا ڪريو" = "خلاصي..... رڇ هيٺ ڪريو"
اورڪ	سنهڙي بوند، مينهن جي ڪٽي، سنهڙي ڦڙي "برسات جي اورڪ لاءِ پئي" = "برسات جي سنهڙي بوند پئي"
اُور	ماڻهن جو ميڙ، ماڻهن جي گهڻائي "تماشو ڏسي ماڻهن اُور ڪئي" = "تماشو ڏسي ماڻهن ميڙ ڪيو"
اُونو	اهڃاڻ، پار ڏس پتو
آواتو	ڀليل
آواتو	گهر جي اڳيان ٺهيل ٿلهو
آروڪڙو	بيوقوف
اڳاهون	اڳتي وڌ "بابا.....! اڃان منزل اڳاهون" = "بابا.....! اڃان منزل تنهنجي اڳتي آ"
آريائي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو) شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر حُسيني، داستان، بيت ڇهون" چڏيڻ حُج ھلڻءَ جي، چاڙيڪا چڪيام آريائيءَ جي آسري، ڏونگر ڏين ھ لڳام ڀڄڻ پرين سَندام ورتيس وڪ نه اُپڙي * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع

اُجهائي	وساڻي
آڳ	<p>ٻاهر، شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُريمن ڪلياڻ، داستان ٽيون، بيت پنجون“</p> <p>✽</p> <p>پتنگ چائين پاڻ کي، ته اچي آڳ اُجهاءُ! پڇڻ گهڻا پڇائيا، تون پڇڻ کي پڇاءُ! واقف ٿي وِساءِ، آڳ نه ڏجي عامر کي.</p> <p>✽ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع</p>
آڳ	اڳيان
اُچي	اُتي
	”ادا...! آتون ڪٿ ڪا اُچي.“ = ”ادا...! تون ڪٿ تان اُتي“
آروڻ	<p>ننڍو ناسمجھ شاهه عبداللطيف جو بيت آهي: ”سُريمن ڪلياڻ، داستان ٽيون، بيت چھون“</p> <p>✽</p> <p>”پتنگ چائين پاڻ کي، پسي مڃ ۾ موٽُ! سھائيءَ سُپرين جي، گھڙ ته ٿي گھوٽُ! اڃان تون آروڻ، ڪوري خبر نه لھين.</p> <p>✽ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع</p>
اُچ	اُت
	”ادا...! مير جت اُچ ته واڃان“ = ”ادا...! مير جت اُت ته هلون.“
آڇاڙا	<p>پار پتھڪار، نشان شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. ”سُر سامونڊي داستان، بيت تيرھون“</p> <p>✽</p> <p>آڇاڙا عميق جا، گڏيا غواصن جھڙيون جھاڳي آڻيا، ڪارونپار ڪُنن، سمنڊر سوجهي جن، آڻي اُمل اولنا.</p> <p>✽ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو، ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پھريون 2009ع</p>

2008_12_11 تاريخ تي راقم الحروف کي ڳوٺ حسن علي خان ڀڳهياڙ ۾ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي پارکو غلام حيدر ڀڳهياڙ محمد حسن ڀڳهياڙ محمد نواز ڀڳهياڙ لفظ ٻڌايا، ڪهچريءَ ۾ الهجڙيو مير جت ڀڳهياڙ موري شمشاد ڀڳهياڙ ارشد ڀڳهياڙ ارشاد ڀڳهياڙ ۽ ٻيا ويٺا هئا.		
ات	سِرَ	(جَت ڳالهائين)
اُٿلاڻو	کُرپي	(جَت ڳالهائين)
اڱار	ڪوئلو اڱر	
ايس	ڪَت جي ٻانهن	
آٿريون	پوتڙو	(جَت ڳالهائين)
آئين	تون	
اُريه پُري	بُڻ، بُنياد	
	”ادا...! تون جي اُري پُري آئي ڪيندس“	
آرڙهو	ارڙهان	
ايڪيه	ايڪويه	
آنائيه	اناويه	
اُون ٿيه	اُٿيه	
اوڻي چاليهه	اُٿتاليهه	(جَت ڳالهائين)
انيتاليهه	انيتاليهه	
اُئونجا	اُئونجاهه	
ايڪونجا	ايڪونجاهه	
انونجا	انئونجاهه	
اوڻ سَنَ	اُٿهَنَ	
ايڪسَنَ	ايڪهَت	
ايڪون تر	ايڪهتر	(جَت ڳالهائين)
آنون تير	آنهتر	(جَت ڳالهائين)
اوڻياسي	اُٿياسي	
ايناسي	آناسي	(جَت ڳالهائين)

ايڪانو	ايڪانوي	(جَت ڳالهائين)
اٺانو	اٺانوي	(جَت ڳالهائين)
انگارو	انگارو	
آچار	آچر	(آچر جو ڏينهن)
آساڌ	آڪاڙ	(جَت ڳالهائين)
اُرو	پاڇاري	(جَت ڳالهائين)
آبو	پيءُ	
آمي	ماءُ	
آروندي	آروندي	(جَت ڳالهائين)
ايلاچي	ڦوٽو ننڍو	
آهريو	پاسريو	
آٿيم	آفيم امل	(جَت ڳالهائين)
اڳيان	اڳيون	
اوپرو	ڌاريو ماڻهو	
اُنڙي	ڏاچي	
آجايو	گهڻو جهجهو	
آڌ	پشانگي	
آڌ	ٽيڪو	
آنڙي	ننڍڙي سُر ميداڻي	(جاتيءَ جا مهاڻا استعمال ڪندا آهن)
اِتي	<p>رَڇ جو ڌامن. (جنهن تي رَڇ ٻيٺو هوندو آ، ناکڻو ان جي نظرداري ڪندي چوندو آهي.)</p> <p>”اي چورا! ڏس ته ڪٿان ”اِتي“ جو رسو ته نڪري ڪونه ويو آ.“</p> <p>خلاصي جانچ ڪري چوندو آ.</p> <p>”اي ناکڻا...! پنهنجي بولي رَڇ جو چانگلي جي مٿارا جو رسو کلي ويو آهي. جنهن جي ڪري بولي جي مٿار پاڻيءَ جي هيٺ پئي آچي.</p> <p>”ناکڻا...! انڌو ته ڪون هئين، پهرين سجاڳي ڪرين ها ته ايئن ڌر بدر نه ٿيون ها.“</p> <p>”ناکڻا...! منهنجو ڪهڙو ڏوهه سمنڊ ۾ آلتڙ تيز ٿي وئي آ.“</p>	

اٿي	ڪاٺ جورانديڪو	(جنهن سان ٻار راند ڪندا آهن.)
اٿالو	ڪٿان ڪٿي شيءِ	”اي مريم... آءُ اٿالو وٺي آئي آهيان“ = ”اي مريم...! آئون ڪٿان وٺي آئي آهيان“
اٿلي	واپس موٽي ويو	”ادا مهراڻ...! حاجي کي اهڙي دٻ ڏنڻ جو اٿلي ويو“ ”ادا مهراڻ...! حاجي کي اهڙي دٻ ڏنڻ واپس موٽي ويو“
اٿاريا	تيار ڪرايان	”ناڪڻا...! آءُ غريب ماڙ آڻيان مڪي ايترا ڏوڪڙ ڪونهن جو هوڙي کي اٿاريان“ ”ناڪڻا...! آئون غريب ماڻهو آهيان، مون کي ايترا پئس ڪونهن جو هوڙي کي تيار ڪرايان“
آنڙو	پڪي جو قسم	(هن جو ڦڪورنگ آهي ۽ پڇ وڌو اٿس.)
اٺ ڪور	صحت ۾ صحي، تندرست، چڱو ڀلو، چڱي ڀلي	”ادا...! هيءُ منهنجي ٻڪري اٺ ڪور ٿي ويئي.“
آپرو	ڪمزور	
آپري	ٻڙگي	
آڏيون	ڦاسايون	”ادا...! اٿي هل ته رڇ ٿا آڏيون پڪين کي ڦاسايون.“
آهر	گاهه جو قسم	”ادا...! توگهوڙي کي آهر ڏنو؟“
آلهياڻ	لغام	
اوڪڙ	موسر: اها موسر جيڪا ڦري، لوءِ	(سياري جي شروعات ۽ پڇاڙي جيڪو واءُ لڳي ان کي اوڪڙ چوندا آهن.) اوڪڙ جون نشانين، رات جو اولهندو واءُ لڳي ۽ صبح جو اتر جو واءُ لڳي آهي. هن ۾ اڪثر ماڪ يا ڪوهيڙو ٿيندو آهي. ڏينهن جو مجاهد جي وقت تيز اُس ٿيندي آهي..
اولڻ	لوڙهي ڇڏڻ، تاري ڇڏڻ	
اوتان	ٿورو وقت اڳ	

اڻ	درياءَ جي ڳولائي
اوپارو	درياءَ جو ڪُن ۾ وٽ ڏيڻ
اٽلوي اٽلاڻو	آڪيرو - پڪيءَ جو آڪيرو
اجايو	گهڻو جهجڻو
اٽلو	انتظار ۾
	"ادا...! تون آٽلو وينو آهين." = "ادا...! تون انتظار ۾ وينو آهين"
اڏا مڪڙي	ڪلا. (ڍڳي گاڏيءَ جي اڳيان ٻه ڪلا لڳل هوندا آهن. اُن کي اڏا مڪڙي چئبو آهي.)
آندي جو زهر	چوپائي مال جي بيماري (هيءَ بيماري رڌ ۽ ٻڪريءَ کي ٿيندي آهي. اُن کي بچاءَ جو ٽڪو انٽرو ٽاڪ سيماءَ هڻندا آهن.)
اورار	اورڻيون پاسو اورڻين ۽ ڀر، هن پاسي شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سهڻي ۽ داستان چهن، بيت نائون" * "اورار نه ڀرار، ويچاري وڻ وچ ۾" سُڪيءَ ڏنيءَ سُڀرين، ٻيو مڙوئي تار تون گهڙ، ڪيم نهار ٻڌندين سين ٻاجهن ڪري * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيه، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
آسونهن	رهبر کان سواءِ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سسئي آبري داستان نائون، بيت ٻيو" * آوجهڙ آسونهن، ڏيئ گهڻوئي ڏوريو سڳر رءُ سونهن، پهتي ڪانه پنڌ ڪري * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقيه، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
آن	توهان، اوهان شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ديسي داستان ٽيون، بيت چوٿون" جُهوڙا جي جُهَلن ۾، هيري لڪ هزان لڳا واٽ وٽن جا، پنهونءَ کي پالار

<p>آن ڪي ويندا گڏيا، آهڙيءَ سِٽ سَوار لنگهي ڪالھ ڦٽار تون، آئي! اڄ نهارئين! * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع</p>	
<p>فال وجهڻ جَت ۽ ڪلمتي بلوچن جي اوڙڪن ۾ وڏيءَ عمر جا ماڻهون جنهن ۾ مرد ۽ عورتون، پَر ڪنهن ڳوٺ ۾ ڪو خاص ماڻهو هوندو آهي، جيڪو اوساھ (اوسها) وجهندو آهي، اهو وچينءَ جي مهل جي وقت ۾ وجهندو آهي، گهڻي ڀاڱي هي رواج سامونڊي پٽيءَ ۾ آهي. شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي، ”سُر سري راڳ، داستان پنجون، بيت ستون“ ”وچينءَ جان ويهي، جَر پلٽو پائيان، تَر ٻيڙا! گهر سُڀرين!“ اوس ه اي پيئي، جئن وڻجارو سين وڪرين، سَڙها سڀيئي، حُرمت سان حبيب جي، سونگڻانه سڀيئي، پاڻهين اوڻ پيئي، ڪنڊ ڪيرائو آيا! * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع</p>	<p>اوسها</p>
<p>طعنو ميهڙو سُر مارئي ۾ شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي، ”سُر ماروئي، داستان ٻيو بيت ويهون“ سَٽيءَ ڳالهه سَئي سرتين سنجڙ چڏڻو ماروٽري محلن ۾ اڳي ڪانه هئي، عمر آءُ نه هئي، ان اويالان اڳ ۾. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جورسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع</p>	<p>اويالو يا اويالان</p>
<p>آزار اهنج، ڪنهن جو بار ڪڍڻ، آزار برداشت ڪرڻ، ڏک، تڪليف ڪنهن جي بي واجبن کي برداشت ڪرڻ، صبر ڪرڻ. شاھ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي، ”سُر ڪوهاري، داستان ٻيو بيت ڏهون“ ”پُڙي! ته پيلي گهڻا، ساڻي پُڇي سُڪ، زفاقت رُجن ۾ ڏونگر ڪاري ڏک، آريءَ جو اُھڪ، مون رهنما راهه ٿيو. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع</p>	<p>اُھڪ</p>

اُلي	تاس، اُج، (اُج جي بيماري)
اُلي	گاهه جهڙي سانواڻ، (سائو تهه (بينل پاڻيءَ جي مٿان سائو تهه ٿيندو آهي، ان کي اُلي چوندا آهن.)
احمدائي	پاڙو اوڙڪ (بلوچن جو پاڙو)
اُجي	دل تي تري اچڻ "ادا...! ڳالهه اُجيءَ نه پئي" = "ادا...! ڳالهه دل تي تري ئي نه پئي"
آئي	امان، ماءُ
اُوجو	آرام ڪرڻ، اُٺڻ "ادا...! مال هاڻي اُوجو پيو ڪري" = "ادا...! مال هاڻي آرام پيو ڪري"
اُميد لياڻي	پاڙو (گبول بلوچن جو پاڙو)
اڪواڻي	پاڙو (گبول بلوچن جو پاڙو)
الله رکياڻي	پاڙو (گبول بلوچن جو پاڙو)
احمدائي	پاڙو (گبول بلوچن جو پاڙو)
اول	ڪچرو سامان "اهو ڪچرو يا سامان جيڪو جي لهرن جي ذريعي اچي ڪناري سان لڳي، تنهن کي اول چوندا آهن"
اُج	وڃ
اوائِي	پُلج نه، ٻي جي ڪن تي نه لڳڻ
آسودا	پاڙو (رجيرا بلوچ جو)
آساري	سهارو
اُسڙ	خوشيءَ سان گهورج
اُهي	هڻج "بابا...! اهو اُهي ٻري پيو" = "بابا...! هڻج اهو هڻج ٻري پيو"
آچاڙو	رسم هيءَ بلوچن جي رسم آهي. آچاڙو يعني ڪپڙي ڀرت ڀريل ڳوٺڙي ڪنوارتيون گهوت کي ڏينديون آهن. جنهن ۾ هيٺيون شيون هونديون آهن. ڪارڪون، مصري، ڏونگهي، ڪشمش.

ڊاڪون، ايلاجيون، لونگ، سوياريون (ڪٽيل) ڪنڊ پڳڙا وغيره پيل هوندا آهن.	
بلوچي اڳوڻين جو قسم	آداسين وارو
بلوچي گهگهي جو قسم.	آلاجون
اوچتو	امالڪ
هڪدم	اُپي ساه
ڍڳ	اڙ
"ادا...! ڪانين جي اڙ ڪري ڇڏي" = "ادا...! ڪانين جو ڍڳ ڪري ڇڏي"	
وٽان جي در تي رکيل ڪاٺي کي اٿل چوندا آهن	اٿل
مڙد، مڙس	آهير
"ادي...! مون جو آهير شهر ويو آهي." = "ادي...! منهنجو مڙس شهر ويو آهي"	
آجا	آنا
گوڙ	اوة
"ابو...! ايڏي اوة نه ڪر" = "ابو...! ايڏو گوڙ نه ڪر"	
هڪ ڏور مال مان وڃائجي، اڪيلو هلي، اُن ڏور کي "اوائِي" چئبو آهي	اوائِي
ٻه عورتون يا ٻه مرد کير ولوڙين.	اوپينن
ٻه صورت	اولي اڪيڙيل
ڪاٺ جي پارِي، ڪينهن ذات جون هيٺل ڪونڊي مثل	اُڪر
دل ڪچي، ٿيڻ	اوڪ
"ادا...! مون کي اوڪ ٿيو آهي." = "ادا...! منهنجي دل ڪچي ٿي آهي."	
بگ ڪرڻ	آوڙ
خراب	اُٻاڙي
بسترو هنڌ	آٿائي
مدد، سهارو	اُڇ
مُست،	اُولي اڪڙيل
وهاڻا، سوڙ ۽ رليون وغيره (گهر ۾ گهٽ جا هنڌ، بسترا ترتيب سان رکيل)	اوڏ
سانو حڪم	آونگ
سامونڊي پٽيءَ جون مهاڻيون عورتون سانا، (جهينگا، حڪم) ڪٽي، سُڪائي ٻارنهن	

<p>مهينا پنهنجي ڪاٺ لاءِ رکندا آهن. پر اهي خراب ڪين ٿين.</p> <p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر سامونڊي داستان ٿيون، بيت ٿيون“</p> <p>✽</p> <p>”اسان اڏارا، آڻي آونگ چاڙهيا، منهن ڏيئي مون آڻيا، سمنهان سيارا، اڀرن سڪارا، پسو وڌ ٻين جا،</p> <p>✽ ڪلياڻ آڏواڻي شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع</p>	
<p>ڪاري نانگ جو قسم.</p>	<p>آلهير</p>
<p>خدا</p>	<p>الڪ</p>
<p>خالي سنجن جي ڪنهن وٽ اُٺ يا گهوڙي تي چڙهڻ کي اولڻو چئبو آهي.</p> <p>”ادا....! هاشم گهوڙو اولڻوئي ڪامي آڇ.“</p> <p>”ادا...! هاشم گهوڙو بغير سنجن جي ڪامي آڇ.“</p>	<p>اُلاڻو</p>
<p>اولي سان هلائڻ، ڪولڻ</p> <p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: سُر سامونڊي داستان پهريون، بيت تير هون</p> <p>”الوڙڻ نه ڏئي، وڙو ڏائين وڻجهه کي، ره آڇوڪي راتڙي لالڻ! مون لائي، وڃ مرقورائي، ايڏي سَفر، ”سُپرين!“</p> <p>✽ ڪلياڻ آڏواڻي شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع</p>	<p>آلوڙڻ</p>
<p>ويجهو</p>	<p>اوراهون</p>
<p>چوپائي مال جي بيماريءَ جو قسم.</p> <p>خاص ڪري ڳائي مال کي اوسو جي بيماري گهڻي ٿيندي آهي. جنهن جي نشاني اها آهي ته، اُن ڏور جا بچ وڌي ويندا آهن. وڻ جي چانور بيهندو ته به ساهه وڌو پيو ڪڻندو. پاڻي ڏسندو ته بيهي رهندو. پوءِ انهيءَ ڏور کي ڪنهن ڪُٺل ڏور جي سير يا تڪبير جورت پياريو آهي ته اهو ڏور چڱو ڀلو ٿي ويندو.</p>	<p>اوسو</p>
<p>اندر جي باهه، وات جي ٽڪ سڪي وڃي، سڪ، تڙپ</p>	<p>اوسهاٺ</p>
<p>اُٺ جو ڪير</p>	<p>اُست</p>

	”ادا اويايا...! اُست ته آئي ڏي“ = ”ادا اويايا...! اُن جو ڪير ته آئي ڏي“
اُف	گجي، اُن جي ڪير جي گجي.
آڳڙيا	لوهار شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُريمن ڪلياڻ، داستان ٿيون، بيت پندرهنون“ ”اڄ آڳڙيا آيا، سوڌا سِراڻي، پياري پاڻي، تيفون ڪندا تڪيون.“ * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
اروڻ	تمام نئون، شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُريمن ڪلياڻ، داستان ٿيون، بيت چيهون“ * پتنگ چائين پار ڪي، پسي مڇ مَ موڻ! سهاڻيءَ سڀيرين جي، گهٽ ته ٿئين گهوڙ! اڃا تون آروڻا ڪري خبر نه لهين! * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
آليت	ليٽڻ. ”شاهه...! مٽيءَ ۾ آليت پيو ڪرين“
ايويائي	پاڙو (بلوچن جو پاڙو)
اوپڙ	ڦٽي نڪرندڙ. زمين مان فصل جو اُڀري نڪرڻ تنهن کي ”اوپڙ“ چوندا آهن. چوڻي آهي ته: اُن ڏينهن اُڇورهي، ڌرتيءَ ۾ داخل، ٻارهي ڏينهن ٻاهر نڪري، سلوڻي صافل شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر ڪوهاري، داستان پنجون، بيت ٽيون“ حقيقت ۾ حال جي، جي ظاهر ڪريان ڌري لڳي ماڻ مَرُوڻن ڪي، ڏوڏگر پون ڌري وڃن وڻ ٻري، اوڀر اُڀري ڪين ڪي. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ارڪ	ٽيڪ، نوٽ تي ٽيڪ ڏيڻ. ”ادا...! منظور ارڪ ڏئي پيو آ.“

ارڪنسا	ٽنگ جي سور جو قسم.
اومڪ	بي وقوف، جلد باز ”نارواومڪ واريون خبرون پيو ڪرين.“
آٽڪو	ٽڪڙو، جلد باز بي وقوف ”لونگ....! اٽڪون ٿي.“ = ”لونگ....! ٽڪڙون ٿي.“
اوٽر	رلي، سوڙ ”ادا...! همراھ پٽ تي ائين پيو آهي. اُن کي اوٽر ڏيو.“
آڏاڻ	طرف، اڳيان. ”ادا...! هو ماڻهو اسانجي آڏاڻ پيو اچي.“ ”ادا...! هو ماڻهو اسان جي طرف پيو اچي.“
اوپڻ	ڍڪ، پناه، ٻاجھ. شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر سارنگ، داستون ٿيو بيت ڇهون“ * اوپڻ گهرجي آڇڪو جهڙو سٺي نه سڀي، سٺائج سوڙ کي، حال منهنجو هي، اڳڻ آيو ٿي، ته ڏوليا! ڪنهن ڍنگ ٿيان. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
آڏي	گُرم قبيلو، ڪيڙ، گُرم
آڪرو	زور، تيز گهڻو وڌيڪ، جهجهون ڳالهائڻ ”اي خلاصي....! آڪرون ڳالهائڻ“ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. ”سُر سهڻي، داستان پهريون، بيت، سورھون“ ”پڇڻ جي ميهار کي، پڇي سي ميهار“ ”ٿرھو ٽئين باڙ عشق جنين کي آڪرو.“ * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
اورانگھڙ	ڪينھن شئي جي مٿان لنگھڻ. شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر معذوري داستان ٿيون، بيت پهريون“ * ملندي ماڙهو مٿي، ڪرڻ ڪو پيام، آرڏا آريءَ ڄام ري، گوئندڙ گذريام، لڪيُون، لڪ، لطيف چئي، اورانگھڙ آيام

پڙهڻ پنهونءَ ۾ اِي سعادت سنديام مٿس ڪم وڌام وهان تان نه وس پيو. * ڪلياڻ آڏواڻي شاهه جوسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع	
رشد، گهٽائي	آهٽ
اچڻ	ايج
”اي...! خلاصي! ناڪئي جانو جي گهران گورو ڏيئي ايج ته درياءَ تي هلون.“	
هڪ قسم بچ جو - فصل	اور
گهٽي تعداد ۾	اور
پاڪر.	آنتو
”اي ناڪئا حسن...! مڪي صالح آنتوپائي پرچايو.“ ”اي ناڪئا حسن...! مون کي صالح پاڪر پائي پرچايو“	
رچ ٺاهڻ	الارڻ
آزاد	آجو
غريب، مسڪين، ڪمزور	آپرو
سياري جي موسم جي ڦرندڙ گهرندڙ هوا.	اوڪڙ

لفظ	معني	ب
باندڻ پيڻ	پڪيءَ جو قسم (هن پڪيءَ تي چرپي تمام گهڻي ٿيندي آهي.)	
بکيو	پرت، ٿويو ”بکيا اڏڙي ويا“	
بوقاڙ	مڇيءَ جو قسم	
بد	الزام خراب، تهمت ”ادا...! مون تي شڪور ڪالھ بد هنئين“	
بتو	چمني، بتي ”اي خلاصي...! بتو ٻار مڇي صاف ڪيون.“	
باڪوٽر	جيت جو قسم	
بصري	وڻ جو قسم	
بيدي	دلال، مڇي وڻ وارو	
بيد مشڪ	وڻ جو قسم	
بگد	بغض	
بوڪ	دست، تير ”ادا...! هن کي بوڪ ٿي پيا آهن“ = ”هن کي تير ٿي پيا آهن“	
بازي	پاڙو (مرگهر بلوچ جو پاڙو)	
بجاراڻي	پاڙو (گبول بلوچ جو پاڙو)	
بجاراڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)	
بشاماڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)	
بڏي	رڌ جو قسم	
بڏي	پڪريءَ جو قسم	
بخمل	ڪپڙي جو قسم (سامونڊي پٽيءَ مر بلوچ عورتون پائين.)	
بنداڻي	پاڙو، اوڙڪ (رجيرا ڪلمتي بلوچ جو پاڙو)	
بجي	ڪاڻيون اهي ڪاڻيون جيڪي اُٺ جي پلاڻ جي پاسن کان ڏيون آهن. اُن کي ڪاري جي لهجي ۾	

بجي چيو ويندو آهي	
بيڪار	بوڪڙو
راڳ جو قسم	ٻروو
پاڻيءَ جو ڦوٽو	ٻڙو
ذات	بگڏ
اصلي پيپور	بنار
گهوٽ	ٻنرو
ڪنوار	ٻني
چار رڇ، (رڇ جو قسم)	بولو
”هيءَ رڇ مڇيءَ جي نسل کي تباھ ڪري ڇڏي ٿو. هن رڇ سان سمنڊ ۾ گندلائڻ پيدا ٿئي ٿي.“	
”هيءَ رڇ بنگالي گهڻو استعمال ڪندا آهن. هن رڇ سان سنهي مڇي مرندي آهي.“	
عورت جي ٺڪ وارو زيور	بولو
زورائڻ وڏو جهجو گهڻو ڀروسو وارو (ريڙهيءَ وارا ٻلاتو جي معنيٰ گهڻو ڪيندا آهن.)	ٻلاتو
”ناڪڻو مگرو ٻلاتو شڪار ڪري آيو آ.“ = ”ناڪڻو مگرو گهڻو شڪار ڪري آيو آهي“	
مٽائڻ	بدلائجڻ
ڪري ويو	بولائي ڪائي ويو
”قلابازي ڪائي ويو“	
بيزاري آڻ شڪ، سڪون نه مڃي	ٻور
پاڻي، هينڊ پمپ پاڻي جو بور	بور
گهوڙي جو قسم	بور
ڦيري يا چڪري	بونتي
پيڙيءَ جو قسم	بشيلو
ڪينجهڙ وارا مهاڻا پيڙيءَ کي بٽيلو چون	
مڇيءَ جو نالو	بڙهڻ
رڇ، چار	بارودي سرنگهه

رڇ جو قسم	”هن رڇ سان سنهي مڇي مرندي آهي.“ ”هيءَ رڇ مڇيءَ جونسل تباھ ڪندو آهي.“
بتي	ڪڏي درياءَ ۽ ڪاهي درياءَ جي وچ وارو حصو جنهن تي بتي ٻرندي رهندي آهي. اها بتي، سامونڊي پيڙن کي خشڪي ۽ درياءَ جو رستو ڏيکاريندي آهي. ۽ ناڪثا رستو معلوم ڪندا آهن.
جبر	جڳو مٿس
بوٺ	مڇي جو قسم. هيءَ مٺي پاڻيءَ جي مڇي آهي. جنهن جي شڪل ٻگهه پکيءَ جي جهنب جهڙي ٿئي ٿي.
بوٺ	پوکڻ، سنڌ جي خشڪي وارن علائقن اُتر، وچولي علائقي ۾ هي لفظ استعمال ٿئي ٿو.
باغ واري	درياءَ جونالو
بوري	مزدور (جيڪو هوڙي يا پيڙيءَ ۾ درياءَ تي مڇي مارڻ وڃي) (بوري ذات آهي).
بامر	مڇيءَ جونالو هن جو قد پنجن فوٽن تائين ٿئي ٿو.
ببڪون	لاڦ ”ادا جمن...! نليون ببڪيون ڪوپيو هٿين“ ”ادا جمن...! نلي لاڦ ڪوپيو هٿين“
بي پاڙي	ڦل جو قسم
بيگاري	اوڙڪ، پاڙو (نٿي ۾ ”بيگاري“ پاڙو آهي).
بنارا	اوڙڪ، پاڙو (نٿي ۾ ”بنارا“ ميمڻ جو پاڙو آهي).
بٽيو	ٺهندو
بناءِ	ٺاهي، ”لي...! ٻوڙ سٺو بناءِ“
بنايا	ٺاهيا. ”لي...! تولا ڇانهه بنايا پي“
بيڪار	بي گمو
بولاڻي	اوڙڪ - پاڙو (جتن جو پاڙو)
بستا	درياءَ جونالو (هي درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو. ان جاءِ کي ”نر“ ۽

يا بستاتي	انگريزيءَ ”ڪريڪ“ چئبو آهي.
پيگ ياڏائي	ڳوٺ جونالو (تعلقو جاتي)
بگدا	اوڙڪ، پاڙو
بيزم	درياءَ جونالو (هي ننڍو درياءَ آهي جيڪو هلندو وڃي ”چانڊ درياءَ“ ۾ داخل ٿئي ٿو).
بگهاڙ	درياءَ جونالو بگهاڙ درياءَ. - (هيءَ درياءَ ”واڙي واري درياءَ“ مان نڪري ٿو).
بدي سر	درياءَ جونالو
باريجا	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
بڙ جانگ	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
بجاري	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
بوٽا	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
بهادر اٿي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
بائيراڻي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
بچواڻي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
بي گنو	احسان فراموش، بي عادتو (جت ڳالهائين) ”ادا.....! تون بي گنو آن“ = ”ادا....! تون بي عادتو آهين.“
پيچن	چاڻي يا پروڻ
بهادر اٿي	دلير، بهادر
بهادرن	دليرن شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر ڪيڏارو داستان، چوٽون، بيت ستون“ * ”بهادر گڏيا بهادرين، کڙڳ ڪلڙ ڪڙن وڃهن ڌڙ ڌڙن تي، هاڪارين هڻن.“ ڪڙن، ڪنڌ نچن، رڻ گچن راڙو ٿيو. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
باه	ٿانڊو
بدن	بدن، پتل جو وضو ڪرڻ لاءِ
برقي	برقي

ب	
لفظ	معني
ٻاڙو	ٻاڙي، گڏيل ٻاڙي، (ڪارو ۽ مٺو ٻاڙي گڏجي وڃڻ پوءِ اُن ٻاڙي کي ”ٻاڙو“ چئبو آهي.) ڪاري ٻاڙي منجهان ”ڪاراڻ“ ختم ٿي وئي ۽ مٺي ٻاڙي منجهان ”مٺاڻ“ ختم ٿي وئي.
ٻنڌ	ڳنڍ ”رسي يا نوڙي جي ”ڳنڍ“ کي ”ٻنڌ“ چوندا آهن
ٻنڌ	بند
ٻڌ	گاه (ڏير جي پاڙ ڪٿي اُن کي ٻاهر ڏئي ساڙي ڇنڊي پوءِ مال کي ڪارائيندا آهن)
ٻاريا ٻاهر	شڪار تي، درياءَ تي ”ناڪڻا...! منهنجو هوڙو گهريو پيو آهي جيئن پئس ٿيندا ٻاهر ويندس.“ ”ناڪڻا...! منهنجو هوڙو سُڪي تي بيٺو آهي جيئن پئس ٿيندا درياءَ تي ويندس.“
ٻاڦو	پاڇيءَ جو قسم، (اوباري ڪاٺ) بنا مصالحن جي ۽ بنا گيهه جي مڇي ۽ پٿارن جي پاڇي تيار ڪرڻ کي ٻاڦو چئبو آهي.
ٻاجهٽ	ڪاٺ جي صندلي، ننڍڙي صندلي
ٻلي	مڇيءَ جو قسم، هن جو قد اڍائي ٽي چار فوٽ ٿئي ٿو
ٻڌڻو	پکيءَ جو قسم
ٻولو	پلاسٽڪ جون ننڍو ڊرم، جنهن کي ڀولو ۽ چوڻ ڪين ٻه چوڻ
ٻاٻيهو	پکيءَ جو قسم
ٻڪو	ڇلي، صفا ننڍي ٽوڪري
ٻنار	ٻنو ”ادا...! ٻنار ٻڌي اچ، = ”ادا...! ٻنو ٻڌي اچ“
ٻانڌي	ڪاٺ، ڪڪ پَن، ڪچرو درياءَ جي پاڻيءَ ۾ لڙهي آيل ڪڪ پَن، ڪاٺيون، ڪچرو ڍنگهر وغيره گڏ ٿي اڙجي ويندا آهن. ان کي ٻانڌي چئبو آهي. اهو ڪاٺ جو ٽڪرو جيڪو تري اچي سمنڊ جي ڪناري سان لڳي، ان کي ٻانڌي چئبو آهي.

ٻُلڻ	مڇيءَ جو قسم، (هن مڇيءَ جو قد چار پنج فوٽ ٿئي ٿو.)
ٻُني	دروازو
ٻه سئو پاتار	درياءَ جو نالو
ٻلهڻ	جاننو
ٻانيٽڙو	پڪيءَ جو قسم
ٻيهڙو	ٻي پيٽ تي ”ادا...! اها ڳئون ٻيهڙو آ.“
ٻيهار	ٻيهار ”ادا...! ٻيهار هلنداسين“ شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي بيت آهي ”سُر ڪار ايل، داستان ٻيو بيت ٿيون“ ”هنجھن سين هيڪار جي ڳوڙ ڪري ٺهاريين“ ”تہ ٻگن سين ٻيهار، هوند پيل نہ ٻڌين گڏهين.“ * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع
ٻري وياسين	سڙي وياسين،
ٻرجي پيو	بخار آچي ويو
ٻيلنگ	پشانگي ڪاٺي
ٻرگلو	پڪيءَ جو قسم
ٻرون	مڇيءَ جو قسم، (هن مڇيءَ جو قد چار پنج فوٽ ٿيندو آهي.)
ٻرت	گاهه، رنگ جو ساڻو، ڦل جي نموني تي آهي. ”ادا...! آءُ ٻرت ڪري آيو آهيان.“
ٻيٽيل	ڦل جو قسم، ”ادا...! ڪيڏانهن ويو هئين“ ”ابراهيم...! ٻيٽيل پٽڻ ويو هوس“
ٻولاڻو	لولي (ڪلمتي بلوچ لولي کي ٻولاڻو چوندا آهن)
ٻڌا	زندگي داءِ تي لڳائڻ، ”ادا...! توسان ٻڌا ڪيم تو قدر نه ڪيو.“
ٻڙي	چري

54

”خلاصي...! انوجي ماءُ کي پروا ڇي ويو.“	
هوڙي جي ٿر کان مٿاهون حصو پاڻيءَ جي دنگ تائين. انهيءَ حصي کي ٻوڏ چوڻ.	ٻوڏ
وينو ”ادا...! ولوچني ڀرينواتي“	ڀينو
اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)	ٻالائي
بيت جونالو	بيتري
ڳالهائڻ ۾ زبان جي اٽڪ کي ٻاتو چئبو آهي.	ٻاتو
کاراڻ تي مائيل	ٻاڙو
جائڻ، باخير	ٻجهڻ
ماڻ، خاموشي (هي لفظ ڪاري چاڻ تعلقي ۾ استعمال ٿئي ٿو). ”لي...! ڪڇا آهي، ٻوڙا ڪيا وينا آهيو.“ ”اي...! ڇا آهي، ماڻ ڪيو وينا آهيو.“	ٻوڙا
ٿالهي يا پليت (هي لفظ ريتڙهيءَ ۾ استعمال ٿئي ٿو). ”لي...! ڪنهن کي ساهه ڪٽڻ ته ڏيو“ ”لي...! ڀنگاريون اهڙيون ڪيندي سين.“ ڪاوڙ مان هڪ عورت ٻيءَ عورت کي چوندي آهي.	ڀنگهاري (ڀنگار)
ٿالھو يا تگاري (هي لفظ ريتڙهيءَ ۾ استعمال ٿئي ٿو). ”لي...! ٻوڊالو ته پاڻي جو پيري آڇ“	ٻوڊالو
ديھ جونالو (تعلو جاتي)	ٻاٻهون
نڪ ۽ منهن کي بند ڪرڻ ڪپڙي سان نڪ ۽ منهن کي بند ڪرڻ کي ”ٻوڪي“ ۽ ”کاڏ“ چئبو آهي.	ٻوڪي
منهن، (ٿر جي منهن کي ”ٻار“ چئبو آهي) ٿر جو منهن (جڏهن ڪو درياءُ عربي سمنڊ ۾ چوڙ ڪندو آهي. اُن جاءِ کي ”ٿر“ چئبو آهي.	ٻار
مڇيءَ جو قسم (هن مڇيءَ جو قسم ٿي يا فوٽ ٿئي ٿو. ويڪر ۾ هڪ فوٽ آهي).	ٻٽڙ مگرو
مڇيءَ جو قسم	ٻانگڙا

پوتاري	اوڙڪ، پاڙو	(ملاحن جو پاڙو)
پيرائي	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
بيلائي	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
پروچائي	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
پُٺس	گهٽ، رُڳ	(جت ڳالهائين)
بانڌاڻ	مُحبت	
پرو	ٿپ، بُوخار	
پيڪ	اک جي روشني	
پَنَ	دڪو بنا ڇت واري جاءِ، ويهڻ واري جاءِ جيڪا ڪنهن پيٽ يا درياءَ تي لڳل هوندي ”ادا.....! احمد جي پَن تي هلو“ = ”ادا.....! صديق جي پَن تي هون“	
په ته پيلي	چوڻي	
پَز	پَڌ	(جت ڳالهائين)
	”هي جَرڻ جي هَڙ پَز“ = ”هيءَ ڪپڙن جي ڳنڍ پَڌ“	
بانڊو	درياءَ جونالو	(سير ڪريڪ کان بانڊو درياءَ نڪري ٿو)
بانتي چڙ	هاتي، آچي	(جت ڳالهائين)
بينچ	بينچ	(جت ڳالهائين)
بيڙا	بتڻ، بيڙا	
بيهي	پَه	
پارهو	پارنهن، پارهان	
باهيءَ	هاويهه	(جت ڳالهائين)
پائيتالي	پائيتاليهه	
پاونجا	پاونجاهه	
پاسٺ	پاهٽ	
پئون تر	پاهتر	(جت ڳالهائين)
پاجهر	پاجهري	
پَتانا	پَتانا	
پوندي	پوندي	

ڀڳھو	ڀڳھ
ٻنڊي	گنجي
ٻيائو	ٻيائوي (جت ڳالهائين)
ٻڙهين	ٻن مڻهن واري
ٻُڙ	ٻلا جو قسم هن جي شڪل ڪاري ۽ ٻوٽ سنهو آهي. هن ٻلا کي بچ نه ٿيندو آ. ٻه گڻ اٿس. مڇي کائيندي آهي.
ٻرو	ٻلا، جو قسم هن جي شڪل ڪاري ۽ ٻوٽ سنهو آهي. هن کي ٻه گڻ ٿيندا آهن. مڇي کائيندا آهن.
ٻراڙي	پکيءَ جو قسم
ٻڳھ	پکيءَ جو قسم
ٻڳهي	پکي، هي پکي مڇي کائيندو آهي.

پ	
لفظ	معني
پَل	درياءَ جي ڇڏيل زمين
پڳي	سمند جو جوٽار کڻي وڃي، سمند جو پاڻي لهي وڃي ته ان کي پڳي چئبو آهي.
پڳي	واعدي خلافي ڪرڻ. زبان کي نه پاڙڻ. مقرر وقت تي نه اچڻ ۽ شيءِ نه ڏيڻ. ”ڪالو راجوڻي حساب ڪتاب ۾ لٽوائي ”پڳي“ ڪري ويو.“ ”ادا....! هن مون سان پڳي ڪئي، واعدي تي ڪونه آيو.“
پڳي	ٽٽل، پڳل ادا...! ڪٿ پڳي پئي آ
پوري	پيٽ جونالو
پوري	درياءَ جونالو
پال	ڇڱائي، قُرب
پنڊ	مسخرو
پنڊ	اوڙڪ، پاڙو (مڱڻهار جو پاڙو) (سند ۾ پنڊ ذات آهي.)
پتر	سائو گاهه
پوتو	سائو گاهه
پيڙو	روانو گڏ، سان
پيڙي	هند، جاءِ
پانڊو	ڍوري جونالو
پٿوڪ	چين ۾ گجهه چوڻ، ڀڙ ڀڙ ڪرڻ
پنڊاري	بورچي مهاڻا درياءَ تي شڪار جي لاءِ هوڙا ۽ پيڙيون ڪاهي ويندا آهن. پاڻ سان گڏ هڪ ماڻهوءَ کي صرف رڌ پچاءَ جي لاءِ وٺي ويندا آهن. سامونڊي ٻوليءَ ۾ ان کي پنڊاري (يعني بورچي) چئبو آهي. جنهن جو ڪم ماني پچائڻ، ٿانوَ ڪرڻ ۽ هوڙي جي کڻ مان پاڻي ٻاهر ڪڍڻ.
پڻ	رڃ (پڻ جا قسم ”سنجهي جو پڻ“ ۽ ”لٽي جو پڻ“)

پڙي	ساني جي چلر يا چلڪي کي ”پڙي“ چئبو آهي. گُڪرين جي فيڊ ۾ استعمال ٿئي ٿي. فصلن ۾ جيئن مور، مٿر ۽ اُرد وغيره ۽ ٻيا ڪيترائي فصل آهن. جن کي ڳاهي، اُن صاف ڪري، پوءِ اُن مان جيڪو سنهو ڪتر ٿئي ٿو تنهن کي پڙي چئبو آهي.
پنپور	شهر جونالو
پنپور	مڇيءَ جونالو هن مڇيءَ جو قد چار کان پنج انچ جيترو ٿئي ٿو. هي مڇي ڏاڍي سهڻي آهي. هن کي انگريزي ۾ ”ليڊي فش“ چوندا آهن.
پون ڦار	مڇيءَ جونالو هيءَ مڇي گول ٿئي ٿي. اڳيان پويان هڪ جهڙي آهي. ٿالھ وانگر هن جي شڪل هوندي آهي. هن مڇيءَ جي مٿان سنهو چلر آهي.
پونٿريو	چريو ٿيو
پونٿريو	هڪ پکيءَ جو قسم آهي.
پنپرڪو	صبح سویر (رات، آڇ ۽ ڪار ۾ مڇي)
پنپرڪي	صبح سویر جي مهل
پورڙو	گهٽ ذهن وارو
پترا	پوئتي، کانپوءِ
پاڳواڻي	پاڙو اوڙڪ
پاڏائي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو) (سیدن جو پاڙو)
پتر	اوڙڪ، پاڙو (ڳوٺ جونالو حاجي احمد پتر)
پڳي پاڳ	سمنڊ جي وير يعني پاڻيءَ جي لهي ويجهڻ واري وقت کي ”پڳي پاڳ“ چئبو آهي.
پڙاڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
پنپورائي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
پنپاڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
پانچاڻ	پڇ (جت ڳالهائين)
پڱ	وڻ گھنڊ (جت ڳالهائين)
پڱ	وڻ سر
پوءِ	ڊپ

”اي چورا...! توکي پوءِ ڪو پيو ٿئي“ = ”اي چورا...! توکي ڊپ چوپيو ٿئي“	
پيو	بيٺو اُيوئي ايو ادا...! توپوءِ ته سهي“ = ”ادا...! تون بيهه ته سهي“
بڙ	ٻڌ، جتڪي ڳالهائين ”هي جرن جي هڙ بڙ“ = ”هي ڪپڙن جي ڳنڍ ٻڌ“
پُنڪي	ڪَن، ڪانن ڪڙين جي جاءِ
پُنڪي	رڌڻو ”اي سليمي...! آءُ پُنڪي ۾ چانهه پئي ٺاهيان“
پونگو	پُنڪي، گهر (جت ڳالهائين)
پڪڙيو	ٿئي، ڪڙاهي (جت ڳالهائين)
پتون	وچون
پولڙي	بانڊري
پولڙو	بانڊر
پتون	وچون
پڏو	قتل واه
پيٽي	باس، خيرات، ”ادا...! سُڀا حاجي جي پيٽي آهي.“
پرو	وڏي پري ”ڪالهه ڪالو ويو پرو آلڻ کان ڪٿي آيو.“
پل	سنو سڌو چراگاهه، درياءَ جي آباد پني ”ادا...! ڪالهه پيٽر هي، اڄ پل ٿي ويو.“ ”ادا...! ڪالهه پٽ هئي اڄ سنو سڌو ٿي ويو“
پيٽر	پٽ
پري ويا	گڏ ٿي ويا، پاڻ ٿي ويا ”ادا...! ڪالهه شڪور ۽ حسين وڙهي ويا اڄ پري ويا.“
پروس	بُرش
پتاتا	پتاتا

پاڏ	ڪڏو	ادا..... آءِ پاڏ مان مڃي ماري آيو آهيان
پرا	ڊڳ، ڪوڙا	ادا..... مونکي ان جا پرا ڪٽاءِ
پير پير	آواز ڪندي	(ادا.....! گاڏي پير پير ڪندي وڃي پئي)
پڇا پڇا	تڪڙو تڪڙو، پڇي آ پڇي آ	
پاندو	رڇ جو پڇ	(رڇ جو پويون حصو)
پڳ	پڇاءِ، رڌ	
پانگر	خليفو اولياءِ	
پڏا	اونها ڪڏا	
پاڏورو	ڍنڍ جونالو	(ديھ گڏ ۾ آهي)
پيٽر	ڪڏو	(اهو ڪڏو جيڪو گولائي تي هجي)
پٽن (پوٽن)	گُهمن	(بيٽيءَ سان زندگي جڙيل) شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. ”سُر سامونڊي، داستان پهريون، بيت پندرھون“ بيٽيءَ جي پٽن، نينهن نہ ڪجي ٿن سين. اُپيون ڏنڀ ڏسن، جہ سڙه ڏيئي سير ٿيا. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جורسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية جھونا مارڪيٽ، 1976ع
پتين يا پتون	قسمين قسمين	
پتا	اوڙڪ، پاڙو	(بلوچ جو پاڙو)
پگھياڙ	اوڙڪ، پاڙو	(بلوچ جو پاڙو)
پيمائي	پاڙو	(گبول بلوچ جو)
پوري	مينهن جو قسم	
پليون	مينهن جو قسم	”ڪير ۾ ڪندي مينهن کان پلي آهي ”پهاڪو: پلي سڀ ڪا پلي، پُر ڪندي ڪاڪا.“
پوتي	چڪر	
پرپ	واءِ جو قسم يعني چوپائي مال جي بيماريءَ جو قسم	

جانور جون گئڪيون ڀرجي وينديون آهن. ته اهو اوڳارڻ ڇڏي ڏيندو آهي. پوءِ سامونڊي پٽيءَ وارا ڀاڳيا. ان جانور کي چانهه جي پتي ڪاڙهي. جنهن کي ڪاڙهو چئبو آهي. اهو پياريندا آهن ته جانور کي ”پرڀ“ ڇڏي ويندي آهي.	
اٺ جي قسم جون نالو آهي.	پور
رڪاوٽ. رنڊڪ	پٽي
پٿر. مائڻ. پٽڪو	پنڻ
”اها جاءِ جتي ڪو ماڻهو فوت ٿئي ۽ عورتون روئن. ان جاءِ کي ”پنڻ“ چوندا آهن.“	
ديھ جون نالو آهي. جنهن ۾ خاص ڪري رجيرا ڪلتي بلوچ ۽ ٻيون قومون به رهنديون آهن.	پوڳڙو
هيٺائون پٽ، ڀڏو پراڻي واه جو بند. واه جو ڪپ. ڪٽل واه	ڀڏو

ت	
لفظ	معني
ٽمر	وڻ جو قسم (هن جي ڪاٺي لسي ٿيندي آهي هن ۾ ڪنڊو ناهي ٿيندو.)
توري	وڻ جو قسم يا ڇي جو قسم
ٿل	ديھ جو نالو: تعلقو جاتي
تاڙي	هٿ جي تاڙي ڌرجي تاڙي جنڊ جي تاڙي جنڊ جي ٻن پڙن جي وچ ۾ تاڙي لڳل هوندي آهي، ان جي وچ ۾ سوراخ هوندو آ، جنهن ۾ ان وجهيو آهي.
ٿلوار	پڪي جو قسم
تور	پڪي جو قسم
توريون	رڇ ٺاهڻ جي سئي (ڪاٺي) (جنهن ۾ ڏور ويڙهي ويندي آهي. ان سان رڇ ٺاهيو ويندو آهي.)
توريون	ياڇي جو قسم
ٿر	جتي پيڙيون، لانچون ۽ هوڙا پيهن، وڻج واپار ٿئي. پاڻو ڪرڻ، ٽڪڻ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سر سامونڊي داستان پيو بيت ٺاڻون“ اُپيون ٿر پڙجين، وڻجارن جون، آٿيو آکا ڏين، ڪٿوري سمونڊي ڪي. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جوسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ٿر تي	اُتر طرف -- ٻاهر ٿر تي -- ريڙهيءَ وارا ماڻهو ”ٿر تي“ لفظ جون ٻه معنائون ڪيندا آهن. جيڪڏهن رستي تي ٻه بيٺل ماڻهو پاڻ ۾ ڳالهائين. ”نواز.....! اُتر طرف هلو يعني ٿر تي هلون.“ ريڙهيءَ جا ماڻهو اُتر طرف ڪي ”جبل“ چون. چوٽي ريڙهيءَ ڳوٺ جي اُتر طرف ۾ جبل آهي.
ٿرڇاڻ	بيت جو نالو
ٿرسيان	بيت جو نالو درياءَ جو نالو آهي. (ٿرسيان درياءَ هي وڏو درياءَ آهي.)

عربي سمنڊ ۾ چوڙ ڪري ٿو. جنهن جاءِ تان چوڙ ڪندو آهي اُن جاءِ کي ”ترسياڻ تڙ چئبو آهي. انگريزيءَ ۾ اُن جاءِ کي ”ترسياڻ ڪريڪ“ چئبو آهي. ترسياڻ مان ”تمي واري“ درياءَ نڪري اچي ”گهوڙو“ درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.	
تڙو	پن مان ٺهيل نڪ، پٽڇ، (گهر ۽ مڪان کي به ”تڙو“ چئبو آهي.)
ٿرھو	ڪڪن جو ٻيڙو
تري	ننڍڙي ٻيڙي (جنهن کي مهاڻو لُڪ سان هلائيندو آهي.)
ٿرم	جیل وڃي ”ٿرم“ ۾ پيو.
ٿڙ	هوڙي جي هيٺئين حصي کي ”ٿڙ چئبو آهي. جيڪو شروع وارو حصو هوندو آهي. ريتري پٽڻ ڳاليو هوڙن کي ”ٿڙ نه هوندو آهي.
توتاري	اڍنگو ڪوڙهڻ
تيمڙو	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
توانون	ٿنڀرست، چڱو پلو نيڪ
تالي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
ٿڳهان	تينءَ (جت ڳالهائين)
توتڪ	حمام
ٿيلان	آڪڙا ڪيلو ڏسي اُڀو ٿيو وڃي. شاھ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي: ”سُر سسئي آبري، داستان پهريون، پنجون“ * سدا سائڙ سپر ۾ انڌر لهي نه اُڃ سن جو پرينءَ جو سا سڀائي سڄ ٿيلان مڙن اُڃ، سدا سائڙ سپر ۾ * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جور سا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاق، جھونا مارڪيٽ، 1976ع
تير	اُن (جت ڳالهائين)
تانسري	ٿسري (جت ڳالهائين)

تيلامون	تيلهوڙي (تيل رڪڻ جي)	(جت ڳالهائين)
تيهه	تيهه	(جت ڳالهائين)
تلاء	ندي نڙ	(جت ڳالهائين)
تڙ	تڙ	(جت ڳالهائين)
تڙي	تڙي	
تڪ	تيز	جڏهن سمنڊ ۾ رڇ پوکڻ کانپوءِ اوچتو پاڻي جوئار جو تيز ٿي ويندو آهي ته رڇ پڻجي ويندو آ. ۽ سموري مڇي نڪري ويندي آهي اهو ڏسي خلاصين کي ناڪڻو چوندو آ. "اي خلاصي....! سمنڊ ۾ تڪ ٿي ويئي آهي، اتي کوليو."
تر	پتر پڇڻ	"ادا....! زمين کي ٽر ڏي"
ٽر	آلو ڪرڻ	
تاڙو	مُهريءَ جو پڳل حصو.	
ٿما	ترڻ واري شئي. پيولا، تنبا، تبو	
تور	پڪيءَ جو نالو	
تور	ٺاهڻ	(ٺٽل يا چڱل رڇ کي ٺاهڻ)
تراهي	تلاء	
ٺلهيو	پاڻيءَ جو پڪي	
توتڻي	واڇو، توتڙي، توتاڙو	
توڻ	ماني ٺاهي وڻ	"اي ڏليخا....! توڻ ڪري وڻ"
تباڪ	وڏو نڪر جو ٿالھو پاتوڙو مٽيءَ جو پاڻي	"سوني....! وڃ حوري جي گهران تباڪ ڪڍي اچ ته آڻو ڳوميون."
ٽس	ٿانءِ، نڪر جو ٿانءِ جنهن ۾ آڻو رکيو آهي	

اي سڪيندا! تنهنجي ٿس ۾ آڻو آهي.	
تيلي	ري جو قسم
تيرا	تنهن لاءِ
تند	رڌ پڄاءِ
تراڙ	تلوار
تڙڪو	اُس
تور	هڪجهڙو هڪُ جيڏو
نڪ	اُت جي پيٽ هيٺان پنوڌني پاڪور پڌندا آهن. پلان به پڌندا آهن. پڙهي به رکندا آهن.
تورا	ڳوٺريون (اٺ جي کائڻ پيئڻ ۽ ماڻهوءَ پنهنجي کائڻ پيئڻ جو سامان ان ۾ رکندا آهن.
تورو	ڳوٺري (گهوڙي جي اُن کائڻ واري ڳوٺري کي تورو چوندا آهن. جيڪا گهوڙي جي منهن تي چاڙهي آهي.)
تڙپيڙ	تڙ ٽڪڙ مان۔ جلدائي مان، وٽ پڪڙ ”ابو واڍا....! تڙ پيڙ ڪر، هوڙو تيار ڪري ڏير“
تور	ماپ
تور	رڇ کي ٺاهڻ لاءِ ڏوري جيڪا سنهي کائيءَ تي ويڙهي آهي. ان کي تور چئبو آهي.
ترائيون	جتي پاڻي بيهي رهي.

ت	
لفظ	معني
ٽيٽر	ڦير، مٽا مٽا
ٿڪ پئي	ڪاوڙ غصي سان سمجھائي
ٽيڪڙو	صبر ڪرڻ
ٽيلھڻ	ڌڪڻ (هوڙي يا ٻيڙيءَ کي ڪنڌيءَ کان ٻاهر ڪڍڻ کي ٽيلھڻ چئبو آھي.)
ٽيلي يا	مڇيءَ جونالو (هيءَ مڇي مني پاڻيءَ جي آھي.)
ٽيري	ھن جو آڇو ۽ چلر ڪارو ٿئي ٿو. ڪاڌي ۾ سٺي. لذت پڻ سواد واري آھي. ھن مڇيءَ جو قد چار فوٽن کان پنج فوٽن تائين آھي. وزن پنج ڪلو کان آٺ ڪلو اٿس.
ٿوھر	پکيءَ جو قسم. وڻن جو قسم لاڙ ۽ ريگستان وارن علائقن ۾ ٿوھر جو وڻ ٿيندي آھي.
ٿھيمور	ذات، اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو) (تعلقي جاتيءَ ۾ ٿھيمورن جا ڳوٺ آھن.)
ٿاٻڻو	مڇيءَ جونالو آھي.
ٿانيڪو	محفوظ، ھٿيڪو ھندائڻ جاتو
ٿمي واري	درياءَ جونالو ھيءَ درياءَ ٿرسيان درياءَ مان نڪري ٿوپوءَ گھوڙو درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. 234
ٿو	ٿيو (جت ڳالھائين)
ٿيان	ٿيس (جت ڳالھائين)
ٿار	ٿارو ڪرڻ (ڪڪڙ آري تي ويھندي آھي.)
ٿار	ٿالھو (مھاڻا ڳالھائين)
ٿار ۾ ڪنوار جي لاءِ وٺاھ جو سامان، ڪوپرو گيھ، تيل، ميدو ڪوپرو گندي اڪيو چانور خوشبوءِ، اگري تي، مٺائي رکي ويندي آھي.	
ٿم	سوٽر جي ويھڻ جي جاءِ، گھاتو جھنگ
ٿم	پريو وينو آھين.
ٿمڻ	لڪائڻ
ٿونھون	ٿوھر (جت ڳالھائين)
ٿاري	گھور
	”ابا...! ٿاري ڏئي وٺو.“ = ”ابا... گھور ڏئي وٺو.“

ٿٽري	ڏکي ”ادا...! ڇيڇر ٿٽري پيو.“
ٿوري	گهٽ
ٿوٽر	سُج
ٿارو	پراڻا پٽو، پراڻي ويهڪ
ٿراڊا	پڪيءَ جو قسم
ٿڪاڙو	ٿڪ ”بابا... اسن کي ٿاڙ ٿڪاڙ تي پير آهي“
ٿر ڇاهو	جانور جو نالو
ٿار	گڪڙ جي ويهن جي جاءِ
ٿار	ٿاله ”لي...! مڪي ٿار ڏي ته ڪپڙا رکان.“
ٿار	رسم، ڏيڃ جو سامان (ڏاج جو سامان) گهوٽيتون ٿار کڻي ڪٽوار جي گهر وينديون اُن ٿار ۾ ڪپڙا، اڪيو ڇانهه، 5 ڪلو چانور- گهه- ڪنڊ- ڏوگهي- مصري- تيل- صابن- سوٿيرو (سرمو) هوندو آهي.
ٿوهو	اُن جو ٿوهو. شاهه عبداللطيف جو بيت آهي ”ميتي کي مجاز جو ٿاڻي ۾ ٿوهو“
ٿير هڻ	ڪوڙ هڻ ”ادا...! ڪالهه آيس پئي مون کي مولوءَ ٿير هڻيو“
ٿهين	ڍنڍ جو نالو (تعلقي گولاڙچي ۾ آهي.)
ٿن	دولت، ڏوڪڙ ”اي...! ماڻي حليما ٿن واري آهي.“
ٿڌي ماتا	ڇوپال مال جي وچڙندڙ بيماري (مينهن ۽ ڳئون کي ٿڌي ٿي.)
ٿوٽر	مڇيءَ جو قسم (هيءَ زهريلي مڇي آهي. هن جي مٿان ۽ پاسن کان گنڊا ٿيندا آهن.)
ٿاهنا	ٿانو ”حاجرا ٿاهنا ڏوئي آڃ“
ٿڻين ٿري	هٿن سان ٿريل مٽي، يا ڪابه شئي هٿن سان گڏ ڪجي.

ت		
لفظ	معني	
ٽڪيري	جيت جو قسم	(هي جيت غير مسلم شوق سان کائيندا آهن)
تنگ مشين	موٽر	(جنهن تي هوڙا، پيڙيون ۽ لانچون هلايون وڃن ٿيون)
	هوڙي کي هلائڻ جي راڍ ۾ جيڪو پڪو لڳل هوندو آهي، اُن کي ”تنگ مشين“ چئبو آهي.	
	تنگ مشين هوڙي جي پاچيل يعني پوئين حصي تي لڳل هوندي آهي.	
ٽڪو	پيٽ جو نالو	
ٽڪو	ڳوٺ جو نالو آهي. اُتي مهاڻن جون ڪيئي اوڙڪون رهن ٿيون. هل درياءَ تي آخري ڳوٺ آهي. جتان هل درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو.	
ٽڪو	داغ، نشان	(جيڪو ماڻهوءَ کي عيب وارو بڻائي)
ٽڪو	عورت جو زيور	
ٽائيگر	ساني جو قسم	(هيءُ سانورنگ جو پٽا پٽي هوندو آهي شڪل ۾ ڪارو ۽ ڳاڙهو به هوندو آهي.)
ٽوپيارو	پڪيءَ جو قسم	
ٿورو	مڇيءَ جو نالو	
	هن مڇيءَ کي موالِي مڇي به چوندا آهن. مهاڻا شوق سان پيڙي ۽ سگريٽ ڊڪائي هن جي وات ۾ وجهندا آهن ته شوق سان چڪيندي آهي.	
ٽائي	سيڙهه جي ڳنڍ کي ٽائي چئبو آهي.	
ٿوه	وَل جو قسم	
ٽاڪائي	اوڙڪ، پاڙو	(نٽي ضلعي ۾ ميمڻن جو پاڙو آهي)
ٽڪائي	اوڙڪ، پاڙو	(نٽي ضلعي ۾ ميمڻن جو پاڙو آهي.)
ٽڪائڻ	ترسائڻ	
ٽڪائڻ	مڇيءَ جو نالو	
ٽوپ	وڏو ٿانءُ	(هيءَ لفظ ريت هيءَ ۾ گهڻو استعمال ٿئي ٿو.)
	جنهن ۾ پاڻي ڀريو وڃي، ٽوپ ۾ رڌ پچاءُ تيار ڪن. سامان وجهي رکن.	
ٽوپ	ساڻو گاهه	
ٽوپي لانگارو	جيت جو قسم	(هيءُ جيت انسان جي جسم لاءِ نقصان وارو آهي. هن ۾ زهر هوندو آ.)

ٽانڊيا	اوڙڪ، پاڙو	(ملاحن جو پاڙو)
ٽوڙ يا ٽوڙيون	خيالن جي جوڙجڪ، سوچڻ سمجهڻ	
	”مولو...! ان حاجيءَ جون ٽوڙيون، گهاٽيون ۽ سياستون سڀ بند ٿي ويس“	
	”مولو...! انهيءَ حاجيءَ جون سوچڻ سمجهڻ هوشيارپ ۽ سياستون بند ٿي ويس“	
ٽچار	ٺهڻ	(جت ڳالهائين)
ٽامڙو	ديگڙي	
ٽٽڻ	مڇيءَ جو نالو	
ٽٽڻ	پڪيءَ جو نالو	
توهاڙ	ديهه جو نالو	(تعلقو جاتي)
تنگو	ديهه جو نالو	(تعلقو جاتي)
تابي	مڇيءَ جو نالو	
ٽانگر	درياءَ جو نالو	
ٽڪار	نياڳو	
ٽوپلي	ننڍڙن هنڊي	
ٽينگو	پٽ	(جت ڳالهائين)
ٽانڊو	برندڙ ڪوئلو	
ٽوپ	سُپري	(جت ڳالهائين)
ٽوپلي	ديگڙي	(جت ڳالهائين)
ٽوپلي	ٻاٽي	(جت ڳالهائين)
ٽيٽور	ٽيٽوري (جهرڪيءَ جو قسم)	(جت ڳالهائين)
ٽيهيءَ	ٽيوهه	(جت ڳالهائين)
ٽي ونجا	ٽي ونجاهه	(جت ڳالهائين)
ٽياڻو	ٽيانوي	(جت ڳالهائين)
ٽيٽو	پڪيءَ جو قسم	
ٽرپني	پوک جو سلسلو	
ٽيٽو	پڪيءَ جو قسم	
ٽولر	جوءَ، جئون	(تعلقو جاتي)

تڪ ٻڌڻ	مخصوص ڏينهن سمند جي جوڻاڙيا ڀڳيءَ جا مخصوص ڏينهن آهن. جنهن ۾ مڇيءَ لاءِ رڃ ٻڌبو آهي.
ٽونڙ	سُٽ جو چيڙو (گج تي عورتون ٽونڙ پيرينديون آهن.)
ٽلي	جهجها، چارپڪي ادا... اها ٽلي ڪيتري ڪپائيندين؟
ٽيهار	مينهن جو ٽن سالن وارو ٿر (مادي)
تونڊا	پاڙو (گورائي بلوچ جو پاڙو)
ٽڪن واري	بلوچي اڳوئين جو قسم
ٽيهس	ٽن سالن جو پاڏو
ٽايو	تختو ٿانويا ڪتاب رکڻ جي جاءِ جنهن کي تختو چوندا آهن.
ٽُٻي	وهنجي، "اي...! تون ٽُٻي ڪپڙ بدلائي اچي ويهي" = "اي...! تون وهنجي ڪپڙا بدلائي اچي ويهي"
ٽوپو	سيبو "لي...! مون جا ڪپڙ ڦاٽي پيا آهن توپو ڏئي ڏي" "ادا...! منهنجا ڪپڙا ڦاٽي پيا آهن سيبو ڏئي ڏي"
ٽوپو	ڳڙهه ڳڙهه اُٺ کي بگل ۾ ٿيندو آهي. جيڪو گند سان ڀرجي وڌو ٿيندو آهي. لوهه جو سوٺو تپائي ڳاڙهو ڪري ان ڳڙهه کي تبيندا آهن ته اهو ڳڙهه ڦاٽي پوندو آهي. گند ٻاهر نڪري ايندو آهي. جيڪڏهن ڳڙهه جي بيماري اُٺ کي پوءِ به نه ٿي ڇڏي ته مال وند ماڻهو ڳڙهه کي چلي وانگر ڏنپ ڏيندا آهن. پوءِ ٺيڪ ٿي ويندو آهي.
ٽمڪا	ٽواٽو، جتي ٽي روڊ گڏجن، غلام الله ۽ ور شهر جي وچ تي اسٽاپ آهي. جنهن جونالو "ٽمڪا" آهي.
ٽوپ	مال جي ڏهاڻيءَ وارو ٿانءُ "ادا احمد! ٽوپ ڪٿي آ، مينهن کي ڏهي وٺون"
ٽيڪڙي	ٻارن جي راند "ادا...! ٻار جي ٽيڪڙي ڏس" = "ادا...! ٻار جي راند ڏس"
ٽانگر	دريا جونالو
ٽاپو	ٻارن جي راند، (ٺڪر جو گول ٽڪرو ٺاهيندا آهن. جنهن کي ٽاپو چيو ويندو آهي.)

ن	
لفظ	معني
نولا	ٿانو (هي لفظ ريڙهيءَ ۾ گهڻو استعمال ٿئي ٿو). ”لي... آءُ نولا ملڻ پئي وڃان“ = ”اي... آءُ ٿانو ملڻ پئي وڃان.“
نوڙي	درياءُ جونالو
نوڻا	اوڙڪ، پاڙو (ميمڻ جو پاڙو) (نٽي ضلعي ۾)
نيڪري	اوڙڪ، پاڙو (ميمڻ جو پاڙو) (نٽي ضلعي ۾)
نڪڙي	رڇ جو قسم هي سائن جو رڇ آهي. هن رڇ ۾ پنج يا ڇهه ماڻهو گم ڪندا آهن.
نائڪڻ	اُپارو يا اُپائڻ
نلو	آجايو بيڪار
نيپ يا نيپون	هي ڪي مشڪلات ۾ وجهڻ، مقابلو ڪرڻ
نٿيار	اوڙڪ، پاڙو
نانگر	قنڊي ڏاڇي
نهو	نهيو
نونيو	آڱوڻو
نونٽ	نوٽ
نڪاڻ	چوپائي مال کي وچڙندڙ بيماري هيءَ بيماري رڌ ۽ ٻڪريءَ کي ٿيندي آهي. اُن کي بچاءُ جو ٽڪر اينٽريڪس هنيو ويندو آهي.
نارواڻي	پاڙو (مُرگهر بلوچ جو)
نانارو	ڪلٽي ڪرڻ وارو (گنجهي پتل ۽ ٽامي جا پراڻا ٿانو جن کي ڪلٽي ڪرڻ، مرمت ڪرڻ وارو) ”اهو نانارو آيو آ، ٿانو ڪلٽي هلو ڪلٽي ڪرايو جُهريل ٿانو ٺهرايو.“
نٽ	مڙا
نپ	لپو ”ادا.....! ڪوڏار سان مون هڪڙو نپ هنيو زمين مان پاڻي نڪري پيو.“
نيري	ڦرڻ، بلور ”ادا.....! هاشم کي اهڙي چمات هيم، جو نيري ٿي رهيو.“ ”ادا.....! هاشم کي اهڙي چمات هئي جو بلور جيان ڦرندو رهيو.“

پ	
لفظ	معني
پور	خانا (رڇ ۾ مستطيل يا چورس شڪل جا پور ٿيندا آهن.)
پترا رڇ	وڏن اکن وارا رڇ پرا رڇ، مڇيءَ جي نسل جو بچاءُ ڪندا آهن. هن رڇ ۾ وڏي مڇي مرندي آهي. پٿرن رڇن سان سمنڊ ۾ گندلاڻ ناهي ٿيندي ۽ سمنڊ جي جيوت کي نقصان ناهي ٿيندو.
پاچيل	پويون حصون هوڙي ۽ پيڙيءَ جي پوئين حصي کي پاچيل چئبو آهي.
پات	ننڍڙي پيڙي
پاتيو	ڪاٺ جو تخطو
پاتڻي	درياءُ پار پهچائيندڙ جيڪو مهاڻو پيڙيءَ جي ذريعي هڪ ڪنڌيءَ کان ماڻهن کي ٻي ڪنڌيءَ تي پهچائي ان کي پاتڻي چئبو آهي.
پاتڻي	ڳوٺ جو نالو آهي. ديھ ميران واڙي، تپو باهيو تعلقي ڪارو ڇاڻ ۾ هوشو پاتڻي جو ڳوٺ آهي.
پٿون يا پاپليت	مڇيءَ جو قسم. هن مڇيءَ جا ٻه قسم ٿين ٿا. 1. ڪارو پاپليت، (جنهن کي ڪارو پٿون چئبو آهي). 2. آڇو پاپليت، (ڪاري پاپليت کان آڇو پاپليت ڪاٺ ۾ وڌيڪ سواد وارو آهي).
پاٽڪ	رڇ لاهڻ
پٽڻي	بيت جو نالو
پڇاڙ	بيت جو نالو. درياءُ جو نالو
پاڻ	پٿر ابراهيم حيدري ۽ ريڙهيءَ جا ماڻهو پٿر کي ”پاڻ“ چون.
پاڏا	اوڙڪ، ميمڻن جو پاڙو (نٿي ضلعي ۾ آهي)
پُساڻ	درياءُ ۾ خلاصن کي پهريل ڪپڙا انهن کي پُساڻ چئبو آهي. خلاصي جنهن وقت درياءُ تي مڇيءَ جو سڪار ڪرڻ ويندا آهن. ان وقت انهن کي جيڪي پهريل ڪپڙا هوندا آهن. انهن کي لباس چئبو آهي. پاتل ڪپڙن کي پُساڻ چئبو آهي.

پوپري	مڇيءَ جونالو	(هيءَ ننڍي مڇي آهي. هن جو قد آٺ ڏهه انچ ٿئي ٿو.)
پوپري	عورت جونالو	
پپولو	پلاسٽڪ جو ڊرم	
پيالا	اوپر طرف.	
پيال	اوپر طرف.	(هيءَ لفظ جت اوپر طرف جي لاءِ استعمال ڪندا آهن.)
پيڻ	پڪيءَ جونالو	
پاڻلو	ڪارخانو	
پروڙي	پڪيءَ جو قسم	
پونس	پڪيءَ جو قسم	
پرولي	پڪيءَ جو قسم	
پونچاري	ديهه جونالو	
پٽاڙي	ساني جو قسم	هن ساني کي ڪارو ٿاڻيگر به چوندا آهن. هن جي بُت تي چلڻ سخت هوندو آهي. جنهن مٿان چٽ هوندا آهن. هن ساني جو قد پنج کان ست انچ ٿئي ٿو.
پٽاس	ساني جو قسم	هن جو رنگ ٿورو آڇو ۽ ڳاڙهو آهي. هن جو قد ٽن انچن کان پنجن انچن تائين ٿئي ٿو.
پڏڻ	مڇيءَ جو قسم	هن جو ٽي يا چار انچ قدم هوندو آهي.
پنبلو	مڇيءَ جو قسم	
پٽ	پاڻيا، ڪاٺيون، ڪاٺ جو تخطو	
پٽ	موڪلڻ	
پاتار	ڏس، جاچ	
پينسرو	اوپر طرف	
پيڊي	ڪاٺ جي صندلي	
پات لانگارو	جيت جو قسم	
پورائي ويو	ڊوڙائي، پڇائي ويو.	(ريڙهي ۾ هيءَ لفظ تيز رفتار گاڏيءَ جي لاءِ استعمال ٿئي ٿو.)

پٽش	تڏو
پاش	تڏو
پاتلو	وڏي منهن وارو ٿانءُ رڌ پچاءُ وارو ٿانءُ پپولو بوتل، شيشو
پرت	سائو گاهه
پواڙي	سائو گاهه
پاڙ	سائو گاهه
پراڙي	پرائين پاسي ”احمد ناڪڻو درياءَ جي ”پراڙي“ پاسي رهي ٿو.“
پالائڻ	بيهارڻ، (پيڙيءَ کي بيهارڻ)
پواڏ	پوک ”ابا...! اُن جي پواڏ ٺاهي مير“
پري	پيهي يا پڇندي
پيالي	ڪوپ
پهري وڃڻ	هوڙا ڪاهي وڃڻ، پهراڻي وڃڻ
پُڇ	پُڇڻ
پاهوهي	خوشي، مُرڪي
پيٽڻ	وڍڻ ”اي چوڪري...! ٽلو پيٽي آ.“
پهڻ	پاڻ، (هي لفظ ريڙهيءَ وارا ماڻهو استعمال ڪندا آهن.)
پوشيدو	صاف سُٿرو خفي، لڪيل
پاڙوڻيا	لاڏاڻو (ريڙهيءَ ۾ پاڙوڻيا هڪ پاڙو آهي.)
پارينديس	پالينديس
پاراڀو	نياڀو
پاريڙي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
پوک	درياءَ يا سمنڊ جي پاڻيءَ ۾ رڇ جي ”پوک“ ڪئي ويندي آهي. رڇ پوکي ڇڏبو آهي. زمين

آباد ڪرڻ کي به پوک سڏبو آهي.	
تڏو جيڪو پڻ يا پڪرن جو ٺهيل هجي.	پٽج
گپ، گهميل	پوسل
اويارو بچيل	پاروتو
ڪپڙا ”اي ابا...! مڪي پڇ وٺي ڏي ته ميلو تي وڃان“ ”بابا...! مون کي ڪپڙا وٺي ڏي ته ميلو تي وڃان“	پڇ
اوڙڪ، پاڙو (مهائن جو پاڙو)	پاتسي
ملاح.	پاتسي
ديگڙي (هي لفظ ريتهيءَ ۾ استعمال ٿئي ٿو).	پتيلو
پات کي هلائڻ وارو پيرڙيءَ کي هلائڻ وارو (ملاحن جي اوڙڪ) ”پاتسي ملاحن جو پاڙو آهي“ = ”پاتسي ڳوٺ جو نالو به آهي.“	پاتسي
ناتاري	پاهوڙو
گهڙي مڇي مهائڻا جڏهن درياءَ ۾ ”پن“ ڏسندا آهن ته رڇ کي اُڇلائي، هوڙو گهمائي مڇيءَ کي چوڦير ٿري ويندا آهن.	پن
مڇيءَ جو نالو	پاليرا
مڇيءَ جو قسم	پئون
مڇيءَ جو قسم	پلو
مڇيءَ جو قسم	پمبا
مڇيءَ جو قسم	پڇاريون
ماڻهو جو نالو	پٽڙيو
ڳوٺ جو نالو	پٽيل
ڳوٺ جو نالو	پونجاري
اوڙڪ، پاڙو	پنيار
(هن مڇيءَ جو ڏيڍ فوٽ ٿئي ٿو ويڪر ۾ اڌ فوٽ آهي.)	پمبي مگرو
درياءَ جو نالو:	پلياڻ

پتاس	مڇيءَ جونالو
پتياڻي	درياءَ جونالو پتياڻي درياءَ مان هل درياءَ نڪري ٿو جيڪو اڳتي هلندو ”ڌڙ“ درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. هل درياءَ ٻيو به آهي جيڪو ٽڪي ڳوٺ کان عربي سمنڊ ۾ چوڙ ڪري ٿو. پتياڻي درياءَ عربي سمنڊ ۾ چوڙ ڪري ٿو. جنهن هنڌ تي سمنڊ ۾ چوڙ ڪري ٿو اُن جاءِ کي پتياڻي نر چئبو آهي.
پاتار	درياءَ جونالو آهي. هيءَ درياءَ ڪاهي درياءَ مان نڪري ٿو ۽ کانتو درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.
پاريڙي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
پخار (پڪار)	درياءَ جونالو
پٽي	درياءَ جونالو
پيتي وارو	درياءَ جونالو
پاڌالو	درياءَ جونالو
پٽڙيا	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
پڪڙيا	اوڙڪ، پاڙو (بتن جو پاڙو)
پيتي	وڏي چيري ”اي فاطمي!... مڇي پيتي اٿئي“
پيند	رسي جو ٽڪرو جيڪو خاص ڪري مينهن جي پير ۾ هڻندا آهن. ان کي پيند چئبو آهي.
پس	ڏس (جت ڳالهائين) ”ادا...! ويڪ پس ته اهو هڙو ڪيجهڙ“ ”ادا...! ان کي ڏس ته اهو هڙو ڪنهن جو آهي.“
پيس	موڪلڻ (جت ڳالهائين) ”ادا...! ويڪ ماسون پيس“ = ”ادا...! ان کي مون ڏانهن موڪل“
پاڌاريائين	ظاهر ڪيائين، پڌرو ڪيائين
پُرجڻ	هلڻ، ناسمجھ ”ادا...! تون پُرجڻ سڳيو ٿي ناهين“ = ”ادا...! تون هلڻ سڳيو ٿي ناهين“

پٺاڻ	سڌو ڪٿاڻ، اهو ڪاٺ جيڪو لانچ ۽ هوڙي جو بنياد آهي. جنهن تي لانچ يا هوڙو ٺاهيو ويندو آهي. اُن کي پٺاڻ وارو هوڙو چئبو آهي. جيڪي هوڙا پٺاڻ (سڌي ڪاٺي) تي ٺهيل هوندا آهن. اُهي اونهي پاڻيءَ ۾ تيز ترندا آهن.
پوريون	ڪاهيون (جاتي تعلقي ۾ هي لفظ استعمال ٿئي ٿو)
پوريون	سارين جو ڍڳ ”حاکم....! لباري جون پوريون وڏيون رکجان“
پل	موڱ ”چورا...! پل ٻڌي اچ ملڪ ڀري چٽ ڪندو.“
پوسل	گهم
پاڳا	پاوا ڪٽ جا
پتو	مرض، خراب مرض ”ادا....! مينهن کي پتو ٿي ويو آ“ = ”هن مينهن کي مرض لڳي ويو آ.“ جڏهن مينهن کي پتو مرض لڳندو آهي ته هن کي ڪن وٽ ڏنپ ڏنو ويندو آهي.
پيڇڻ	پڙڻ، چاڻو (جتڪي لفظ)
پايا	پاوا (جاتيءَ جا جت استعمال ڪن (پايا)
پاڻلو	چڪلو
پارو	چاڙي
پٽ	اڻ وياليل ٻڪري (جهن ستن مهينن جي ٻڪري)
پاساڙي	پاسري (جتڪي لفظ)
پڙ	ڪٺيءَ جو ڍڪ ”اي خير ان...! ڪٺيءَ جو ڍڪ پٽ وڌيون“
پوٺيار	پويون
پخار	درياءَ جونالو
پروڻ	ڀارت (هي لفظ جاتيءَ به ڳالهايو وڃي ٿو.)
پاڻا	ڏوئي! ”اي...! پاڻا ڪٿي آڃ“ = ”اي...! ڏوئي ڪٿي آڃ“

پش	بولي رَچَ ۽ گجِي رَچَ کي پويان لڳائي ويندي آهي
پل	منڊيترو تعلقي جاتيءَ ۾ هي لفظ استعمال ٿئي ٿو
پوراڙو	پکيءَ جو قسم
پيٽ	پکيءَ جو قسم
پڪوپرت	هن جي چُهنب ڪُنڊيدار ٿيندي آهي اهو ڪنڊو ماڻهوءَ کي لڳي ته اهو مري ويندو آهي. هٿ جو پرت آهي. (هن کي مڪوپرت چئبو آهي.) آڏي ڳيچيءَ وارا چولا، ٻه ڳچيءَ وارو چولا، جنهن کي ”بندڻ وارو“ چولو چئبو آهي. هنن ٻنهي چولن ۾ اڳيان کيسوبه ٿيندو آهي چالڪو ٻار نوڙيو ڦلائي، عالمائي انهن ذاتين واريون عورتون اهڙا چولا پائين ٿيون. هي پرت ڏوڻ ۾ خراب نه ٿيندو آهي نه ئي ڦٽندو آهي.
پُرڻي	اٽي چاٽل وارو پُروڻ
پڙي	پکيءَ جو قسم (مادي) (هي پکي ڪارو ۽ اڇي رنگ جو آهي.)
پرپر	تِٽ نه ڏي
پني	چٽي. ڪنهن بيمار ماڻهوءَ جي مٿي تي تارون واري هنڌ تان وار ڪوڙي پني رکندا آهن. (1) بيدي جي هيڊي زردِي ٿانوَ ۾ رکي ان ۾ اٽو ۽ گيهه ملائيندا آهن ته پني ٺهي ويندي آهي. (2) ڪانڊيري جي پاڙ ڪٽي اُن سان ميٺ ملائبو ته پني ٺهي ويندي آهي ۽ ڪي وري ڪانڊيري جي پاڙ ڪٽي اُن ۾ ڊيسي گيهه ۽ اٽو ملائيندا آهن ته پني ٺهي ويندي آهي. اها بيمار ماڻهوءَ جي مٿي تي رکندا آهن.
پڏو	ٿر پکي
پاري	جنهن ۾ لسي ولوڙجي
پٽ	سُٺ جو قسم ”اي لي...! مون وٽ پٽ آهي توکي پرت پري ڏيان“
پلي	جنهن ۾ اُن رکبو آهي
پترگر	ٺاهي رک، سرخي گر
پتاڙ	اڳڻ
پاڙهي	جنهن سان اُن ڪٽبو آهي
پراڙ	گرو اُن جو ڪرو

پالي	سانڊي
پاڙ	گاهه جو قسم - هن جو قد ست اٺ فوٽ ٿئي ٿو
پڇنڊي	ٿانون رکڻ جاءِ
پڇنڊي	چڄ ”اي لي...! مڪي پڇنڊي ڏي“ = ”اي ادي! مون کي چڄ ڏي“
پُوري	اصليت، عادت
پتل	ننڍڙي صندلي، (هي لفظ جاتي تعلقي ۾ استعمال ٿئي ٿو). ”اها پتل ڏي ته آءٌ ويهي ماني پڇاين“
پوڄاري	وڃين، سج لهڻ جي مهل
پنڻ	بلا (هن جي شڪل ڳاڙهي ۽ ناسي ۽ پڇ ۾ ڪنڊو آهي. جنهن سان ماڻهو مري به سگهي ٿو).
پالار	وڻ جا ڌار پٽن ۽ تاريون شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي سُر ڊيسي داستان ٽيون بيت چوٿون * ”جھوڙا جن جُهَلن ۾ هيري لڪَ هُزارَ لڳا واٽَ وٽن جا، پُنهونءَ کي پالار آن کي ويندا گڏيا، اهڙيءَ سِٺ سَوار؟ لنگهي ڪالھ قطار تُون، آئي! آڄَ نهاريائين!“ * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
پريٽن	ڌوبي شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر ڊيسي، داستان چوٿون، بيت ڇهون“ * بانڀڻ ٻيٽي آهيان، پريٽن پالياسِ حُسنَ هوت پُنهونءَ جي ماري موت وڌياسِ جانڪيپتان چيندياسِ، پُونديسِ وَرِ وصالَ جي * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو، ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع
پوئڙي	پهريون پُٽ، پهرين ٻار

پور	ٿڙو مٿاهين جاءِ، گهر جو اڱڻ
پروڻ	سوراخ
پارواڻي	پاڙو (رجيرا بلوچ جو پاڙو)
پوياڻي	پاڙو (رجيرا بلوچ جو پاڙو)
پرتوساڻي	پاڙو (گبول بلوچ جو پاڙو)
پچاڻي	پاڙو (پوا بلوچن جو پاڙو)
پچاڻي	پاڙو (مرگهر بلوچ جو پاڙو)
پيروڙاڻي	پاڙو (رجيرا بلوچ جو پاڙو)
پرن	پارت ڪرڻ ”ادا.... مون احمد ناڪڻي کي تنهنجي پرن ڪري ڇڏي آهي“
پانور	ننڍڙو چيلو
پنار	هڪرار
پيٽي	وڏي چيري ”اي لي...! مڇي پيٽي اٿئي“ = ”اي لي...! مڇي چيري اٿئي“
پارياڻي	پاڙو گورڻي بلوچ جو
پتولا	پٽ وارو ڪپڙو شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر ماروي، داستان ٿيون، بيت پهرين“ ”پتولا پنهنجو هاريون، مڙو نه مٿي گڻ، جُه لاک رتائون لوڻيون، ته سائنڻان سونهن، اُن يلا اچئون اڳري، بَخمل بافتن،“ سڪر پانڻيان، سُمرا! ڪٿي کان گُهڻين، جا ڏنڀر ڏاڏائڻ، سا لاهيندي لڄ مران. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جوسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
پتوڙي	گنديءَ جو قسم (هيءَ پٽ واري گندي آهي. سامونڊي پٽيءَ ۾ بلوچ عورتون اوڏين.)
پر	ڌاريو ”ادا...! پر ماڻهون پنهنجي گهر منجهه نه ويهار“ ”ادا...! ڌاريو ماڻهون پنهنجي گهر ۾ نه ويهار“
پر	رسم

	<p>”ادا.... هيءَ پنهنجي ڀرڻي ڪونهي اي تو ڪو ڪيو.“</p> <p>”ادا..... هي پنهنجي رسم ڀرڻي ڪونهي ائينءَ توڇو ڪيو.“</p>
ڀر	عادت
ڀرتو	<p>سنيال، خيال رکجو</p> <p>”هي مهمان آن ڪي ڀرتو.“ = ”هي مهمان جي اوهان سنيال رکجو“</p>
ڀرتو	<p>ڀرڇڻ، راضي ٿيڻ</p> <p>”سائين شفيع تون اڪبر ڏانهن وئين سو تونسان ڀرتو“</p>
ڀانڪي	ڀاڻ ڪي
ڀٽاڙ	<p>اڳاٽ، اڳاٽ</p> <p>”اي گلشير سٿڻ ڀر ڀٽاڙ وجهه اي“ = ”اي گلشير سٿڻ ڀر اڳاٽ وجهه“</p>
ڀوٽ	<p>سنهڙا مٿيا</p> <p>”اي شاني....! ڀوٽ ڏي ته ڪنڊلو ٺاهيان.“</p> <p>”اي شاني....! سنهڙا مٿا ڏي ته هار ٺاهيان.“</p>
ڀٽريلو	<p>ننڍي سوڙ</p> <p>”ادا.... ڪٿ تي ڀٽريلو وڃائي ته نجيب نند ڪري“</p> <p>”ادا..... ڪٿ تي ننڍي سوڙ (ڀٽرائي) وڃاء ته نجيب نند ڪري“</p>
ڀلي	<p>ڀُن جي چٽرن گندي</p> <p>”ڀلي ٺاه ته ساريون وجهون“</p>
ڀليو	<p>روڪيو جهليو</p> <p>”ادا.... عبدالله تنهنجو پٽ ڀليو توکان نه ٿو ٿئي.“</p>
ڀڪي جي رات	مينڊيءَ جي رات، ۽ شاديءَ جي رات
ڀڪو	<p>جاء (هيءَ رسم سامونڊي پٽيءَ ڀر رهندڙ بلوچن ڀر اڃ به آهي.)</p> <p>اها جاءِ جتي گهوٽ ۽ ڪنوار جي شادي ٿئي. هيءَ ڀڪو صرف ستن ڏينهن جي لاءِ ٺاهيو ويندو آهي. ڪنوار جي گهر ٻانهراڻ ڪنوار تيون ڀڪو اڏينديون آهن. جتي گهوٽ ۽ ڪنوار جون رسمون ادا ڪيون وينديون آهن. ڪنوار ڪي پنهنجي اصلي گهر مان آئي اُن ڀڪي ڀر ويهاري لائون ڏنيون وينديون آهن. ڪنوار ۽ گهوٽن کي اُن ٺاهيل ڀڪي ڀر ستن ڏينهن تائين رهڻو پوندو آهي. انهن کي ماني ڪنواريتا ڪرائيندا آهن.</p>

پراڙ	سارين جي گاهه کي پراڙ چئبو آهي ”درياءُ خان مينهن کي پراڙ ڏي“ ۽ اترين علائقن ۾ ”پلال“ چئبو آهي.
پاٽ	نڪر جو ٿانءُ
پيهون	اڌ ڪچيون ۽ اڌ پڪيون ساريون اڌ ڪچين ۽ اڌ پڪين سارين کي گڏي چانورن ۾ گهم ڪند، ڦوٽو وجهي ان کي تيار ڪري ڇڏيون. ان کي ”پيهون“ چئبو آهي.
پٿرتو	گلابي رنگ (بلوچ ڳالهائين)
پيند	رستو
پٿر	ڍڪڻ
پيهو	ڪاٺ ڪوڙي چانوَ ڪرڻ جي لاءِ ان جي مٿان ڪڪ پٽ وجهي پيهو ٺاهيو آهي
پَر	پرين، سڄڻ ”اي قاصد....! منهنجي پرينءَ کي سلام چئجاءِ“ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. ”نيل سلامن سڄڻن، لڪ سلامن لوءِ“ پهرين چئج پَرَ کي پَرَ کي چئج پوءِ ساڄن سانگ سنڌوءَ، اچي مان اورا هو ڪين.
پَلَهَ	رسو هيءُ رسو ڦڙهن مان ٺهندو آهي جيڪو جڙ (گچو) وهڻ لاءِ هوندو آهي. جڏهن چڙهيءَ لائق ٿيندو آهي ته ان کي ۾ پَلَهَ ڏيندا آهن. ۽ پشم وارو جڙ جي ٽڪ کي وڍيندي آهي. تنهن ڪري ائين وارا بلوچ پلهه پاڻ ٺاهيندا آهن.
پالجي	چڙهي ”ادا...! ناڪڻي محمد جو هوڙو پالجي ويو“ = ”ادا...! ناڪڻي محمد جو هوڙو سُڪيءَ تي چڙهي ويو“
پڇاڙي	رسو هي رسو ڦڙهن مان ٺاهيو ويندو آهي. هي به رسي جو قسم جو آهي.
پُري	هَلڻ
پُوي	خاندان، پشت
پَهَس	پهچڻ، جلدي اچڻ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: سُر راتو داستان چهن، بيت انون“ ✽

<p>جي ننڍو تان ڪوئو، وڪين آهي وٿرو وڃڻو ڪاڪ ڪنڌين ۾، پھس پڪي ۽ جئن پوءِ ان ڪٿرھ سَندو ڪوئو، ميو مانو نہ ٿئي. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جورسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پھريون 2009ع</p>	
<p>پرائڻ ڀر، ھن پاسي، اي پاسي شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت ”سُر سھڻي، داستان چھون، بيت پندرھون“ * ”نہ اوراڙ پٿار، ويچارِي وَه وڃ ۾ سُڪي ۽ ڏنيءَ سُپرين، پٿو مڙوئي تار گھڙتون، ڪيم نھار ٻڌن سين پاڙھون ڪري * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جورسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پھريون 2009ع</p>	<p>پرائڻ</p>
<p>ڍنگ، طريقو، لڇڻ ”ادا...! پريل جا پر ڪاراهڙا آهن جو سڀني کي خوار ڪندو“</p>	<p>پرگار</p>
<p>مٿي تي رکيل ڪپڙو ٽوال</p>	<p>پوٽڙي</p>
<p>پٽڪو</p>	<p>ڀڳ</p>
<p>ڳانڍاپو ويجهڙائي ”اي شاني....! توکي سڏ آهي حاجراه وارن سان پراڻو پيوند آهي“</p>	<p>پيوند</p>
<p>ٻانهن جو زبور هيءَ زبور بلوچي عورتون ۽ ڪناريون چوڪريون بہ پائينديون آهن. چاندي يا سون جو زبور هوندو آهي.</p>	<p>پوڄون</p>

ج	
لفظ	معني
جر	پاڻي شاھ عبداللطيف جو بيت آھي: ”سُر سري راڳ، داستان ٽيون بيت ارڙھون“ ”جر ۾ ڦوٽو جيئن، لھريون لڳندي آڏي تي“ ”ئون پڻ آھين ٿيئن، دنيا ۾ ڪوڏينھڙو.“ * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جو رسالو، ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پھريون 2009ع
جوتار	پاڻي ۽ جوتڻي چڙھڻ
جُري	گيچر، گپ
جَبرو	جوان
جال	زال
جوان	جوان
جَبلي	اوڙڪ، پاڙو، (ميمڻ جو پاڙو)
جزيرو	ڪڻي، ڪنارو ڪنڌي
جوپ	پهلوان، مضبوط شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آھي: ”سُر سري راڳ، داستان ٻيو بيت، ڇھون“ ساري رات سُبْحان، سُدو گن صاحب سين، بانھڻ پري پيڙيون، هليا جوپ جوان، پاڻي پهلوان، لحظي منجھ لنگهي ويا. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع
جَري جَري	هَر هَر، بار بار (هيءَ لفظ ابراهيم حيدري ۽ ريڙهيءَ وارا استعمال ڪندا آهن.)
جور	زور
جُور سان	زور سان
جارَ ڪَر	ياد ڪَر
جُلم	ظلم
جَتائي	ٻڌائي

جٽائڻ	ٻڌائڻ	(”ز“ ظ. ”ذ“ جي جاءِ ”ج“ جو اُوچار ريت ٿي جا مهاڻا ڪيندا آهن.)
جوڳيٽڙا	بيت جو نالو درياءَ جو نالو	
جَري	بيت جو نالو درياءَ جو نالو	
جَبرو	طاقت وارو زَبرو	
جُٺ	تعدِي	
جادو	ديءَ جو نالو	
جوهر	ديءَ جو نالو	
جلدائي	جلدي	”ادا...! تون جلدائي ۾ ڪم نه ڪر“ = ”ادا...! تون جلدي ڪم نه ڪر“
جيزو	جهڙو	(جَت ڳالهائين) ”تو جيزو سٺو آزمي هڙون.“ = ”تو جهڙو سٺو ماڻهو هو.“
جوين	جواني	شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر سامونڊي داستان پهريون، بيت پنجون“ * سِيئي جوين ڏينهن جڏهن سَجڻ سفر هليا! رُٿان، رهن نه سپرين، آيل! گريان ڪيئن؟ مون کي چاڙهي چيئن، ويو وڻجارو اوهرِي! * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جורسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
جويو جو چاڻ	درياءَ جو نالو	
جيرا	اوڙڪ، پاڙو	(ملاحن جو پاڙو)
جَنڊِي وارو	درياءَ جو نالو	
جيئندائي	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
جُمائي	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
جعفريائي	اوڙڪ، پاڙو	(ملاحن جو پاڙو)
جڳهان	جيئن	(جَت ڳالهائين)
جرا	ذرا	شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي وائي ”سُر حسيني، داستان چوٿون“ ”هوت! هوت! هوت!“ ڏينديس ماه مَرُن کي، آئون جَرا جيءُ ڪري شاهه

جَڙو	گَڙن (جت ڳالهائين)
جائو	جيت جو قسم هن جو جيت جو قد چار کان پنج يا ڇهه انچ جو ٿيندو آهي. هي جيت چوپائي مال جي پيت ۾ پيدا ٿيندو آهي. غلط پائيءَ جي ڪري يا گهڻي پائيءَ ۾ بينل گاهه کائڻ جي ڪري مال کي هيءَ بيماري لڳندي آهي.
جوهري	پاڇاري (جتڪي لفظ)
جگر	جيرو (جتڪي لفظ)
جمون	جمع، شڪر وارو (جتڪي لفظ)
جوتار جو جهرڻ	درياءَ ۾ پائي گهٽ آچڻ
جندگي	زندگي
جوتار جو جهرڻ	درياءَ ۾ پائيءَ جو گهٽ آچڻ
جَلي	ڪاوڙ ادا....! هي جلي پيو. ادا....! هي ڪاوڙ کائي پيو.
جَهڻ	لَسي ادا... مائي پاڳي وٺ جهرڻ آهي. اُن کان وٺي آ
جيڏل	هڪَ جيڏي ٻه عورتون هڪٻئي سان پيار منجهان جيڏل چئي ڳالهائينديون آهن جيڏل! هلي آ ته هلو پائيءَ تي.
جائون	زمين جي ڪيڙي جو ماڻهو
جائون	راند ٻار کڙن يا پٿرن سان راند ڪندا آهن.
جائون	درياءَ جونالو هيءَ درياءَ سير ڪريڪ مان نڪري ٿو. ٻه ٽي وڙڪائي وري سمنڊ ۾ داخل ٿئي. جائون واري گني جين ڪندي ”جا جر جائون نه ڏي ڏيئا نه موهي سو ڪوه ڪري سڌون پنهنجي ڪامل کي“
جُلو	گُني ڪرڻ
جويي	ناهي، جوڙي

جباب	جواب، انڪار شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آھي، ”سُر ڪلياڻ، داستان ٽيون، بيت چوٿون“ ”رڳون ٽيون رباب، وڃن ويل سڀ ڪڙھين، لڃڻ، ڪڇڻ نه نٿو جانب ري جباب، سوئي سنڌ ڀنڊم سُڀرين، ڪيس جن ه ڪباب، سوئي عين عذاب، سوئي راحت رُوح جي!“ * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پھريون 2009ع
جيڪس	شايد، جيڪڏهن، جڏهن، شاھ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آھي ”سُر سامونڊي، داستان پھريون، بيت چوڏھون“ * جيڪسي ٽبرنيھن سندنوم، جئن مون ٻيئي هن ٿيليو سعيو سامونڊين سين، اڳھين تان نه ڪيوم، وڃھڻ منجھ هٿو، پاڻ وراڪي رس سين، * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع
جڳ	گھڻا ورھيه، گھڻا سال، ججهو وقت شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت ”سُر سامونڊي، داستان پھريون، بيت ستون“ * ويا اوھري او، مونڪي ڇڏي ماڳھين، ”جڳن جا جڳ ٿا تٽان نه موٽيو ڪو“ گوٺڙ ماريندو، ويڄاري وين جو * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع
جاڙ	ناحق، بي واجبي
جماري	اوڙڪ، پاڙو (ڪلمتي بلوچن جو پاڙو)
جرون	ڪپڙا
جانوري	اوڙڪ، پاڙو (بلوچن جو پاڙو)
جاڪي	مضبوط

جوڳياڻي	”ابا...! هن کي جاڪي ٻڌجانءِ“ = ”ابا...! هن کي مضبوط ٻڌجانءِ“
جَمَ	پاڙو (گبول بلوچ جو) ”جيحان جوڳياڻي تيان مونکي جمل نه پاءِ“ شاه جي نه شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي وائي آهي ”سر سري راڳ، داستان چوٿون، وائي“ ”جِيٽُ جالَ نيهي، سُٽجِ اِي سَنپارَ جَمَ وسارين، ويسرا! پَتِيَن جي پُلڪار“ * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جُورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع
جوڻي	چُغلي ”اهو تنهنجي منهن تي ڪونه پيو جو تون مون تي جوڻي ڪئين.“ ”اهو تنهنجي منهن تي ڪونه پيو جو تون مون تي چغلي هڻئين.“
جا	جيڪا ”جا ڳالهه مون توکي چئي سا وسري وئي.“
جوهو	گَڪر اچي ٿوري دائري ۾ وسِي هليو ويو. اُن کي سامونڊي پٽيءَ وارو جو هو چُون.
جائون	پيٽا ڏيڻ
جوڙي	گفن (بلوچ استعمال آهن)
جَبات	خوشبوءِ (اها خوشبوءِ جا هرڻ جي ڏن مان ڪڍي وئي هجي) شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت، سُر سُسئي ۾ آهي ”آئي بوءِ پنيور کي سُر هي منجهان ساڻ، بيٺا بازارين ۾، لاهي جَت جَبات، ”سنديءَ هوت حَمات، ڪيچ پهتو قافلو“ ڳوٺ احمد خان مرگهر بلوچ 26/9/09 ڪچهريءَ ۾ راقم کي پيرائو خان مرگهر ۽ باقر خان مروا بلوچ ٻئي لطيف جا پارڪو آهن. انهن ”جَبات“ لفظ جي هن طرح وضاحت ڪئي پنيور شهر ۾ ڪيچ مڪران کان قافلا ايندا رهندا هئا. جيڪي ڪتوري ڪٽي ايندا هئا ۽ پنيور بندر گاهه تي اُن جو واپار ڪندا هئا. جڏهن پنهنون پاڻ ساڻين سان پنيور ۾ آيو ته، شهر جي ٻاهران تبولڳايو ۽ بدن کي ”جَبات“ لڳايائين ته سڄو پنيور واسجي ويو.
جانيائڻي	پاڙو اوڙڪ (رجيرا ڪلمتي بلوچ جو پاڙو)

جائڙاڻي	پاڙو اوڙڪ (رجيرا ڪلمتي بلوچ جو پاڙو)
جيئنداڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)
جلاڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)
جانداڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)
جڙ	گچو وھت، پاڙ
جانواڻي	پاڙو پوا بلوچ جو
جتن	ڪوششيون
جُرمڪ	عورت جو زيور
جُڪ	گهڻي تعداد ۾، جهجهه، جهان
جُڪ	پاڻيءَ جو ٿانءُ
جُڪ	اُجاڻو بڪ بڪ ڪرڻ
جڙائون	هيرا بلوچي عورتن جي نٿ جي ڦلھڻيءَ ۾ ڏانڊڻيءَ ۾ جڙائون لڳل هونديون آهن. ۽ گلي جي هار ۾ به جڙائون لڳل هونديون آهن.
جارو	گهر ۾ ٿانون رکڻ جي جاءِ

ج	
لفظ	معني
چار	رَچَ
جَڪو	مَچِيءَ جو قسم
جُڊي	ڍڪڻو پوڄ ”ادا...! شيشيءَ کي جُڊي هڻ“ = ”ادا...! شيشيءَ کي ڍڪڻو هڻ“
چارواري	پيٽ جونالو
چاريا جَر	ساني جو قسم ”ادا...! آءُ جَر آندا آهن“
جينارو	ڊپ، ٻاراڻو
چاروارو	درياءَ جونالو هيءَ درياءَ گهوڙ درياءَ مان نڪري ٿو. جيڪو اڳتي هلي سنهڙي درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. سنهڙي درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو.
ڄاموٽ	پاڙو، ”ڄاموٽ لقب آهي“ (ملاحن جو پاڙو)
ڄانيپاڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
چارو کاڻي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
ڄاڙي	کاڏي

لفظ	جھ
جھوٽڙا	گھر ”تر توهر گھر جھوٽڙا ٻارڻ جن ٻوہ“ شاه
جھوگر	پوڙهو ماڻهو جيڪي جھڪي هلي
جھوتو	ڍڳا جوڻ
جھوري	مٿي ٿريو
جھور	هينائين واري زمين
جھور	پاڻي چوڙ ”ادا...! ٻنيءَ ۾ پاڻي جھور“
جھاڳ	اجايو بڪ بڪ ڪرڻ ”ادا تون ته جھاڳ پيو ڪرين“
جھوڪار	ڳالهه ٻڌاءِ، ماڻ نه ڪڙ
جھرو	ڍڳو
جھرڻو	درياءَ جونالو - جھرڻو درياءَ نئين درياءَ مان نڪرندو پوءِ وڌي ڪري وڌي سمنڊ ۾ داخل ٿيندو آهي
جھنڊولو	درياءَ جونالو (هيءَ درياءَ ڪاري سير نانگڻ ڍور اُن مان نڪري ٿو)
جھڪان ٿو	ڏڪان ٿو
جھار	پڪيءَ جونالو (فصل کي نقصان پهچائيندڙ پڪي)
جھارو	درياءَ جونالو (سير ڪريڪ مان جھارو درياءَ نڪري ٿو)
جھنگ ٻارو	مينهن جون نديرو ٿڙ
جھري	ٻڪريءَ جو قسم
جھت	چٽڙ ”ادا...! جھت نه ڏي منو ڳالهائ“ = ”ادا...! چٽڙ نه ڏي منو ڳالهائ“
جھولڻ	ڪپڙو ادا...! آءٌ ۽ غفور ٻئي وياسين جھولڻ سان مڃي ماري آياسين

جھڳي	صفا ننڍڙي مانڊاڻي ”ادي...! کير کي جھڳي هڻي وٺ“
جهنگي	ولوڙين
جهر	پتاڪ ”اي حاجي....! تون نلو جهر پيو جهنگي“
جهوڙي	جڏو بيڪار، جيڪو ڪو ڪم ڪار نه ڪري ”ادا....! تون صبح کان وٺي شام تائين جهوڙي ٿي پيو آئين“ ”ادا....! تون صبح کان وٺي شام تائين بيڪار ويٺو آئين“
جھٽ	بي کي نصيحت ڪرڻ، سمجھائڻ
جھڪو	ڪمزور شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”مُر ڪنڀات، داستان پهريون، بيت نائون“ * ڪٿي نيٺَ خُمارَ مان، جان ڪيائون نازُ نظر، سُورجَ شاخون جھڪيُون، ڪو ماڻهو قَمر، تارا ڪَٽيُون تائِب ٿيا، ديڪيندي دَلبر جھڪو ٿيو جَوهر، جانبَ جي جمالَ جو * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جורسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع
جھڪڻ	نمڻ، عاجزي ڪرڻ
جھري	درياءَ جو نالو (هيءَ درياءَ ڪڏيرو درياءَ مان نڪري ٿو.)
جھري پوڻ	ٿئي پوڻ، ڀڄي پوڻ، چور چور ٿيڻ اندر ۾ پورا پورا ٿيڻ
جهوريندي	ڪاٺيون جهوريندي، ڪاٺيون ڪپيندي
جهوڙي	ٽڪرا ٽڪرا، ڀڄي ڇڏي
جهوڙي	آس، تلاش، سِڪ، ڪنهن شيءِ کي حاصل ڪرڻ جي لاءِ مُٽ ڪرڻ، اُڪير، ملڻ جي خواهش
جھب	درياءَ جو نالو بيت جو نالو
جهوري	ڳڻتي
جهومر لانگارو	جيت جو قسم
جھري	مڇيءَ جو قسم (هيءَ مڇي پاڻيءَ جي مٿان پکيءَ وانگر اُڏمندي آهي.)

جھوري	مگرو مچي ٻچو ڏيندي آهي، تنهن کي جھوري چون.
جھل	سائو گاهه
جھجھا	گھٽا. شاہ عبداللطيف جي بيت آهي. ”سُر ماروئي، داستان نائون، بيت ٻاويھون“ * ”جھجھا ڏيڇ جھار منھنجا ملير جائين، آسڙ پري آهيان، پر چن مان پھنواڻ ويڙيون ۽ ولھار ڪ سويا سارين مون!“ * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جور سالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پھريون 2009ع
جھلائي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
جھپير	اوڙڪ پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
جھوتر لانگارو	جيت جو قسم (هيءَ جيت زهريلو ٿيندو آهي. ماڻھوءَ جي جسم جي لاءِ نقصان وارو آهي.)
جھرڪي (جھرڪي)	درياءَ جونالو
جھاڙ	پڪڙي ٻوٽو (جت ڳالهائين)
جھونٽ	ڳڪ (جت ڳالهائين)
جھيڙ	گن ۾ چير (جت ڳالهائين)
جھار	پڪي
جھڳيو	مڌيٿرو (جتڪي لهجو)
جھنگڻ	ولوڙڻ (جتڪي لهجو)
جھرڪلي پڌ	سُگري (جتڪي لهجو)

چ	
لفظ	معني
چَر يا چري	درياء جو نالو چَر درياءَ ريڙهي بندر گاهه کان ٻن ڪلوميٽرن جي مفاصلي تي آهي.
چَرڻو	درياءَ جو نالو
چَرڻو	مٽي چڙهڻ ڪنهن جاءِ تي مٽي چڙهڻ کي سامونڊري پٽيءَ ۾ رهندڙ ڪچي چَرڻو چوندا آهن.
چورو	گُڻڪي جو قسم ڪُتر تيل سوپاريون، ڀريل، ٽُٽل ۽ جُهريل، ڪابه شيءَ سڄي ۽ ثابت نه هجي.
چور	جُهريل ناڪتا! جسم چور ٿي پيو آهي. گهڻي ٿڪ کان خلاصي دانهن ڪندي چوندو آهي. ادا، منهنجو جسم چور ٿي پيو آهي.
چِتال	سُٺي، سُهڻي ”لي زيبو! نوان ڪپڙا پائي، چِتال ٿي پئي آن.“ ”اي زيبو... نوان ڪپڙا پائي، سُهڻي ٿي پئي آهين.“ ”اي پانڊاري! پاڇي ڏاڍي چِتال ٺاهي آئي.“ عام طور تي سامونڊي پٽيءَ جا ماڻهو سٺين سُهڻين شين کي ”چِتال“ چوَن چاهي بي جان هجن يا جاندار هجن.
چاڳي	عورت جو نالو
چيڪلو	پڪيءَ جو نالو:
چَنوڙو	پڪيءَ جو نالو: جڏهن سنڌو درياءَ موج ۽ مستين وارو هوندو. درياءَ جو ڪنڌيون آباد ۽ زمينون ساوڪ ڀريون، سُهڻن ٻوٽن ۽ گلڙن سان سينگاريل هونديون هيون ته هزارين پڪي سنڌ جي سامونڊري پٽيءَ جو سير ڪرڻ ايندا هئا. جنهن ۾ ”چيڪلو“ ۽ ”چَنوڙو“ به ايندا هئا.
چيرو	ساني جو قسم: هن ساني جو رنگ ڳاڙهو بلوچستان جي پاسي وارو ”چيرو سانو“ سُفيد، اڇو ٿيندو آهي ۽

بن انجن کان پنجن انجن تائين هن جو قد هوندو آهي	
مڇيءَ جو قسم	چنڊ
مڇيءَ جو قسم	چاڪو
مڇيءَ جو قسم: (هيءَ صفا ننڍي مڇي آهي. هن کي مڇيءَ جو ٻچو به چئجي ٿو.)	چرڻ
مڇيءَ جو قسم	چتي
حرڪتون، ڪيچل، شرارتون ”ادا جانو... چرون نه ڪر“	چرون
آرام سان آهستي	چيتاري
چتي روشني ”چنڊ جو چٽاڙو تڙ کي جرڪائي رهيو هو.“	چٽاڙو
گپ چڪڙ ”ادا...! خيال سان هل متان چٽڙ ۾ اچين وڃين“	چٽڙ
جهنگ چرڻ	چنڻ
ڪوشش ڪرڻ	چينڻ
سائو گاهه	چيهو
سائو گاهه	چيئو
ڦل جو قسم	چيٽڙ
اوڙڪ، پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)	چنڊ
اوڙڪ، ميمڻن جي اوڙڪ يعني پاڙو (سنڌ ۾ ”چارڻ“ ذات آهي.)	چارڻ
ڪاوڙ ”امين چاچي تي چڙ نه ڪر“ = ”امين چاچي تي ڪاوڙ نه ڪر“	چڙ
ساري سينالي،	چيتاري
چانور	چوڪا
گاهه، (هي لفظ سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ ڪڇي استعمال ڪندا آهن.) ”ڪالو چيريا ڪڇي اچي ٿو“	چيريا
اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)	چمڙيا
اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)	چڪائي

چُنڙي	پوتي
چاڱولو	رسي بولي رَڇ پاسن واري رسيءَ کي چيو ويندو آهي.
چاڱلو	دادلو پار
چتر	پرهيز نه ڪرڻ - هر شئي کان
چوچو	پڪيءَ جو قسم
چلڻ	هلڻ ”ادا...! بيھُ نه چلڻ ڏيکار“ = ”ادا...! بيھُ نه هلڻ ڏيکار“
چڏو	گندي پاڻيءَ جو کڏو
چواتو	زور سان ڳالهائڻ ادا - چواتو نه ڏي ادب سان ڳالهائڻ
چال	تيز ”ادا... هوڙي کي چال نه ڏي“ = ”ادا... هوڙو تيز نه هلاءَ“
چُر چُر	ماڻ ڪر
چيري	چيرڻ، چڪي ڦاڙڻ
چوڪو	وڏڻ
چوڪ	درياءُ سُڪي ويو.
چوٽي ڍولير	پڪيءَ جونالو (هن پڪيءَ کي مٿي پر چوٽي ٿيندي آهي.)
چرڻ	مال چارڻ
چهر	درياءُ جونالو هي درياءُ پاڌالو درياءُ مان نڪرندو آهي. پوءِ وڻ کائي هلندو سمنڊ ۾ داخل ٿيندو آهي.
چر بهر	مٺي پاڻيءَ جي ڍنڍ، (هي ڍنڍ راج ملڪ جي پاسي پر آهي ديهه ڏڙ پر آهي.)
چمني	بتي
چڪ وات	گار گند ”اي چورا...! وڏن سان چڪ وات نه ڪر“ = ”اي چورا...! وڏن سان گار گند نه ڪر“
چينڪي	درياءُ جونالو (هيءُ درياءُ ڪا جهر درياءُ مان نڪري ٿو.)
چاڪو	مڇيءَ جو نالو (هيءُ ڪاري پاڻيءَ جي مڇي آهي هن جو قد تي چار فوٽ ٿيندو)

چُنڙي	پوتي
چاڱولو	رسي بولي رَڇ پاسن واري رسيءَ کي چيو ويندو آهي.
چاڱلو	دادلو پار
چتو	پرهيز نه ڪرڻ -- هر شئي کائڻ
چوچو	پڪيءَ جو قسم
چلڻ	هلڻ ”ادا...! بيھُ نه چلڻ ڏيکار“ = ”ادا...! بيھُ نه هلڻ ڏيکار“
چڏو	گندي پاڻيءَ جو کڏو
چواتو	زور سان ڳالهائڻ ادا - چواتو نه ڏي. ادب سان ڳالهائڻ
چال	تيز ”ادا... هوڙي کي چال نه ڏي“ = ”ادا... هوڙو تيز نه هلاءَ“
چُر چُر	مان ڪر
چيري	چيرڻ، چڪي ڦاڙڻ
چوڪو	وڌڻ
چوڪ	درياهه سُڪي ويو.
چوٽي ڍولير	پڪيءَ جونالو (هن پڪيءَ کي مٿي ۾ چوٽي ٿيندي آهي.)
چرڻ	مال چارڻ
چهر	درياءَ جونالو هي درياءَ پاڌالو درياءَ مان نڪرندو آهي. پوءِ وڻ کائي هلندو سمنڊ ۾ داخل ٿيندو آهي.
چَر پَهر	مٺي پاڻيءَ جي ڍنڍ، (هي ڍنڍ راج ملڪ جي پاسي ۾ آهي. ديهه ڊڙ ۾ آهي.)
چمني	بتي
چڪ وات	گار گند ”اي چورا...! وڏن سان چڪ وات نه ڪر“ = ”اي چورا...! وڏن سان گار گند نه ڪر“
چينڪي	درياءَ جونالو (هيءَ درياءَ ڪا جهر درياءَ مان نڪري ٿو.)
چاڪو	مڇيءَ جو نالو (هيءَ کاري پاڻيءَ جي مڇي آهي. هن جو قد تي چار فوٽ ٿيندو)

آهي.)	
مڇيءَ جونالو (هي مڇي ڪاري جي آهي هن جو قد ڏيڍ ٻه فوٽ ٿيندو آهي.)	چلڪ
ڪاٺ جو سنهو ٽڪرو يا ننڍو ٽڪرو	چپاٽ
خوشبوءِ واري ڪاٺي	چمبر
ڍنڍ جونالو (تعلقي جاتي ۾ آهي)	چري
زور سان ٻڌڻ	چوپو
اوتر	چوپو
”اي چورا...! تون ڪاڏي ڪي چوپو نه ڪر“ = ”اي چورا...! تون ڪاڏي ڪي اوڀر نه ڪر“	
زور نه ڏي ادا - چانپ نه ڏي	چانپ
مڇيءَ جو قسم	چري
ٻي جي مٿان ڪرڻ	چپي يا چپيو
ڳالهائڻ ۾ ڌڙ ڪاٺڻ وارو	چڄو
ڌڪو ڏيڻ، ٽيڪو ڏيڻ	چور
پڙڪاٺڻ	چورڙ
”اي منو...! تون پنهنجي چوري ڪي چورڙ ڇڏي ڏي، ڪٿي مٽڻ مچائي نه ڇڏي“ ”اي منو...! تون پنهنجي چوري ڪي پڙڪاٺڻ ڇڏي ڏي ڪٿي مصيبت نه مچائي ڇڏي“	
زيور جو قسم	چوٽي ڦل
هيءَ زيور بلوچ عورتون نراڙو ٿان وارن سان ڳڻي مٿي جي ٻنهي پاسن کان ورائي سڳين تائين ويڙهينديون آهن. جنهن کي ”هيڏو ڦل“ يا ”چوٽي ڦل“ چيو ويندو آهي.	
دل	چٽ
شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي، سر ماروئي داستان اٺو بيت ٿيون“ * چُرَن، چُڙڪَن چٽ ۾، وساريان، ڪيَن وَڏَن! ليَسَ ڪَمِثاھَ شِيءُ، پَسَنُ ناھِ پَرِيَن! پَڪا پَنوھارَن، اَڏيا ناھِ ۾ * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع	

چڱيو	تيل هڻڻ (ونواه جي وقت ڪنوار کي مٿي ۾ تيل هنيو ويندو آهي.)
چٽان	چوان شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي جين چٽان تين چٽيج
چٽاڪا	ڦٽا ڦٽا شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر حُسيني، داستان ٻيو بيت پنجنون“ * ”تَمَن نِين رَت وَهِي، چٽاڪا ڪِئو مونکي ڏنءُ ڏٺو آئين ٿا وڃا وٺيا! * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
چانگار يا چينگار	منوسر شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر معذون داستان ستون، بيت ارڙهون“ * رُجين ۾ رڙ ٿي، ڪَر چتونءَ جي چانگار اي عشق جي اُٻڪار نَعرو آهي نيءَ جو * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
چال	مينهن جو قسم
چوڙڪن واري	ريءَ جو قسم
چوپٽي	گاهه جو قسم (هن جو قد ڏيڍ فوٽ تائين ٿئي ٿو)
چوپيدڙو	بلوچي گهگهي جو قسم سامونڊي پٽيءَ جون بلوچ عورتون اڄ به ”چوپيدڙو“ گهگهو پائين ٿيون
چُنڙي	گنديءَ جو قسم
چاڳ	انگل، دادلو ٻار ”تون جو غفور چاڳ پيو ڪوين“ = ”تنهنجو غفور انگل پيو ڪرين“

چيلو	قيتي جونشان ”ابا...! گاڏيءَ جو تازو چيلو لڳو پيو آهي.“ ”ابا...! گاڏي جو تازو نشان لڳو پيو آهي.“
چاڏي يا چٽ	جنهن ۾ ڪتي جي لاءِ کاڌو يا پاڻي رکيو وڃي
چوري	ويس، بلوچي ننڍڙي چوڪريءَ جو ويس. ”ادي! آءٌ ڏٺيڙي جي لاءِ چوري پئي سبان“ ”ادي آءٌ ڏڏيءَ جي لاءِ چولي پئي سبان“ هيءُ ويس بلوچي ننڍيون چوڪريون پائينديون آهن هن تي گهگهي جيان ڀرڻ ڀريل هوندو آهي.
چڪڙ	زمين جو نقشو – حد جو نقشو
چڪڙ	جهت هئڻ
چچڙي	نه چڏڻ ”ادا.... ڪالو اهڙو چچڙي آهي جو هٿ ئي نه پيو گڏي“
چيتاريان	نهاريان، ڌيان ڌيان شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر ڀرپ داستان پهريون، بيت چوڏهون“ چيتاريان چڻڪن، وساريان نه وسري. ويروتار ڏکين، سڄڻ پڳي هڏ جڻن. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
چيتاريو	ڌيان سان، ڌيان ڏيئي، نهاريو شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر ڪوهاري، داستان پنجون، بيت ڇهون“ سرتيون سوراتن جي، ڪوهه ٽيون پٿر پون؟ گهءُ نه لڳن گهٽ جو ربا مان ٿيئون رُون، چيتاريو نه چون، پار منهنجي پرينءَ تان. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
چاڳلائي	پاڙو (پوڙا بلوچ جو پاڙو)
چنڊواڻي	پاڙو (پوڙا بلوچ جو پاڙو)
چيني	هوشياريءَ سان

چُني	<p>گندي، رڻو.</p> <p>”لي..... مڪي چُني ڏيکار ڏاڍي چٽال آندي اٿئي.“</p> <p>”اي...! مون کي گندي ڏيکاري ڏاڍي سهڻي آندي اٿئي“</p> <p>شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر سارنگ، داستان ٻيو بيت پهريون“</p> <p>✽</p> <p>سارگ سائي سِٺ، جھڙي لالي لاک جي،</p> <p>اٿن سي اُڻن اُنگيا، جڻن سي چُنيءَ چٽ،</p> <p>ٻر سيو پاسي پٽ، پريائين گُن ڪراڙ جا.</p> <p>✽ ڪلياڻ آڏواڻي، شاه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع</p>
چُني	<p>چري آئي</p> <p>”ادا... ٻڪري چُني..؟“ = پادا... ٻڪري چري آئي.“</p>
چَتي	<p>خسارو، نقصان</p>
چوڪو	<p>نبار، پيؤر، نچ، تازو</p> <p>”چوڪا چندن چاريٿت ٻڻو وڳ لاهي ڪاءُ،“ شاه</p>

چ	
لفظ	معني
چاڻ	بيت جونالو
چيه	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
چچائي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
چچر	ماڻهوءَ جونالو آهي
چڙڪو	تيز ”ادا...! تون ڏاڍو چڙڪو آهين“ = ”ادا...! تون ڏاڍو تيز آهين“
چچڪار	چچڪارڻ بغير ڳالهائڻ جي وات مان آواز ڪڍڻ، چچڪارڻ
چَن	ڦٽي ڪريڪ جي ڀرسان چَن ٺهر آهي
چَن	ڪڪن جو چَنو جوتار جي موسم ۾ مهاڻا درياءَ جي جڙين ۽ بيتن تي وڃي ٻارن بچن سميت چَن اڏي رهندا آهن. اهي بندگيريءَ وارن ڏينهن ۾ اتي مڇي ماري ٻندا، سُڪائيندا پوءِ کپائي پنهنجو گذر ڪندا آهن.
چاڻ	درياءَ جونالو چاڻ درياءَ هيءَ درياءَ پير مر درياءَ مان نڪري ٿو. پوءِ سيتل درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.
چَنو	پڪن ۽ ڪڪن جي ٺهيل جاءِ شادين، مُرادين تي ڪڪن، پتن جو ”چَنو“ ٺاهيندا آهن. جنهن ۾ جاجين کي ويهاريو ويندو هو. شاديءَ جو رسمون ادا ڪيون وينديون هيون. ماني ٽڪي ڪارائي ويندي هئي.
چڪجا	چڪڻ، چيڙو ڏيڻ، رسو ڏيڻ
چتر	تڏو ”ادا...! چتر وڇاءِ ته ويهون“ = ”ادا...! تڏو وڇاءِ ته ويهون“
چپڻي	پڪيءَ جو قسم
چاپانگو	پڪيءَ جو قسم
چلوري	مڇيءَ جو قسم

چلڪو	چلڙ
چڻي	مانڊڻي، ڪڏين (هيءَ لفظ ريتڙهي ۾ استعمال ٿئي ٿو). ”ادا....! علي جي چڻي تان پاڻ ۽ سگريٽ وٺي آ.“ ”ادا....! علي جي مانڊڻي تان پاڻ ۽ سگريٽ وٺي اچ.“
چڙڻ	چڻڻ، اُڪرڻ، ٺپا هڻڻ
چوچو	غريب، خالي ”ادا...! اڪبر هاڻ چوچو ٿي ويو آهي“ = ”ادا...! اڪبر هاڻي غريب ٿي ويو آهي“
چڙڻ	ٽوڙڻ
چاچر	ننڍو پاڻي
چڙ	سائو گاهه
چانپاڻي	اوڙڪ، ميمڻ جو پاڙو چانپاڻي ٿئي ۾ آهي.
چانڊڻ	جدا ڪرڻ
چاڻي	پڙڻ
چڙ	چٽ، چن، ڪوٺو، مڪان
چينپ	تنبيهه، تنقيد ”اي امان...! تون چوري ڪي چينپ ڪر“ ”اي امان...! تون چوري ڪي تنبيهه ڪر“
چوڙي	مڇيءَ جو قسم (هن جو قد فوٽ جيترو ٿئي ٿو ۽ ويڪر چار انچ ٿئي ٿو).
چچ جهان خان	ڳوٺ جونالو
چريجا	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو)
چاچري	درياءَ جونالو
چيهه	چويهه
چئيالي	چائيٽليهه (جتڪي لهجو)
چونجا	چاؤنجاهه
چانسٽ	چاهٽ
چئون تير	چاهتر (جتڪي لهجو)
چاسي	چهاسي

چوڪرو	پُٽ
چيڙو	پٽڪي جو چڱو
چپاڪو	پڪي ۽ جو قسم
چيڙ	ونگار
چٽ	چٽڻ، بچ چٽڻ
چُرڻ	سڪڻ شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آھي، سُر حسيني داستان تيون، بيت پھريون " بُرو ھو پنيور، آريائي اُجاريو لائو سَپھين لوگ تان، ھاڙھي ڏٺي ۽ ھورُ چوريون چُرڻ سڪيون، پنھون ڪٽائون پورُ آير سوا تورو، جن ڏکيون ڏک وھاريون. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جورسالي ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پھريون 2009ع
چٽاڻ	آواز چير جويا جھانجھر جو آواز
چاڱاڱي	پاڙو (مُرگھر بلوچ جو پاڙو)
چپري	رد جو قسم
چاندو	نيرن "ادا.... چاندو ڪري پوءِ وڃ،" = "ادا.... نيرن ڪري پوءِ وڃ"
چَمَر	جُھڙالي موسم عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آھي: "سُر ديسي، داستان چھون، بيت پنجون" چَپَر چَمَر پانين، ڪانيو ۽ ڪارو پَٻُ وِجھنديس پُٺ تي، صُبَح سوارو وِجڻ مون وارو ڪين وِھنديس وِج ۾. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع
چپري	ننڍڙو ڪاٺين جو دَر مالي جي واڙ جي دروازي کي چپري چوندا آهن. جملو: ابا چپري ڏٺي چڙ رڌون نڪرن نہ وڃن.

چالا	چالاءِ ”تون چالا آيو آئين“ = ”تون چاجي لاءِ آيو آهين“
چوءِ	سوڙجي مٿيون ڪپڙو
چوهو	سمند جو طوفان ”اي ناڪڻا...! اڄ سمند ۾ چوهو لڳو پيو آهي“ = ”اي ناڪڻا...! اڄ سمند ۾ طوفان لڳو پيو آهي“
چڪ	سڪ
چوڙ	ڪول ”ادا...! ڍڳا چوڙ ته گاهه چرن“
چريو	چتنو ”تون ڪواچي چريو ٿيو آئين“ ”تون چوچتو ٿيو آهين“
چڏا	آزاد، چڏاءِ ”ادا... ڪالو ڪي چڏا ڦٽو آ.“ ”ادا... ڪالو ڪي چڏا ڦٽو پيو آهي“
چنچڻ	لڳڻ ”ادا...! ٻڪري چنچي پئي“
چَر	اوزار لوھ جو اوزار جيڪو خاص اُٺ جي گَر لاهڻ جي لاءِ استعمال ٿيندو آھ
چَچَ	پاڻيءَ جا دُٻا، ترائيون جتي پاڻي بيھي رھي شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آھي: ”سُر گھاتو داستان پھريون، بيت ٻارھون“ جڏن جھڳا پاڻين جھول ۾، ائين نہ مَرَن مَچَ سَڀَر ڌار سَمُنڊ جا، ڪي راڻون رَڳيون رَچَ ”هي چارون ۽ چچَ آوڙا اڳاهون ٿئو“ * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع
چڊي	پتڙو ٿوري مقدار ۾
چڊو	پتڙو ٿوري مقدار وارو پتڙو
چيل	مچي جو قسم (هن مچيءَ جو قد ٻه ايڏائي فوٽ ٿئي ٿو).

ڇاڻ	ڍنڍ جونالو (هي ڍنڍ ديهه ڇپڻي تعلقه جاتي ۾ آهي)
ڇير	عورت جي پير جو زيور
ڇانگ	جهجو مال، گهڻو مال ”جوڌڻ دراڙئون ڌار چري، ساه ڇانگ ٿي چني ڇڏ“ (شاه)
ڇان	ڇانو
ڇپر	جبل
ڇپر	مٿي ڪٽي
ڇپر	ڇانو
ڇٽ	ڏينهن جو گهر ”ادا...! انهيءَ وٺ ۾ ڇٽ اٿئي خيال سان چڙهجا“ ”ادا...! انهيءَ وٺ ۾ ڏينهن جو گهر اٿئي خيال سان چڙهجانءِ“
ڇٽ	ڌڻ، بدبوءِ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر گهاتو داستان پهريون، بيت ڇهون“ ”نڪا بوءِ بازار ۾، نڪا چلر ڇٽ“ جتي ڏنڀرن جي اڳي هئي اُگهٽ سي پڙ پيسو پٽ، ماڙهو وڃن موٽا. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڇبر	گاه جو قسم
ڇنڊ	ڪيڻ (رڇ مان مڇيءَ ڪيڻ کي ڇنڊ چئبو آهي)
ڇلي	دائري ۾ ”عورت ٻار ڇڻڻ کان پوءِ پنج ڇلي ۾ رهندي آهي اها گهر جو گهر ۾ رهندي آهي ۽ ڪنهن اوڙي پاڙي ۾ ناهي ويندي
ڇلڻ	مڇيءَ جو قسم (هن مڇيءَ جو قد چار پنج فوٽ ٿئي ٿو)
ڇوڙڻ	ڪولڻ

ح		
لفظ	معني	
حديه	اوڙڪ پاڙو	(بلوچن جو پاڙو)
حيرت	ڳالهه ڪي نه لڪاءِ	(هي لفظ بلوچ ۽ جت ڳالهائين)
حاجياڻي	پاڙو	(گبول بلوچ جو پاڙو)
حاجاڻي	پاڙو	(رجيرا بلوچ جو)
حرامي	بيت، درياءَ جونالو ڍوري جونالو	
حجامڙو	درياءَ جونالو ”هيءَ وڏو درياءَ آهي عربي سمنڊ ۾ چوڙ ڪري ٿو.“	
حمال	اوڙڪ،	(ميمڻن جي پاڙو)
حسناڻي	اوڙڪ،	(جتن جو پاڙو)
حاجياڻي	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
حمرائي	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
حسناڻي	اوڙڪ، پاڙو	(ملاحن جو پاڙو)

خ	
لفظ	معني
خبر	ڳالهه، قصو (خبر لفظ جٽ بہ استعمال ڪندا آهن) ”اي حميد... ماھين خبر سٺ“ ”اي حميد...! منهنجي ڳالهه ٻڌ“
خوشحالاتي	پاڙو (مرگھو بلوچ جو پاڙو)
خالقناتي	پاڙو، (پوا بلوچ جو پاڙو)
خثيراتي	پاڙو (مرگھو بلوچ جو پاڙو)
خلاصي	لانچ، ٻيڙي يا هوڙي ۾ ڪم ڪندڙ مزدور
خلاص	خالي، ختم ٿيڻ، واندو، بيروزگار ”ادا...! شيرو خالي پيو هلي“
خالي	نويڪلائيءَ ۾ ڳالهائڻ ”ڊرائيور جي پاسي واري جاءِ کي ”خالي“ چئبو آهي.“
خانائي	سنهو نٿو ڍورو
خُسرو	نقصان پهچائيندڙ ”اي شه مير...! چو خُسرو ٿيو آھين“
خانائي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
خليفہ دانڊل	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
خانائي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
خانائي	اوڪ، پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)

د	
لفظ	معني
ڏن	وڌو ڍڳ (خاص ڪري پراڙيا پلال جي ڍڳ کي ”ڏن“ چوندا آهن)
درو وارو	درياءِ جونالو ”ٽئين درياءِ مان درو وارو درياءِ نڪري ٿو به سوءِ پاتار درياءِ ۾ داخل ٿئي ٿو.“
ڊاٽو	سنيال ڪرڻ
دڦڙ	چمات، لپات ”اي صالح...! ڇڪ ڪندي ته دڦڙ هڻندوسانءِ“ ”اي صالح...! غلطي ڪندي ته چمات هڻندوسانءِ“
دڦڙ	”جڏهن هوڙي ۽ پيڙيءَ جو سڙهه ٿئي وڃي ته خلاصي دڦڙ ڪٽندا آهن“
دافوڙيون	پاڻيءَ ۾ هٿ هڻڻ ”اي چورا...! تلاءَ ۾ دافوڙيون نه هڻ متان ٻڏي نه وڃين“
ڊالا	ڦر (اهو ڦر جيڪو ماءُ کي نه ڏائي جنهن کي هٿ سان کير پيارجي تنهن ڦر کي ”ڊالا“ چئبو آهي)
دوره	رقڻ ”ادا آلو کي دوره ٿي پيا“
دوگلو	ڪاٺ جو ٽڪرو مڇيءَ جي اڏي
دوگلي	ڪاٺ جي ننڍڙي ٽڪري ”ايازمڪي دوگلي ڪٽي ڏي مڇي ٿي ٺاهيان“ ”ايازمون کي ڪاٺ جي ٽڪرو ڪٽي ڏي مڇي ٿي ٺاهيان“
دٻ	زور ”ادا...! ابراهيم کي دٻ نه اهو ڪمزور اٿئي“
ڏئي	مڇيءَ جو قسم هيءَ زهريلي مڇي آهي
ڊاڻوڊاڻي	پاڙو (گبول بلوچ جو پاڙو)

دادواڻي	پاڙو (رجبرا بلوچ جو پاڙو)
دس	ڪيرائڻ
دوستاڻي	اوڙڪ، پاڙو (رجبرا ڪلمتي بلوچ جو پاڙو)
درياڻي	پاڙو ”پوا بلوچ جو“
ڏهري	ڳري وزن واري
ڏهري	عورت جي ڳچيءَ جو زيور اُني کي ناڪيليون نڪن ۾، ڏهريون دليان، سر ڏيون سبلان نيھن ننڍيون ڪرين.
ڌري	راند جو قسم (جنهن کي وڻجه وڻي چون) هل محمود پليءَ پوئي جو بيت آهي اوڙي ڌوڙي دريون منجهان ڪوڏ ڪڏياس اڀي انهي وڻجه تي لکن آءُ لڏياس اڳي ته وڏ ڌوڙي هي اس، آڄ ڀرڇان ته پير چي نه ٿئي
ڌبائي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
داد	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
دانڌل	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
ڌبو	بيت، درياءَ جو نالو (هي درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪبي ٿو)
ڌڪاڻي	ناڪڻي جي ويهڻ واري جاءِ ”هوڙو يا ٻيڙي جي پوئين حصي تي ناڪڻي جي ويهڻ واري جاءِ ڌڪاڻي چون“
ڌبو	پاڻيءَ جو ننڍڙو تلاءُ
ڊاهو	ڌڙڪو هيسائڻ، روعب ڪرڻ
ڊبلو	ذات، مهاڻن جي ذات جيڪي ڌبي درياءَ تان لڏي آيا ٻين هنڌن تي ويٺا. ته انهن کي ڊبلو ۽ ڊبلا چيو ويو.
ڊنھائي	پڪيءَ جو قسم
ڊونيهن	ديه جو نالو (تعلقي جاتيءَ ۾ آهي)
ڊوٿار	مڇيءَ جو قسم هن مڇي وزن ساڍن ٽن ڪلو تائين ٿئي ٿو.
ڊواڻ	مڇيءَ جو قسم هيءَ مڇي شڪل جي ڪاري ٿئي ٿي. هن جو قد ٽن کان چئن فوٽن جيڪو ٿئي ٿو. ويڪر

ڏيو	مڇيءَ جو قسم	پر هڪ فوٽ جيتري آهي. وزن ۾ چار کان پنج ڪلو جي هوندي آهي.
درياءَ	ڏکڻ طرف	ريڙهيءَ ڳوٺ جي ڏکڻ ۾ ”درياءَ“ آهي تنهن ڪري ڏکڻ طرف ڪي ريڙهيءَ وارا ”درياءَ“ چون. پر هن وقت درياءَ جو پاڻي اُتي ڪونهي، سمنڊ جو ڪارو پاڻي آهي.
درلپ	ناياب، آڻ لپ	
دوڌاڻيو	بيت جو نالو	
درياءَ بُردِي	غير آباد زمين	اها زمين جنهن تي ڪارو پاڻي وهي ويو هجي ۽ اها ڪاري پاڻيءَ جي هيٺ رهي بئجرتي وئي هجي. اُن زمين کي درياءَ بُردِي چئبو آهي.
درياءَ تُردِي	اها زمين جنهن کي ڪارو پاڻي کائي وڃي تنهن زمين کي درياءَ تُردِي چئبو آهي.	
داڻو	مٺي پاڻيءَ جي مڇي	
دودو ڦلُو	ڦل جو قسم	(هن جو گل اڇي رنگ جو ٿيندو آهي)
دايا	اوڙڪ، پاڙو	(ميمڻ جو پاڙو) (نٽي ۾ آهي)
ڏنگي	وڏو پيڙو	
دل هول	گهٻراهت، بيقرارِي، پريشان دل هاري ويهڻ	= ”لي...! ٻي جو ڏک ڏسي دل هول ٿيو وڃان.“
ڍڪو	جاءِ	(جتي پيڙيون ۽ هوڙا بيهن.)
دوداڻي	درياءَ جو نالو	هيءَ درياءَ ”ڦلياڻ“ درياءَ مان نڪري ٿو. پوءِ هلندو ”مل“ درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. مل درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو.
ڏنگي	پيڙي	شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر سر ريراڳ، داستان ٿيون، بيت نائون“ ڏنگي وچ درياءَ، ڪي ٻڏي ڪي اُڀري، هو جي وايي وائيا، سي سوڻهن سڀ سڙيا، معلم ماڳ نه اڳئين، ڦرنگي منجهه ڦريا، ملاح! ٽنهنجي مڪڙيءَ، اڇي چوڙ چڙهيا، جتي ڏينگ ڏريا، جتي تاري ٽنهنجي! * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جو رسا، ڪراچي 2 مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع
ديگ	ديگ	
دونھاري	ڪڇي	(ڪاري جهرڪي)
دانا	عقل وارو	(هي لفظ ابراهيم حيدري ۽ ريڙهي ميان جا ماڻهو استعمال ڪندا آهن.)

ڌ	
لفظ	معني
ڌر	پاسو
ڌوبا	ٿيڻ ادا.....! ڌوبا نه ڪاءُ هوش سان هلُ
ڌانڌاري	شهر جونالو
ڌپا	ويڙهو چوپائي مال جي جاءِ ”ادا...! تون مال کي ڌپاءِ اچ“ = ”ادا...! تون مال کي واڙي اچ“
ڌڻ	مال جو ڌڻ
ڌر	خيال ڪر
ڌرنه ٿي	پاسونه وٺ ”ادا...! الوجي ڌرنه ٿي“
ڌوپارو	مينهن، برسات ”ادا بالو...! اچ ڌوپارو وسندو“ = ”ادا بالواج مينهن وسندو“
ڌاڙڪي	رلي ”اي چوري..! ماسي حليمه جي لاءِ ڌاڙڪي ڪڍي آ“ ”اي چوري..! ماسي حليمه جي لاءِ رلي ڪڍي آ“
ڌيهڙي	چوڪري ”ادا...! حسن جي ڌيهڙي ڄاڻي آهي“ = ”ادا...! حسن کي ڌيءُ ڄاڻي آهي“
ڌم ڌچر	خوامخواه، افواهه، مخالفت ”اي چورا...! ڌمچر نه ڪر ڪجهه هوش ڪر“
ڌوڙ	مٽي
ڌنڌو پوري	ڪرت، روزگار ڌنڌو پورهيو ”اي جانو...! تون ڌنڌو پوري ڪر اجايو ڊوڪا پيو ڪائين“

”اي جانو..! تون ٽنڌي جي ڪراچيو پيو ٽڪا ڪائين“	
پکيءَ جو قسم	ڏُلاڻو
دلي، گهڙي ”لي...! ڌاڙڪي پري آ.“ = ”ادي...! گهڙي پري آ“	ڌڙڪي
گيٽورتل ڪپڙا ”اي ڪالو...! اڄ ڌاجا پائي آيو آهين“ = ”اي ڪالو...! اڄ گيٽو ڪپڙا پائي آيو آهين“	ڌاجا
گهڻو گهڻي خوشيءَ جو اظهار وڏي لاڏڪو ڏسان ڌام ڌوم سان	ڌام
مٺي پاڻيءَ جي مڇي	ڌڙو
مٺي پاڻيءَ جي مڇي	ڌڙ
اوڙڪ، پاڙو (ميٺن جو پاڙو)	ڌوڙ ڌوتا
اوڙڪ، پاڙو ميٺن جو پاڙو ڌونگا نٿي پر آهي	ڌونگا

ڏ	
لفظ	معني
ڏڇو	ڦڏو فساد
ڏڙ	ڀڙ، سوراخ
ڏڪڻ	طرف جونالو
ڏڪڻ	رڦڻ
ڏاڪڻ	ڪاٺيون ”ادا...! گهرجي لاءِ ڏاڪڻ وڍڻ ويو هوس“ ”ادا گهرجي لاءِ ڪاٺيون وڍڻ ويو هوس“ ”ادا...! لوڙهي جي لاءِ ڏاڪڻ وڍڻ ويو هوس“ ”ادا گهرجي لوڙهي جي لاءِ ڪاٺيون وڍڻ ويو هوس“ 22/08/2009 تي راقم الحروف کي ڳوٺ الهجڙيو تهيمور ۾ ڪچهري ڪندي ماما چيچر، وڏيرو الهجڙيو تهيمور، نورمحمد تهيمور، عبدالغني، شڪور ۽ صالح محمد سامونڊي پتي جا لفظ ٻڌايا.
ڏاڪڻ	پل ”ڪنهن واه تي رکيل ڪاٺي جنهن تي ماڻهو ٽپي اچي، اُن کي ڏاڪڻ چئبو آهي“
ڏاڻ	ٻنڌڻ ”ادا...! اُتي اُن کي ڏاڻ هڻ“ ”ادا...! اتي اُن کي ٻڌ“
ڏَلَو	پيمٽوڙي، جهجهو ڪائيندڙ
ڏَلو	ڪارو (مٽيءَ جو ڪارو)
ڏٽي	ڍڪَ (ڪنهن ٿانوي يا پلاسٽڪ جو ڍڪَ)
ڏاڍي	زور واري
ڏارو	ڪڻڪ جو ڏارو، چانورن جو ڏارو
ڏوڻ	رَڇَ جو رسو (جنهن سان رَڇَ کي ٻڌبو آهي)

ڏٺو	ڳنڍڻ هوڙي جي ڪاٺ کي ڳنڍڻ
ڏولڻ	پاسي ڪرڻ
ڏورڻ	پڄڻ
ڏورڻ	ڏورڻو ”ادا...! ڍڳن جو ڏوڻو ڪڍ“
ڏامڇو	هند رکڻ جي جاءِ (ڏامڇو ڪاٺين جو ٺهيل هوندو آهي پر فوت ڊگهو ٿئي ٿو). ”لئي...! هند ويڙهي ڏامڇي تي رک“
ڏڪ	سيج پر شاه عبدالطيف پٽائيءَ جو بيت آهي. سرُ حسيني داستان تيون، بيت پهريون “ برو هو پنيور، آريائي اُجاريو لائو سڀيهين لوڪ تان، هاڙهي ڏٺيءَ هوڙ چوريون چُرڻ سڳيون، پنهنون ڪٽائون پورُ آير سو اتور، جن ڏڪيون ڏڪ وهاريون. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڏاوڙيا	پاڙو (رجيرا بلوچ جو)
ڏامڇ	خوار ”قاسو ڏامڇ ماڻهو آ“ ”قاسو خوار ماڻهو آ“
ڏار	دال ”ادا...! دڪان تان ڏار وٺي آ.“ ”ادا...! دڪان تان دال وٺي آ“
ڏاڳه	ڊگهو
ڏاڳه	رسي جي ٿاهي
ڏهاڳ	طلاق، ڪڍي ڇڏڻ ”جانو پنهنجي زال کي ڏهاڳ ڏنو“ = ”جانو پنهنجي زال کي گهر مان ڪڍي ڇڏيو“

ڏهر	رستو: ”هن جبلن يا پن پتن جي وچ واري رستي کي ڏهر چوندا آهن.“
ڏاها	پاڙو، اوڙاڪ (رجيرا بلوچ جو)
ڏيل	دل، جگر ”اي ناڪڻا...! احمد ناڪڻو ڏيل ماڻهو آهي“
ڏاندڻي	نڪ جو زيور بلوچ عورت جي نڪ جو زيور ڏاندڻي بولي کان ٿوري مختلف هوندي آهي. بلوچ عورتون نڪ ۾ پائينديون ڏاڍي مٿئين ڇت تائين هوندي آهي.
ڏڙهو	بال ڏڙهو سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ ماڻهن جي راند آهي هيءَ راند ننڍا توڙي وڏا کيڏندا آهن. ڪپڙن جي ٽڪرن کي کي ويڙهي سيڙهي ان کي سنهڙين اڳڙين سان ڳٽي ۽ ويڙهي ڏڙهو ٺاهيندا آهن. مل محمود پليءَ ٻوٽو جو هڪ بيت آهي. ”ڏڙها ڏاڪڙا ڪا پيا نه پسي پٽ ۾ ان جا کيڏيندڙ ڪپي ويا هتي جنين جي هاڪ چلي ويا چالانڪ ڪي استاد اتيءَ راند جا
ڏوٿيلو	پڪيءَ جو قسم
ڏاٺي	مڇيءَ جو قسم
ڏٻو	ڍوري جو نالو، درياءَ جو نالو
ڏنڊيو	مڇيءَ جو قسم هيءَ مڇي شڪل ۾ آڌ گول جهڙي آهي. هن جو قد هڪ فوٽ کان ڏيڍ فوٽ جيترو ٿئي ٿو.
ڏاٺي	مڇيءَ جو قسم هيءَ مڇي شڪل جي ڪاري آهي هن جو قد ٻن فوٽن کان چئن فوٽن تائين ٿئي ٿو.
ڏووار	جيت جو قسم هن کي انگريزيءَ ۾ فين شيل Fan Shell چون. هي جيت پڪي جي ٽن ڀرن وانگر هوندو آهي.
ڏچو	مسخرو
ڏر	خوف
ڏهلو	ڏکيو يا مشڪل

	”ادا...! جيئن ڏاڍو ڏهلو ٿي پيو آهي“
ڏاڪٽر	ڊاڪٽر
ڏم	ڏڪ
	<p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر سهڻي داستان چوٿون بيت پهريون“</p> <p>تَر تَڪَلُ تَارِ گَهَرُنُ اِيءُ ڪاٺيارِ ڪَمُ</p> <p>دَهَ ڏَهَ پيرا ڏينءَ ڀر ڏئي ڏوارا پا ڏَمُ</p> <p>عَقْلُ مَتِ شَرَمَ تَرِيئي نِيءَ ٺهوڙئا</p> <p>* نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو، ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع</p>
ڏول	<p>پاڻي پيئڻ وارو ٿانءُ (پاڻي پيئڻ واري ٿانءَ کي ڏول چوڻ، ڪي وري چل چوڻ.)</p> <p>”اي لي...! ڏول پري آ، اُچ لڳي آءُ“ = ”اي ادي...! پاڻي پري اچ اُچ لڳي اٿم“</p>
ڏير	سائو گاهه (هن گاهه جو قد ٿي فوت ٿئي ٿو)
ڏيرو	مڇي جو قسم
ڏيو	مڇيءَ جو قسم
ڏنگي	سائو سگاهه (هن گاهه جو قد ٻه فوت ٿئي ٿو ۽ مٺي پاڻيءَ ۾ پيدا ٿئي ٿو)
ڏنوئي	سائو گاهه (هن گاهه جو قد ٽي فوت ٿئي ٿو ۽ مٺي پاڻيءَ ۾ پيدا ٿئي ٿو)
ڏبو دبو	لوھ جو ٺهيل ڏبو
ڏر	پيڙيءَ جي ٿر واري حصي کان ٿورو مٿاهين واري حصي کي ڏر چوڻ.
ڏئي	<p>سنهڙو ڏاڳو</p> <p>”لي...! تون جي ڪپڙ مان ڏئي پئي نڪري“</p> <p>”ادي...! تنهنجي ڪپڙن مان ڏاڳا پيا نڪرن“</p>
ڏئي	<p>وچ</p> <p>”ناڪئي سومار جي گهر ۾ ڏئي ڪري آ.“</p>
ڏچائي	<p>ڏچي وارو جهيڙي جهڳڙو وارو</p> <p>”اي ماما...! تون ڏچائي ٿي پيو آهين“</p>
ڏڦيڙ	<p>ڏچو، مشڪلات پيدا ڪندڙ</p> <p>”اي چورا...! ڏڦيڙ نه ڪر“ = ”اي چورا...! ڏچو نه ڪر“</p>
ڏاڏوئي	ڏاڏي، ڏاڏو

	”ادا...! اهو بزرگ مونجو ڏاڏو ٿي آهي“ = ”ادا...! او بزرگ منهنجو ڏاڏو آهي“
ڏچريو	مذاق ”اي ماما چچر...! ايڏو ڏچريو نه ڪر“ = ”اي ماما چچر...! اڏي مذاق نه ڪر“
ڏاميچ	بدنام مشهور ”پرو...! ڪنا ڪم نه ڪر اسان کي ڏاميچ پيو ڪرين“ ”پرو...! ڪنا ڪم نه ڪر اسان کي بدنام پيو ڪرين“
ڏوڪڙ	پئس ”اي ناڪڻا...! ڏوڪڙ ڏيم ته ويسي ونان“ = ”اي ناڪڻا...! پئس ڏي ته سيدو سامان ونان“
ڏنديا	مڇيءَ جو قسم
ڏنپ	تڪليفون، ڏک، شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”مُر سامونڊي داستان ٿيون، بيت پندرهنون“ * پيڙيءَ پوئڻ، نيءُ نه ڪجي اُن سِين، اُڀا ڏنپ ڏسن، جُءُ سِرَءُ ڏيئي سِيرَ ٿئا. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع
ڏاهي	عقلمند (موٽ لاءِ)
ڏاهو	عقلمند
ڏقاوڏي	درياءُ جونالو
ڏقاندي	درياءُ جونالو
ڏي	دلاسا
ڏانواڻي	اوڙڪ، پاڙو (جَت جو پاڙو)
ڏور	رسي اُها رسي جيڪا رَڇ ۾ ڪم اچي، هيءُ رسي بولورڇ، گجورڇ ۾ استعمال ٿئي ٿي.
ڏول	پلاسٽڪ جو دٻو (جنهن سان هوڙي يا پيڙي مان پاڻي ڪڍيو ويندو آهي).
ڏوسي	ڪنجوس ”تو پيٽا صفا ڏوسي آهين،“ = ”تون پيٽا صفا ڪنجوس آهين“
ڏير	پَن جيڪا پڙش ٺاهڻ ۾ ڪم اچي.

شاخن ۾ ڏهن ۾ جتي منو پاڻي هوندو آهي اتي ڏيرو پيدا ٿيندو آهي.	
محنت وارو ”اي ناڪڻا...! تون جو خلاصي الوڏوڻي آهي“ ”اي ناڪڻا...! تنهنجو خلاصي الو محنت وارو آهي“	ڏوڻي
ماروٽرن شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: سر ماروڻي داستان ٻيو بيت ڇهون“ پَهِنوَارَن پاپو هيو ڪي واهونڊَن وَسَ عَمَرُ اُنْهين ڏيهه جا ڏوڻين ڏنر ڏَسَ وَلِيون وَنَ قَلارِيا، لَلَرُ نِگَڻو لَسَ آڻيو وجهن آهرين سندا ٿوهن ٿَسَ ميو مَيجَر ماکيُون، مَپَڪا چَڪَن چَسَ ماڙيءَ وِهي مَسَن، مَليرَ ويندي ماڙِي. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح. شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع	ڏوڻين
ماروٽروا	ڏوڻي
ٿلهو بانٽو لَتَ ”تون پيڻا ڏڪر لڳريو آهين“ تون پيڻا ٿلهو بانٽو لڳريو آهي.	ڏڪر
ڪانيون اهي ڪانيون جيڪي چني ٺاهڻ ۾ گم آچن، سامونڊو ماڻهو چنواڏين يا گهر جي پت ٺاهين، اهي ڪانين جا ٽڪرا وڌي رسي سان ٻڌن. يا ڪلين سان ٺاهن. ڪي اندرين پاسي کان ڏاڪن ڪي مٿي لڳائين ۽ ٻاهريون پاسو چڙهي ڏيندا آهن، گهڻا ڏاڪن ڪي اندران ۽ ٻاهران مٿي لڳائيندا آهن.	ڏاڪ
دٻي	دٻي
ڏانڊاري	ڏانڊاري
ڏاڳهو	ڏاڳهو
ڏهو	ڏهو (جتڪي لهجو)
ڏيڏا	ڏوڏا (جتڪي لهجو)
ڏونگهي	ڪوپرو
ڏورڻ	ڳولڻ
ڏورڻ	نپائڻ

لفظ	معني
ڊوڪا	خيال، نهار ڪرڻ، سنڀال ڪرڻ، نظرداري ڏسڻ ”اي خلاصي...! رڇ جي ڊوڪا ڪر“ = ”اي خلاصي...! رڇ جو خيال ڪر“
ڊگوش	پڪيءَ جونالو
ڊوهاڙ	ديهـ جونالو تعلقو جاتي ۾ ڊوهاڙو ديهـ آهي.
ڊيڊڪي	ساني جو قسم
ڊامڻ	سائو گاهـ
ڊٻر	سائو گاهـ
ڊاماهـ	ڦل جو قسم
ڊانگري وارو	درياءَ جونالو
ڊرمون	پرون (جتڪي لهجو)
ڊُڪ	ڊوڙ
ڊپ	خوف
ڊمز	نانگ جو قسم (زهريلو نانگ آهي هن جو اڍائي فوٽ قد آهي.)
ڊپ	علاج، هي هڪ ڪڪ جو قسم آهي، پهراڙيءَ جون وڏيون عمر واريون عورتون چونديون آهن، ”اي چوري...! هيڏانهن اچ تون جو ڊپ گهٽيان ٿي“ اي چوري! هيڏانهن اچ تنهنجو علاج ڪريان.

لفظ	معني
ڍانڊو	ديھ جو نالو ڳوٺ جو نالو
ڍانگري (مادي)	مڇيءَ جو قسم (هيءَ مڇي ڪاري پالڻي جي آهي، هن جو وزن هن جيترو هوندو آهي.)
ڍڪ	جان رڇ ”هيءَ رڇ جو قسم آهي هن رڇ جو اڪو وڏو ٿئي ٿو“
ڍوما	ڌڪا، آوارا گهمڻ، ٿاڀا کائڻ ”اي چورا...! اجايو ڍوما پيو کائين، وڃي ڪم جي ڪر“ ”اي چورا...! ڌڪا پيو کائين، وڃي ڪم جي ڪر“
ڍوڪياڻي	اوڙڪ، پاڙو (هي جتن جو پاڙو آهي.)
ڍلو	مُسٽ
ڍير	ڪوڙ ڍڳ
ڍونگا مگرو	مڇيءَ جو قسم (هن مڇيءَ جو قد چار فوٽ آهي ۽ ويڪر ڀر فوٽ کن آهي.)
ڍيڪو	ٿيلھو ڌڪو ”اي چورا...! ڍيڪو پيو ڏين توکي ماڻ ڪري بيهڻ نه پيو اچي“ ”اي چورا...! ٿيلھو پيو ڏين توکي ماڻ ڪري بيهڻ نٿو اچي“
ڍولڻ	ڀلو
ڍونڍو	پيڙيءَ جو قسم (هيءَ پيڙي ويهن فٽن جي ٿيندي آهي)
ڍڪڻ	رنيڻ
ڍڪڻ	تنوارڻ ”اي جانو...! توواري ماڻڪي مينهن ڍڪي پئي ڪري“
ڍهڪ	بيهار مال کي روڪ ”ادا مال کي ڍهڪ ڏي جيسين آءُ پُجان = ادا...! مال کي بهار جيسين آءُ پُجان“
ڍيبي	ڀڪين جو رڇ ”هاشم...! ڍيبيءَ ڀر گهڻا ڀڪي ڦاسايا اٿئي“
ڍليار	وڻ جو قسم
ڍينڊي	مڇيءَ جو قسم (هيءَ گرم مڇيءَ آهي، هن مڇيءَ جو قد ٻه اڍائي انچ ٿئي ٿو)

ر	
لفظ	معني
رَچَ	ڄاڙ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. ”سُر گهاٽو، داستان پهريون، بيت يارهون“ * ”رويورَچَ نهاريان، آديون اڄ سندن“ ”سڙي ساڄ پيان، ويڙو لوهه لڳون گري“ * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
رڙو	مڇيءَ جو قسم
روڙو	درياءَ جونالو آهي.
رڙڪو	روئڻ، پٽڻ ”اي چورا...! رڙڪو ته بند ڪر“ = ”اي چورا...! روئڻ پٽڻ ته بند ڪر“
راڙ	روئڻ، زور سان روئڻ، اوچنگارون ڏيڻ
روڌون	روئڻ، روج، راڙ ڪرڻ ”ڪالو...! تون روڌون اچي پيو ڪير تونسان وڙهيو آهي ڇا..؟“ ”ڪالو...! تون روئيندو پيو اچين ڪير تونسان وڙهيو آهيان ڇا..؟“
راڄا	خوشيءَ ۾ هڪٻئي کي راڄا چون
ريبيون	رَچَ جونالو آهي. (هن رَچَ ۾ ويهه پنجويهه ماڻهون مڇي مارڻ جي وقت ڪم ڪندا آهن.) ”ناڪڻا...! مڪي ۾ خلاصي ڏي ته ريبيون کڻي اچون“
روپا	ننڍڙي پيڙي (جنهن ۾ چڙهي وڏي پيڙي يا وڏيءَ پيڙيءَ تائين پهچي) ”ادا ناڪڻي عمر کان روپا وٺي آ ته پاڻ واري هوڙي تي هلي پهچون“
رامڻو	جهنڊو
زسوئي	پاڇي، کاڌو ٻوڙ
ران	رَچَ جو هيٺيون ۽ مٿيون سڳو ”هيءَ اڪر، ”را“ ڪري پڙهيو لکڻ ۾ ”ن“ جي نشاني لڳائي پر ان جو آواز نه ڪريو.“

رڃ جي ران جنهن ۾ ڏور لڳندي آهي ۽ سينو لڳندو آهي. هيءَ ران پلاسٽڪ جي يا ريشم جي هوندي آهي.	
پلاسٽ جو پائپ جاتي وارا مهاڻا جي لفظ استعمال ڪندا آهن.	روھڙو
بيت جو نالو درياءَ جو نالو درياءَ جو نالو هي درياهه محمودجت جي ڳوٺ جي پاسي ۾ وهندڙ سنڌو درياءَ مان نڪرندو آهي هيءَ سنڌو درياءَ جي چاڙ آهي.	روھڙو رتو
درياءَ جو نالو	راج واھ
فراڊ، ٺڳي غبن ڪرڻ ”اي چورا...! تون جو ڪم روڙو هڻڻ آهي“	روڙو
ڦل جو قسم	رات جي راڻي
زال (ونگرا ۽ لاڙي ڳالهائين)	دال
سڙهه جو ننڍو ٽڪرو ”اي ناڪڻا...! واءِ ٽڪو ٿي ويو سڙهه جي رپ نڪري وئي آهي“ ”اي ناڪڻا...! هوا تيز ٿي وئي آهي سڙهه جو ٽڪرو نڪري پيو آهي“	رپ
هروڀرو خواهر خواهه	رڳو
هرپرو ضد، تحسب، ساڻ حسد ”اي ڪالو...! تون ڪم ڪار ڪرين ڪونه رڳو رپ پيو ڪرين“	رڳو رپ
هڪ ئي منٽ ۾ جلديءَ مان ”اي ناڪڻا...! رڃ کي روڙ ڏي ڪُن ۾ پيو وڃي“	روڙ
اوڙڪ، پاڙو (جتن بلوچن جو پاڙو)	رتاڻي
اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)	رحمتاڻي
اوڙڪ، پاڙو (ملاخن جو پاڙو)	رمواڻي
ڊوڻ مقابلو پنڌ، مفاصلو	ريس
ايءَ جو ڪم عمل ڏسي پوءِ آماده ٿيڻ اُن جو ڪو عمل ڏسي پوءِ راضي ٿيڻ.	ريس
پونءِ، گندگي، جراثيمي	ريشو
آجائي پڪائي، ڪر ڪر ڪرڻ	ريڙ پيڙهه

راڳو	گارو (مٽيءَ جو گارو جنهن سان گهرن کي راڳيو آهي.) ”لي... تون راڳوپئي ڪرين“ = ”ادي... تون گاروپئي ڪرين“
رڇو	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو) ڳوٺ جو نالو طالب رڇو، ابراهيم رڇو (تعقلو جاتي)
رڀڙي	پلاسٽڪ جي ڏور ڏور ۾ ڪنڊو يا ڪلو ٻڌي مهاڻا مڇي ماريندا آهن.
رڀڙي	ملائي، ڪاٺ واري ملائي ڪير ۽ ڪنڊ کي ملائي پڇاڻڻ پوندو. هن ۾ پشستا ۽ بادام به وجهندا آهن.
رَهڙيا	اوڙڪ، پاڙو (هنگورن جو پاڙو)
راوڻي	اوڙڪ، پاڙو (هنگورن جو پاڙو)
رتو	درياءَ جو نالو هي ننڍو درياءَ آهي جيڪو سامونڊي پٽيءَ ۾ ٻئي دريا ۾ داخل ٿئي ٿو. رتو درياءَ هلندو گوڏي واري درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. پوءِ گوڏ واري درياءَ مان هلندو. سوداگر درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.
رنگواڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن ۽ بلوچن جو پاڙو)
راڌاڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن ۽ بلوچن جو پاڙو)
راجاڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن ۽ بلوچن جو پاڙو)
ريئسن وارو	درياءَ جو نالو
رَب	پاڙيو ”اي چورا...! تون ته صفا رَب ٿي پيو آهين.“ = ”اي چورا...! تون صفا پاڙيو ٿي پيو آهين“ اي چورا! تون ته صفا پاڙيو ٿي پيو آهي.
رَب	پٿروپ ”لي...! آءُ رَب پڇائي آم“ = ”لي...! آئون پٿروپ پڇايو آهي“ هيءُ رَب بيمار ماڻهن جي تيار ڪئي ويندي آهي. يا مهاڻا، سامونڊي علائقي جا ماڻهو ڏڪار جي حالت ۾ چانورن ۾ گهڻو پاڻي وجهي ان کي رڌي پوءِ ٺڪر جي پاڻڙي ۾ لاهي سُرڪيون پري پيندا آهن.
ريٿرو	بيڙي جو قسم. هي لفظ مذڪر جي لاءِ استعمال ٿئي ٿو. هن بيڙيءَ جي ڊيگهه ٽيهه پنجتياھ فوٽ هوندي آهي. ويڪر ۾ پنج کان ست فوٽ ۾ هوندو آهي.

ريٽري	پيٽريءَ جو قسم (مونث) ريٽري پيٽريءَ ويهن پنجويهن فوٽن تائين ٿئي ٿي. هن ريٽري پيٽريءَ جو ٿرو سڌو هوندو آهي پراسا مٿي هوندا آهن. جن کي چئبو آهي
رُڪو	بغير سٽپ وارو طعام، جواب، نلو ”ابا...! گهر ۾ ڪجهه به ڪونه هور ڪوپت چاڙهيو آهي.“ ”اي ناکڻا...! آءُ رڪو پيو هلاڻ مون کي درياءَ تي ڪٿي هل.“
ريج	پاڻي ڇڏڻ ”ادا...! توڻيءَ کي ريج ڏنو“ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر سارنگ، داستان ٻيو بيت تير هون“ * ڏُر ڏيا، ريج ٿئا، ڪي اوهيرن اوڳ ميها چيڙ ڦنگيون، ٿيا سڀئي ٿوڳ چاچر ٿي چئن ۾، مينهنون چرن موڳ سرهيون سنگهاريون ٿيون پائين ٿوسيون طوق لاڻئين مٿان لوڳ، ڏوگهي جا ڏينھڙا. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ريج	چوپائي مال جي بيماري، مينهن يا ڳئون کي ٿيندي آهي. ”ادا...! ڳئون کي ريج ٿي ويو آهي. اُن جي جيري ۾ ڄاڻو پيدا ٿي ويون آهن.“
ريل	ڪنارو ڪنڌي سمند جو اهو ڪنارو جنهن تي گجور ڇڄ گهيرو ويندو آهي. هڪڙو ماڻهو اندر پاڻيءَ ۾ بيهندو آ ته ٻيو ڪناري تي بيهي رڇ جو هڪڙو چيڙو جهلي بيهندو آهي. ٻيو چيڙو پاڻيءَ ۾ بيٺل ماڻهو وٺ هوندو آهي.
روڌ	گنجو (گنجي مٿي وارو)
ريلڻ	ويلڻ
رلي	گودڙي
رينچ	رڇ

روءَ	ڪاٺي جنهن سان هوڙي جو سُڪاڻ ٻڌبو آهي هيءَ ڪاٺي سڪاڻ سان لڳل هوندي آهي. هيءَ ڪاٺي ٽن چئين فوٽن جي هوندي آهي.
رَس ڪيڙ	هوڙي کي ڌڪڻ ناڪڻو چوندو آهي. ”اي خلاصي اُتورس ڪڍو هاڻ ته ٻيهي رهياسين، مورگو تيل آهي ڪانه، هوڙي ڍوري ۾ ٻيهي رهندي“ پوءِ سڀئي خلاصي رسو ڪڍي هوڙي جي موريءَ جي اڳئين حصي ۾ ٻڌي چڪيندا ڪنڌي جي طرف هلندا ويندا آهن.
رُنگڻ	مڇيءَ جو قسم (هن مڇيءَ جو قد ست اٺ فوٽ آهي)
رينگ	دانهن، روڻ ”اي ڪالو...! رينگ نه ڪر“
روڻ	ڪٽي
ريلا	لڳاتار وهي پيو
روڙا	وڏو مينهن
ريڙهي	گاڏي
ريٽو	گهگهي جو قسم (سامونڊي پٽيءَ ۾ بلوچ عورتون پائينديون آهن)
رائر	ڍل وٺندڙ
ريءَ واڙ	بنا واڙ
راهواڻي	پاڙو (رجيرا بلوچ جو)
ريباري	ذات
رُگ	گرمي، تپش، ڪاڙهو
ريٻڙ	مائل ڪرڻ ادا ناڪڻو احمد...! مڪي ڪال واري ڳالهه تي ريٻڙ لڳو“ ادا...! ناڪڻو احمد! مون کي ڪالهه واري ڳالهه تي مائل ڪرڻ لڳو.“
رڪت	اوڌن بقايا، رهيل رقم
رڪت	ضرورت واريون شيون
رجيرا	اوڙڪ پاڙو (سامونڊي پٽيءَ ۾ رجيرا ڪلمتيءَ بلوچ جو وڏو پاڙو آهي)
رعڌ	گوڙ ڪڪرن بادلن جو گوڙ ”ادا...! اڄ اولهه ۾ رعڌ پيو ڏسجي“

<p>”ادا! اڃا اولهه ۾ گوڙ پيو ڏسجي“ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”مُر سارنگه داستان پيو بيت پنجنون“ *</p> <p>ڪُڪُن ڪانڌ چٽ ڪئو جُهڙ پَسُو جُهڙڪُن سُڻيُو رَڙ رَعَدَ جِي ڪَليُون ٿيُون ڪَنِين وارثُ وري ٿن اچي شال اولو ڪَري</p> <p>* نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو، ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع</p>	
راڌائي	پاڙو (مُر گهر بلوچ جو پاڙو)
راجواڻي	پاڙو (مُر گهر بلوچ جو پاڙو)
ريتي	پڪيءَ جو قسم
رنگ	سوائي ڌي
روجهه	جانور جو قسم
رنگ	هيءَ جانورن ڦاڙهي ۽ هرڻ سان ملندڙ جلندڙ جانور آهي
رچاني	رسم (جڏهن گهٽ لائون لهي چئي دوستن سان ملڻ ويندو آهي ان وقت رچاني ادا ڪئي ويندي آهي) سامونڊي پٽيءَ ۾ بلوچن وٽ رچاني اڃا به آهي. رچاني اها ڀرت ڀريل خوبصورت ڪپڙي جي ننڍڙي ڳوٺڙي جيڪا لفافي نموني هوندي آهي جنهن ۾ ڪارڪون، مصري ڏونگي، ڪشمڪش، ڊاڪون، قوٽا، لونگ، سوياريون (ڪٽيل) کنڊ پڳڙا وغيره پيل هوندا آهن
ز	
لفظ	معنيٰ
زور	جور (ريڙهي وارا ماڻهو ”ز“ حرف جي جاءِ تي ”ج“ جو اچار ڪيندا آهن). ”ادا... ايڏو جور نه ڏي“ = ”ادا... ايڏو زور نه ڏي“
زال	جال
زوري	جوري
زوال	جوال

س	
لفظ	معني
سڪاڻ	هوڙي جو پويون حصو ناڪئي جي ويهڻ واري جاءِ جتي ٺاڪڻو ويهي هوڙي ڦيرائيندو گهيرائيندو آهي. ”شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي. ”سُر سامونڊي، داستان پهريون، بيت ڇهون“ سامونڊري ٿون سَنبهي، ساڄو جهل سڪاڻ، لڳي واءِ وڌانڌرو منجهائي مهراڻ، جني پانيون پاڻ، گري توائي ٿن ڪي“ * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
سونڊا	ڪارا، (سنهي بانٺ جا ٺهيل ڪارا جنهن ۾ مڇي وغير رکجي)
سوٺو	مڇيءَ جو قسم هن مڇيءَ جو قد پنج کان ڇهه فوٽ ٿئي. هن مڇيءَ جي قوتِي مان آپريشن جوڌا ڳوٺهندو آهي.
ست گلو	ڦل جو قسم هن جي ڦل مٺي ٿئي ٿي.
سنگري	ٻوٽو (گنڊيءَ جو وڻ يا ڪنڊو جڏهن ڦر وجهندو آهي ته ان کي سنگر چئبو آهي جيڪو گُٽي پوءِ پڄاڻي کائيندا آهن.) ”لي...! تواج گُجا ساڳ بنايو آهي“ = ”ادي...! تون اڄ ڪهڙي پاجي چاڙهي آهي.“ ”لي...! آءٌ سنگريءَ جو ساڳ چاڙهيو وين ٿي آهيان.“
سونهن	گاهه جو قسم ڪاٺ ۾ کير جهڙو مٺو آهي. هيءُ گاهه وڏي قوت وارو آهي. مال جي لاءِ ڪارائتو آهي. جنهن سان چوپائي مال جو هڏ، ۽ چمڙي مضبوط ٿيندي آهي. کير وارا جانور جهجهو کير ڏيندا آهن. ”ڪاري جي ڪارائڻ وڻ سڀئي واسيا سونهن جي سرهاڻ مٺو ساءِ نه مٽيو“ نوٽ: سونهن جو گاهه ڪاري پاڻيءَ ۾ ٿيندو آهي. اڄ به ان جي هڪڙي پن کي پٽي ڪاٽبو

ٽه منو ڏاڻقو ايندو.	
رَسو سونهڻ گاهه مان رَسو ٺهندو آهي اُن کي به سونهڻ چئبو آهي..	سونهڻ
مڇيءَ جو قسم (هي مڇي مني پاڻيءَ جي آهي.)	سيلور
پکيءَ جو قسم	سيلڻ
پکيءَ جو قسم	سيندر
پکيءَ جو قسم	سوهڻي
پکيءَ جو قسم	سوهڻي
ڍوري جو نالو	سُڳنديون
مڇيءَ جو قسم ڪاٺڻ ۾ جهڙو ڀلو هن جو وزن ڏهن ٻارنهن ڪلو کان مٿي ٿئي ٿو. چار پنج فوٽ هن جو قد ٿئي ٿو.	سيئر
مڇيءَ جو قسم هيءَ مڇي مني پاڻيءَ جي آهي.	سَريو
جيت جو قسم هن جيت کي انگريزيءَ ۾ بي بي ڪليمه "Baby Clma" سڏيندا آهن. هن جا ٻارنهن قسم ٿين ٿا.	سُٽي لاڙو
جيت جو قسم هن مڇيءَ جو مٿيون حصو ڀلو ۽ هيٺيون سنڌ ۾ سوڍو ذات آهي.	سوڍو
درياءَ جو نالو ڪنهن وقت هن درياءَ تي سوکي بندر قائم هو. سنهڙو درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو.	سنهڙي
سُڀاڻي	سُڀا
محنت ڪندڙ عورت ڪنهن جي اڳيان هٿ نه ٽنگڻ ”لي...! سڄي هٿ واري آه، مزوري ڪري پنهنجو پيٽ ۽ پنجن ٻچن جو پاريندي آهي.“ ”هوءَ محنت ڪندڙ آهي. مزوري ڪري پنهنجو ۽ پنهنجن ٻچن جو پيٽ پاليندي آهي.“	سڄي هٿ واري
ٺاهي، ڪاهي	ساري

”ناڪڻو احمد...! رڇ پيو ساري“ ”ناڪڻو احمد...! رڇ پيو ٺاهي“	
ٺاهيون ”اي ناڪڻا احمد، اي ناڪڻا الو اچو ته رڇ ساريون“	ساريون
اُتر طرف	سيارو
ڪينچي ”لي شاني...! مڪي سُنٽ ڏير ڪپڙا ٺاهيان“ ”ادي شاني...! مون کي ڪينچي ڏي ته ڪپڙا ٺاهيان“	سُنٽ
ٻڌائي اي ناڪڻا! ڪا خبر سُلَائي هوڙو هاڪارين پيو يا نه ”ادا، مڪي سُلَائي ڪچا ڪرين پيو؟“ هي لفظ ريڙهي وارا استعمال ڪن ٿا.	سُلَائي
جڪڙيو	سڱ
سوگهو	سڱ
ڏٺ جو قسم	سانئون
گاهه جو قسم	سامڙي
ساهه وارو لذت، مزو ”لي...! اڄ پاڇيءَ ۾ ساءِ آهي.“ اي اڄ پاڇي مزي واري آهي.	ساء
پوريءَ مهل تي	سڻائي
سڻيال	سُرت
هوش، خبر	سُرت
چٽو صاف	سُرو
پيڙيءَ جو بادوان شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. ”سُر سامونڊي داستان پهريون، بيت سترهون“ ”ميڙه سنوان، لاڄو ٿوان، مٿن مٺاڻا مل	سيڙه

جي آچن آب آچل، سي پيٽا رڪين پاڇه سين.	
نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع	
بندر جو نالو	سوكي
پيٽ جو نالو	
پيٽ جو نالو	سياڳي
ٻوٽي جو قسم	سهي لاهي
مينڊيءَ جي رات	سو
مڇي مارڻ جي گندي	سنگل
ڇهن ڇهن فوٽن تي هڪ ڪلو جنهن ۾ مڇيءَ جا ٽڪرا لڳائي درياءَ ۾ ڦٽو ڪندا آهن. پوءِ مڇي ان کي کائيندي آ ته ڦاسي پوندي آهي.	
پيٽ جو نالو	سري
پيٽ جو نالو	سير پڪار
پيٽ جو نالو	سير ڪاري
پيٽ جو نالو درياءَ جو نالو	مير
شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”مر سامونڊري، داستان پهريون، بيت ٽيون“	
لڳي اتر هير، سامونڊري سڙه سنڀا هيا، تنگر ڪٿي ناڪتا، ٿا سڻائي سير، هينري نٽ اڪير، ڪاري ڪيرائڻ جي، سير درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري تون جاءِ کي ”سيرنر“ چئبو آهي، انگريزيءَ ”سير ڪريڪ“ چوندا آهن.	
نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع	
پڪيءَ جو قسم	ستالو
ڳول، سوچي ٻڌاءِ، ”اي ناڪتا..! سلو! تون ميل ڪر، ڪٿ هلاو آ.“	ميل
سوڙو لنگهه، اوکو پيچرو	سڳر

”ناڪڻا...! خيال سان اڳيان سڳر اٿئي“ ”ناڪڻا...! خيال سان اڳيان سوڙو لنگهه اٿئي“	
گڏ ڪرڻ	سميٽڻ
ڳڻتي، انتظار ويچار ڪرڻ ”ناڪڻا...! ڪڇا لاءِ پيو سونچو ڪرين، تون جو هوڙو خيرن سان وري ايندو“ ”ناڪڻا...! ڇا لاءِ پيو سوچون ڪرين، تنهنجي هوڙو خيرن سان واپس ايندو“	سونچو
ڄاڻو هوشيار ماهر	مُڌير
لڳاتار مسلسل (سنڌ ۾ سائنڊ ذات آهي)	سائنڊ
سائي گاهه	سانوڻي
مٺي پاڻيءَ جي مڇي	سينگاري
جهينگا	سانا
سائو گاهه	سورائي
سائو گاهه	سئي
سائو گاهه	سنور
تيار ڪرڻ، سيمو ڪرڻ	سيجو
بچت يا آسرو	سوس
دوست عورت	سينڊي
سج (هي لفظ ريتڙهيءَ وارا استعمال ڪن)	سج
ويڪر، ڊيگهه	سيل
ٿرڻ، ٿوري دير کانپوءِ	سهي
ياد ڪرڻ	سارڻ
نيڪ ناک، تندرست، چڱا ڀلا سامونڊي پٽيءَ جا ماڻهو مهمانن کان حال احوال پڇندي چون ادا توهين سڳها پڳها آهيو“	سڳها پڳها
جلدي	سڳهو
جلدي يا دير سان ”ناڪڻا...! ڪالو سڳهو وستو ايندو.“	سڳهو وستو

ساڳ	بوڙ (سامونڊري پتيءَ ۾ رهندڙ ماڻهو ٻوڙ ۽ پاڇيءَ کي ”ساڳ“ چوندا آهن)
سرنگ	سنيال ڪرڻ وارو هوڙو لانچ يا ٻيڙيءَ ۾ ناڪئي کانپوءِ ٻي نمبر تي سرنگ هوندو آهي. هن جي اها ذميواري آهي. خلاصين جي سنيال ڪرڻ خلاصين ۽ پانڊاريءَ کان گم وٺڻ مڃيءَ کي برف ڏيارڻ ”رڇ وٽائڻ. يعني درياءَ ۾ رڇ کي لاهڻ“ ”رڇ ڇاڙهڻ. يعني هوڙي ۾ رڇ ڇاڙهڻ.“ جڏهن ٻيڙي يا هوڙي جي پکي ۾ ڪا چيز قسي وڃي يا رڇ قسي پوي ته ان کي ڇڏائڻ جي خلاصي نه پر سرنگ کي وڃڻو ئي آهي.
سيمائي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو سيمائي پاڙو آهي)
سودائي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو سودائي پاڙو آهي.)
سمگهڻ	اوڙڪ، پاڙو ملاحن جو سمگهڻ پاڙو آهي.
سوتڪائي	اوڙڪ، پارو (جتن جو پاڙو)
سٺا	جوڙجڪ، مشورو
سارڻ	ياد ڪرڻ
سانبر	وقت جو اندازو
سوا نلو سوا نلو	جهجو وڌيڪ، گهڻو
ساندارو	ٻي ڀر يا ٻي پاسي پهچائڻ ”اي ناڪڻا...! هوڙو بيهار آءُ سانداري تي هلندس“ ”اي ناڪڻا...! هوڙو بيهار ٻي ڀر تي هلندس“ سڪل ڪاٺيون ۽ گڏ گڏ ڪري انهن کي ٻڌي مهاڻا ٻي ڀر ويندا آهن تنهن کي ساندارو چوندا آهن
سانسار	ساهه کڻڻ، ڪجهه دير آرام ڪرڻ ساهي پٽڻ ”ادا...! ڊوڙي ڊوڙي ٿڪو آهين آئي ٿورو سانسار“
سيڏو	راشن، گهر جو سامان، ويس
سيڏو	سنئون سينڌو
سار	خبر چار وٺڻ، سنيال ڪرڻ

سار	تتل رڇ کي ڳنڍڻ، رڇ جي سنڀال ڪرڻ
سار	چوپائي مال جي ماديءَ جي مخصوص عضوي کي سار چوندا آهي.
سير ڳنڍو	درياءَ جونالو
سير ڳنڍو	ڳوٺ جونالو
سجڻ واري	درياءَ جونالو
سير ڳنڍو	درياءَ جونالو
سير ڳنڍو	ڳوٺ جونالو
سجڻ واري	درياءَ جونالو
سات	سنوٺ، ريتون، رسمن
سانجهيٽرو	گيت وانواهه ۾ ويٺل ڪنوار جي لاءِ، سانجهي وقت ست سهاڳريون اُن جي ڪمري جي دروت بيهي گيت ڳائينديون آهن. اُن کي سانجهيٽرو چئبو آهي. هيءُ رسم سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندي مهائڻ وٽ اڃ به آهي.
سائڪ	مڇيءَ جو قسم (هن مڇيءَ جو تور مٺو فوت آهي. ويڪر ۾ چار انچ آهي.)
سوداگر	درياءَ جونالو (سوداگر درياءَ هلندو سٿائي درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.)
سٿائي	درياءَ جونالو آهي. (سٿائي درياءَ هلندو کڏي درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.)
سيتل	درياءَ جونالو هيءُ درياءَ هلندو ”پتو“ درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. هي ننڍو درياءَ آهي. جيڪو هڪ درياءَ مان نڪري پئي درياءَ ۾ پوي ٿو.
سنهڙي ڪوپر	درياءَ جونالو سنهڙي ڪوپر، اڳتي هلي ڪري. وڏي ڪوپر ۾ داخل ٿئي ٿو پوءِ اتان قتل ڪوپر مان نڪرندو هلندو اچي تڙسيان درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. هي درياءَ عربي سمنڊ ۾ چوڙ ڪندو آهي.
سيپا	درياءَ جونالو آهي. (سيپا درياءَ هلندو اچي پير مر درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.)
سنهڙي	درياءَ جونالو (هيءُ درياءَ نانگ واري درياءَ مان نڪري ٿو.)
سٿائو	سولو شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر سامونڊي، داستان ٻيو بيت چويهون“

<p>اُهرِئا ڄڻائين، ڏِڪڻ تڻ تڙا ٿيڻ! سامونڊرين سائين! واءِ مٽائو واريين! * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جور سالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع</p>	
<p>پڙدي</p>	<p>سُٽي</p>
<p>درياءِ جونالو</p>	<p>سنهڙي وڏي</p>
<p>درياءِ جونالو</p>	<p>سنهڙي ننڍي</p>
<p>درياءِ جونالو</p>	<p>سند</p>
<p>اسان کي "ڪالو...! سانڪي وڏيه زميندار سهيوئي ڪونه." "ادا...! اسان کي وڏي زميندار سنوئي ڪونه"</p>	<p>سانڪي</p>
<p>باس شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي "سُر سامونڊي، داستان چوٿون، بيت نائون" سُر نِسرتا پانڊ، اُتُر لڳا، آءُ پرين، مون تو ڪاريڻ، ڪانڊا سَهسين سُڪاڻون ڪيون." * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جور سالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع</p>	<p>سُڪاڻو</p>
<p>اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)</p>	<p>سنگهار</p>
<p>اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)</p>	<p>سَهڪاڻي</p>
<p>اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)</p>	<p>سالاراڻي</p>
<p>اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)</p>	<p>سياهي</p>
<p>اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)</p>	<p>سميجا</p>
<p>اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)</p>	<p>سُڪاڻي</p>
<p>زنجير شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر ڪُنڀات، داستان چوٿون، بيت پندرھون" دو ڏستي دور پير، مِينِي سَنگهَر رُڪَ جي ماءُ! مُنهنجي ڪَڙهي، تازي قُلن هيَر تڻه کي ڪامڻ ڪَڏي ڪير، جو مُونهين وٽ مَس رهي.</p>	<p>سنگهر</p>

<p>‡ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جور سالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع</p>	
ڪاٺي	سَڙي
سَڙو	سَڙي
”لي سڀاڳي...! سَڙي ڪٿي آڃ سَڙي واکين ۾ وجهان.“ ”اڏي سڀاڳي...! ڪاٺي ڪٿي سَڙو واکين ۾ وجهان“	
سَڙو پارائين پيو.	سَڙي
تون ماڳهين بي وقوف سمجهي سَڙي پيو پارائين.	
واري واري هر هر	سَڙي سَڙي
”اڏا...! سَڙي سَڙي سان راند ڪريو“ = ”اڏا...! واري واري سان راند ڪريو“ ”لئي...! تون سَڙي سَڙي ويس پئي مٽائين“ = ”اڏي...! تون هر هر ويس پئي مٽائين“	
سامان، (ڪاري ۾ ويسِي چُون)	سَڙو
وَسوَسو وهر	سَڙو
بند ڪرڻ	سَڙو
سڪاڻ جي ٻڌڻ جي لاءِ روءِ ۾ ٿيل سوراخ هوڙي يا پيڙيءَ ۾ نڪري ته اُن کي عارضِيءَ طور ڪاٺيءَ جي ڪليءَ سان بند ڪرڻ کانپوءِ هوڙو خشڪي يا سُڪيءَ تي پهچي ته ناڪڻا ان جي مرمت ڪرائيندا آهن. ”ابا...! فلحال هوڙي کي سَڙو ڪري ڇڏيو.“	
سَڙي پليٽ (جتڪي لهجو)	سَڙي
سوٽا	سوٽا
سوٽا فصل آهي. هيءُ جيري جهڙو ٿيندو آهي. مينهن يا ڳئون تازي ويامندي آهي ان کي به سوٽا چوندا آهن	
ڏاڙهي	سوٽا
لوئي	سوٽا
سوٽ	سوٽ
”اڏا...! ڪالوءَ کي سوٽ اُڀريو آهي“ ”اڏا...! ڪالوءَ کي سوٽ اُڀريو آهي“	

سهاڙو	مُنهَن ساڙو	(هي بيماري جو قسم آهي جيڪو بڪري کي ٿيندو آهي)
سورھو	سورنھن، سورھان	
سترو	سترھن، سترھان	
ستائي	ستاويھ	
ستيتالي	ستيتاليھ	
ستونجا	تونجاھ	
ستون تير	ستھتر	
ستياسي	ستاسي	
ستائو	ستانوي	
سومار	سومر ڏينھن	
سراڻ	سانوڻ	
سائو	نيرو	
سيار	گذر	
سيڻ	<p>پرين، ويجهه عزيز ”لئي...! مونجا سيڻ سڃاھڙا آيا آمَ“ ”ادي...! منهنجا ويجهه ماڻ آيا آهن“ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. ”سُر يمن ڪلياڻ، داستان پيو بيت تيرھون“ ❦ داروڻ ۽ ڪاروڻ، جان ڪي ڪيا ويڄ مون، ٻوڪي ڏيندا ٻاجھ جي، ٺھاري ناڙوڻ، جن جون سيڻ لھن ساڙن، تن تان ڏکندو ڏور ٿئي. ■ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية جھونا مارڪيٽ، 1976ع</p>	
سينير	سيڻ، ويجهه ماڻ	<p>”لئي...! اسان جا سينير آيا آمَ“ ”ادي...! اسان جا ويجهه ماڻ آيا آهن“</p>
سانگريپڻي	دوداڦل	
سُيڻ	سُٺڻ، ٻڌڻ	

سُرُخو	گهوڙي جو قسم
سنگم	پڪريءَ جو قسم ڳٽو جو قسم
سائي	ڳٽو جو قسم
سورائي	گاهه جو قسم (هن گاهه جو قد به اڍائي فوٽ ٿئي ٿو)
سامونڊي	گاهه جو قسم (هيءُ گاهه زمين کان ٻه انچ مٿي هوندو آهي)
ساڪائي	پاڙو، (ڳورائي بلوچ جو)
سيوٽ	گهگهي جو قسم (سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ بلوچ عورتون پائين ٿيون)
سوٽ	رستو سخت وٽ وارو رسو ”ادا ڌنار...! مهرباني ڪري منهنجي وهٽ جو سوٽ وٽجانءِ“ ”ادا ڌنار...! مهرباني ڪري منهنجي وهٽ جو رسو سٺي وٽ وارو وٽجانءِ“
سائين دادائي	پاڙو (پوا بلوچن جو پاڙو)
سوچائي	پاڙو (پوا بلوچن جو پاڙو)
سرمارائي	پاڙو (پوا بلوچن جو پاڙو)
سونهڙ	ڪاٺ جي ڪلي ڪاٺ جون ٻه پٽيون ملائي ان کي ڪليءَ نموني سنهون گهڙي پيڙيءَ کي هڻندا آهن. ۽ ان ڪليءَ کي سونهڙ چوندا آهن. اهي ٻه پٽيون اهڙيءَ طرح سان پاڻ ۾ ملي وينديون آهن انهن جي جوڙجي خبر نه پوندي آهي. شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر سامونڊي داستان پهريون، بيت يارهون“ * ڏنگي منجهه ڌريا، ڪيڻ ٻڏي ڪيڻ اُٻڙي هُو جي وادي وائڻا سي سونهڙ سڀ سڙيا معلمه ماڳ نه اڳيئين، فرنگي منجهه ڦريا ملاح ٺهنجي مڪري آچي چوڙ چڙهيا جتي ڏينگ ڌريا، جتي تاري ٺهنجي * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي.

چاپو پهريون 2009ع	
ملاح، مهاڻو شاھ عبدالطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. ”سُر گهاٽو داستان پهريون، بيت ڏهون“ اوري هئا ته آيتا جيڪس وٽا پري ساٿي سڏ گري ماڳ ٺهاري موٽڻا“ * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، چاپو پهريون 2009ع	ساٿي
نوڙت ۾ سنوت ۾ راقم الحروف کي 15_10_2009 تي ڪارو چان ۾ ڊاڪٽر جليل کٽي ٻڌايو ۽ ڪهچريءَ ۾ الهه ڏنو خاصخيلي ۽ محمد رحيم مير بحر ويٺا هئا.	سوٽلو
سڏ ڪندڙ	ساڏي
پسيل، آلو هريو	سيلڙو
صحت مند، بدن ۾ ٺهيل ”ادا انور...! سڀرو ڏسجين پيو“ ”ادا انور...! بدن ۾ ٺهيل پيو ڏسجين“	سڀرو
شاهوڪار، طاقت وارو	سڀرو
ٺيڪ ٺاڪ، صحيح سلامت	سودو
واپار وٽج، سيد و سامان	سودو
سادڙو سباجهڙو نه وڙهندڙ	سياڻو
بيماريءَ جو قسم هيءَ بيماريءَ ۽ ٻڪري کي ٿيندي آهي جانور ڪجهه کائيندو پيئندو ڪونهي هڪ جاءِ تي پيو هوندو آهي. ”لٽي ڪاٺيءَ جا چوڏا گڏ ڪري ان مال جي اڳيان رکي دونهون ڏيندا آهن ته اهو جانور خوش ٿي ويندو آهي.“	سامهاڙو
بيماريءَ جو قسم آهي.	ساڙو
مڇيءَ جو قسم آهي. (هن مڇيءَ ۾ زهر ٿئي ٿو)	سڙيو

سَنَڌو	سِڌو
سُڄاڻي	زخمر
سنگ چور	نانگ جو قسم (هي زهريلو نانگ آهي. هن جو قد اڍائي فوٽ کن ٿئي ٿو)
سيڪ	ٿڌو ”ابا...! انهيءَ ڳڙور کي باهه کان پري ڪر سيڪ ايندس“ ”ابا...! انهيءَ چوڪري کي باهه کان پري ڪر ٿڌو لڳندس“
سانوڻي	گاهه جو قسم (هن گاهه جو قد ٻه اڍائي فوٽ ٿئي ٿو) ”اي ابا...! سانوڻي پٽي آڇ“
سُر	انداز
سوراڙي	پاڻيءَ واري شاخ
سوراڙي	ديبه جونالو (تعلقه جاتي)
سوڄ	ٿوڙ
سيلو	ويڪرو
سيٺو	بذب، لوهه جي تار ڪاٺ جي ڳن ۾ بذب هوندو آهي، جنهن سان عورتون ۽ مرد سيٺو پڪا ٺاهيندا آهن.
سَنَڌو	جانور (نر) (هي حلال جانور آهي)
سَنَڌي	جانور (مادي)
سُورَو	سِڌو ”ادا...! تون سُورَو هل“ ”ادا...! تون سِڌو هل“
سرگيل	چوپائي مال جي بمباريءَ جو قسم جيئن ماڻهوءَ کي زڪام ٿئي ٿو تيئن جانور کي به زڪام ٿيندو آهي.
سانهه	پڪيءَ جو قسم
سيڪرو	باز جو قسم
سُگل	گاهه

سِير	چرڻ ”ادا...! منهنجو مال سِير ۾ ويو آهي“
سيارڙو	درياءَ جو نالو
سِيڱاري	مڇيءَ جو قسم
ساني	مڇيءَ جو قسم (هن مڇيءَ ۾ مس ٿيندي آهي.)
ستو	ڪپھ جو نمونو پن ۾ ڪاٺي ٿيندي آهي، ان جي چوٽيءَ ۾ ستو ٿيندو آهي. جنهن مان عورتون وهائڻا ٺاهينديون آهن.
سترڻو	وهائڻو
سينوڙي	سينھون ”اڏي...! سينوڙي ڏي پاڻي پري اچان“ مايون مٿي تي گهڙا رکي ان جي هيٺيان سينھون ڏيئي پاڻي ڀرڻ وينديون آهن
سِرڻو	لوھ جي راڍ هيءَ لوھ جي راڍ هوڙي جي چاپ ۾ لڳندي آهي جنهن کي چاپ جو سِرڻو چئبو آهي.
سُرڪي	اڃان پيار
سنوارت	گت، ڪياڙي ۽ ڌاڙي ٺھرائڻ ”ابا...! سنوارت ڪرائي آيو آهيان.“
سَري	گذري پئي ”ادا...! توکان سواءِ سري پئي“
سيوزي	ون جو قسم آهي.
ساڳيو	اُهوئي
سانگهيڙو	پيانو
سنگا	زبور جو قسم بلوچ عورتون ٻانهن ۾ پائين جيڪو چانديءَ ۾ سون جو زبور هوندو آهي.
سنجرندا	چشمو جنهن ۾ هميشه پاڻي بيٺو هجي.)

سياليون	پاڙي واريون عورتون، پري واريون ”ادي...! اڃ ڪاڇ ۾ سياليون به آيون آهن.“ ”ادي...! اڃ ڪاڇ ۾ پاڙي واريون ۽ پري واريون به آيون آهن.“
ساڳوتيون	سڳن جا ڦل، جهوڙو
مُٽي	ٻڌي شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر ڪلياڻ، داستان چوٿون، بيت پنجون“ عاشقنِ الله جي وائي نقد وُٽي سائي ڳالهه مُٽي، سوکهي رکيائون ساه مين * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو، ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
سُرس	گهڻو- جهجو
مُٻوڙهه	هوشيار عقل وارو شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر ديسي، داستان پنجون، بيت ٻيو“ ”راتِ ڏنائين روجهه پانءِ ڪِ اولي آڻيا، پر پيئي پرين جي، سِڪڻ ڪي مُٻوڙهه، هُئي گهڻو آهوجُهه، سُونِ سنهائي سُنئي. ■ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية جهونا مارڪيٽ، 1976ع
سون	رهبر، (جنهن کي گس جي خبر هجي)
سونگ	محصول، ”ادا...! تون پنهنجي سامان جو سونگ ڪٿاهه آيا...؟“ ”ادا...! توهان پنهنجي سامان جو محصول ڏئي آيا...؟“
سِنجڻ	پاڻي ڪڍڻ، کوھ مان پاڻي ڪڍڻ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: سُر ماروئي، داستان ٻيو بيت ويهون“ * سُنئيءَ ڳالهه سُنئي، سُر تين سِنجڻ سِنجڻ ڇڏڻو ماروٽي محلن ۾ اڳي ڪانه هئي

<p>عُمر آءِ نه مٽي ان اويالِتان اڳ ۾. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع</p>	
<p>دونهين سامونڊي پٽيءَ جا مال وند ماڻهورات جي وقت پنهنجي ڍورن کي مڇرن کان بچائڻ لاءِ دونهين ٺاهيندا آهن. جنهن ۾ چيٽا، ڪڪ، تيلا، ۽ ڪلا گڏ ڪري دونهين ۾ وجهندا آهن ان کي سنجڻ چوندا آهن. ”اي ابا...! مال کي سنجڻ ڏي ته مال کي آرام اچي</p>	<p>سنجڻ</p>
<p>اوڙڪ - پاڙو (رجيرا بلوچ جو پاڙو)</p>	<p>ساڪاڻي</p>
<p>اوڙڪ - پاڙو (رجيرا بلوچ جو پاڙو)</p>	<p>سوپاڻي</p>
<p>اوڙڪ - پاڙو (مُرگهر بلوچ جو پاڙو)</p>	<p>سُپاڙ</p>
<p>اوڙڪ - پاڙو (رجيرا بلوچ جو پاڙو)</p>	<p>سومارائي</p>
<p>اوڙڪ - پاڙو (گبول بلوچ جو پاڙو)</p>	<p>سونياڻي</p>
<p>هڪ ٻي جي مٿان رکيل سامان ”ادا...! سامان سنڌيا پيا آهن“ ”ادا...! سامان هڪ ٻئي جي مٿان رکيل آهي“</p>	<p>سنڌيا</p>

ش	
لفظ	معني
شُڪرانو	درياءِ جونالو ٻيٽ جونالو
شولائي	اوڙڪ، پاڙو
شيل	مڇي جو قسم
شاڙو	ڇا ”ابا احمد...! شاڙو تو ڪرين“ ”ابا احمد...! ڇا تو ڪرين“ (هيءَ لفظ خاص ڪري جَت ڳالهائين)
شِگل	چهرو شِڪل
شادي وارو	درياءِ جونالو
شادي	اوڙڪ - پاڙو (جتن جو پاڙو)
شهيدگي	اوڙڪ - پاڙو (جتن جو پاڙو)
شولائي	بلوچن جو پاڙو سامونڊي پٽيءَ جي ٽن ماڳن ۾ رهن ڪارو ڄاڻ ڪيئي بندر. گهورا ٻاريءَ جي علائقن ۾ جهجارهن ٿا.
شاهيائي	پاڙو (مُر گهر بلوچ جو)
شيراڻي	پاڙو، پرا بلوچ جو پاڙو
شهدو	سڌ ڪري (جنهن جي دل هر ڪنهن ڳالهه لاءِ چوي)
شهدو	هَبَڇ

ع	
لفظ	معني
عال	مڇي جو قسم
عين بين	هو به هو
عاليائي	پاڙو (مرگهر بلوچ جو پاڙو)
عيسائي	پاڙو (رجيرا بلوچ جو)
عيسبائي	پاڙو (پوا بلوچ جو)
علي خانائي	پاڙو (پوا بلوچ جو)
عيد واڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو)
عاليائي	پاڙو پوا بلوچ جو

ف	
لفظ	معني
فتيرائي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)

غ	
لفظ	معني
غفورائي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
غلامائي	پاڙو (گبول بلوچن جو پاڙو)
غلامائي	پاڙو پوا بلوچ جو پاڙو

ق	
لفظ	معني
قٽي	درياءَ جونالو ٻيٽ جونالو ريڙهي بندر کان چئن پنجن ڪلوميٽرن تي قٽي درياءَ جُهرِيءَ درياءَ مان نڪري عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو جنهن جاءِ تي ڇوڙ ڪندو آهي. اُن جاءِ خراب نقص. ڪي ”پٽي نر“ چئبو آهي. انگريزيءَ ۾ ”قٽي ڪريڪ“ چئبو آهي. هي وڏو درياءَ آهي.
ڦيرو	ڇڪر
ڦڪاءُ	اڇلائي
ڦڳاءُ	اُڇلائي ڇڏ
ڦاٽ	کليل
ڦاٽ	ڦاٽ درياءَ جونالو آهي ڦاٽ درياءَ جي ڏکڻ طرف مان ڪٽندڙ درياءَ نڪري ٿو. وري گهوڙي واري نار ۾ پوي ٿو. ونو درياءَ به ڦاٽ درياءَ جي ڏکڻ مان نڪري ٿو ۽ اهو به گهوڙي واري نار ۾ داخل ٿئي ٿو.
ڦسي	ڦاٽي، ڦاسي
ڦسي رهي	ڦاسي پئي، ڦاٽي پئي
ڦري پيو	ڇڪراچڻ ”اي ناڪڻا....! هن نئين ڳپور ڪي درياءَ تي نه وٺي هل جي ڦري پيو...؟“ ”اي ناڪڻا....! هن نئين چوڪر ڪي درياءَ تي نه وٺي هل جي ڇڪراچي ويس.“
ڦٽهڙو	خراب.
ڦاٽو	مٺي پاڻيءَ جي مڇي
ڦلنگي	ٻيڙو (وڏي ٻيڙي جو قسم)
ڦانڊ	جهولي ”ادا...! ڦانڊ جهل ته وڪر ڏيانءِ“ ”ادا...! جهولي جهل ته شيءَ ڏيانءِ“

ڦٽو	درياءِ جونالو آهي (هيءُ درياءِ ڦٽو درياءِ هلندو حجامڻو درياءِ ۾ داخل ٿئي ٿو.)
ڦٽل ڪوڀر	درياءِ جونالو (هيءُ درياءِ ڦٽل ڪوڀر درياءِ هلندو ٿرسيالو درياءِ ۾ داخل ٿئي ٿو.)
ڦاڙ چوڙي	ڦاڙ چوڙي مڇيءَ جو قسم آهي هن جو قد ڏيڍ فوٽ آهي ۽ ويڪر آڌ فوٽ اٿس
ٿرا چوڙي	هي چوڙيءَ مڇي جو قسم آهي هن جو قد آڌ فوٽ آهي. ويڪر اڍائي انچ اٿس.
ڦٽوائي	اوڙڪ. پاڙو (جتن جو پاڙو)
ڦلهار	رڪ
ڦونڪڻي	بلا جو قسم
ڦل	مائيءَ جو مڏيٿڙو (تعلقو جاتي)
ڦورلاڻو	لاڻي جو قسم (هن لاڻي جو قد فوٽ ٿئي ٿو)
ڦڏا	جھجھي ”ادا...! هن ڍنڍ ۾ مڇي ڦڏا پئي ڇڏي“ ”ادا...! هن ڍنڍ ۾ مڇي جھجھي آهي“
ڦڙي	اڏامي ”ادا...! پکي ڦڙي ويا“ ”ادا...! پکي اڏامي ويا“
ڦانگا	سنهڙيون ڪاڻيون
ڦاٻڻ	مڇيءَ جو قسم
ڦوڪڻو	مڇيءَ جو قسم (هن مڇيءَ جو قد هڪ انچ تائين ٿئي ٿو.)
ڦرڻ	بي کان ڪجهه زوري وٺڻ
ڦرڻ	ڪنهن ڳالهه، انجام ۽ واعدن کي وساري ڇڏڻ. يا انجام تان ڦري وڃڻ
ڦيهو	ڪاٺ ۽ گڏن جي عارضي ٺهيل جاءِ
ڦلاڻي	پاڙو (پوڙا بلوچ جو)
ڦٽي	صدري
ڦلڻا	داغ
ڦورائي	جدا ڪري ڌار ڪري چيري

<p>”اي جاني....! تون مون کان ڦورائي نه وڃ“ ”اي جاني ... تون مون کان جدائي نه ڪري وڃ“ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر سامونڊي داستان پيو بيت چوڏهون“ * وَرُوڌائين وَنَجْهَ ڪِي، اَلِيَرُڙُ نه ڏي رَه، اُڄوڪي راتِري لالَڻا مُون لائي وڃ مَر ڦورائي، ايڏي سَفَرِ سَڀرين! * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع</p>	
<p>ٿڪ ”جهجهي جوش جي ڪري ڪريمر جي ٿيڻ سڪي وئي“ ”جهجهي جو جوش جي ڪري ڪريمر جو وات خشڪ ٿي ويو“</p>	<p>ٿيڻ</p>
<p>ق</p>	
<p>معنيٰ</p>	<p>لفظ</p>
<p>درياءُ جونالو</p>	<p>قريشي</p>
<p>(جتن جو پاڙو)</p>	<p>اوڙڪ - پاڙو</p>
<p>(مُرگهر بلوچ جو پاڙو)</p>	<p>اوڙڪ - پاڙو</p>
<p>(ڳورائي بلوچ جو پاڙو)</p>	<p>اوڙڪ - پاڙو</p>
<p>(پوا بلوچ جا پاڙو)</p>	<p>اوڙڪ - پاڙو</p>
<p>(گبول بلوچ جو پاڙو)</p>	<p>اوڙڪ - پاڙو</p>
	<p>قادراني</p>

ڪ	
لفظ	معني
گُجَازُو	<p>ڇا</p> <p>”ادا...! ڪجَازُو پيو ڪرين“ = ”ادا ڇا پيو ڪرين.“</p> <p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. ”سُر سريراڳ، داستان ٻيو بيت تير هون“</p> <p>جتي لهرين لڪ، ڪن ڪرڳل پاڻ ۾</p> <p>اُتي عبداللطيف چئي، رُب ٽنهنجي رڪ</p> <p>ڪُجَازُو هي ڪڪ، پڙ جهليندا پيڙ جو.</p> <p>* نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو، ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع</p>
گُرمَت	<p>پيالو</p> <p>سامونڊريءَ پٽيءَ ۾ شڪاري قوم پيالو جي لاءِ ڪرمَت جو لفظ استعمال ڪندا آهن.</p>
ڪاٽ	<p>ديڳڙي سامونڊي پٽيءَ ۾ شڪاري ديڳڙيءَ جي لاءِ قوم جا ماڻهو هي لفظ استعمال ڪندا آهن.</p>
ڪاڪَ	<p>ديه جو نالو</p>
ڪارو نپار	<p>درياءَ جو نالو</p> <p>هي درياءَ هلندو واڙي واري درياءَ ۾ پوي ٿو. جتي حاجي ابراهيم واڙي واري جو ميلو لڳندو آهي.</p> <p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر سريراڳ، داستان ٻيو بيت نائون“</p> <p>*</p> <p>گهڙج گهاٽي نيءَ سين، اڳيان ڪپڙ ڪارو نپار</p> <p>اُڪارج آڌار لهرين مان، لطيف چئي.</p> <p>* نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو، ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع</p>
ڪمائي	<p>مزدوري</p> <p>مڙد ڪو ڪم ڪري ايندو ته گهر واري چونڊس.</p> <p>”اي! ڪجا“ ڪمائي ”ڪري آيو آڻ.“</p>

اي ڇا ڪمائي آيو آهين. عورتون ڪنهن گهر ۾ گم ڪري ڏوڪڙوئي آچن ته چون. ”ڙي! اسين گمائي ڪري آياسين.“	
ڳوٺ جونالو - ديھ جاتي تعلقي ۾ ڪارو گونگڙو ڳوٺ آهي.	ڪارو گونگڙو
سنهي مڇي ڪڇ کي ”گند“ به چون.	ڪڇ
مڇيءَ جو قسم هيءَ مڇي گولائي ۾ ٿيندي آهي. هن مڇيءَ جي پٺيءَ تي ڪارا چٽ هوندا آهن.	گئي
ڏکڻ طرف. جت ڏکڻ طرف کي ”ڪاشيل“ چون.	ڪاشيل
ڏکڻ طرف مهاڻا ڏکڻ کي ”ڪوش“ چون.	ڪوش
گلاس: سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ شڪاري قوم گلاس کي ”ڪرشو“ چون.	ڪرشو
ديھ جونالو	ڪوڏيارو
درياءَ جونالو ريڙهيءَ کان ٽن ميلن جي فاصلي تي گڏيرو درياءَ آهي.	گڏيرو
جيت جو قسم غير مسلم شوق سان کائين.	گوکا
گرڻ	ڪيڻ
ڪهڙيون ”اي ناکڻا! ڪيڙيون تو خبرون ڪرين.“	ڪيڙيون
رڇ جو قسم مڇيءَ جي لاءِ وڏو نقصان وارو رڇ آهي. هن جا اڪايعني ٻاريون صفا ننڍڙيون هونديون آهن. جنهن سان مڇيءَ جو نسل تباهه ٿيندو آهي. هن رڇ ۾ ڪا شيءِ ڦاسڻ کان پوءِ نڪري نه ٿي سگهي.	گترو
پاڻيءَ جو ڦڙو	گترو
ڍوري جونالو	گترو

ڪٽرو	ٿيڏو ڪو ماڻهو تنگن جي ٿيڏائيءَ سان هلي، اُن کي ڪٽرو هلڻ چوڻدا آهن.
ڪوراڻ	نئين شيءِ، جا استعمال ٿيل نه هجي.
ڪوراڻ	ٻه ٽڪر، ٽٽل ڪنهن ماڻهوءَ جي جسم جو ڪو حصو تنگ يا ٻانهن جُهري پوي ٿئي پوي يا ۽ ٽڪر ٿئي، اُن کي ڪوراڻ چوڻ.
ڪاڻ گُٽو	پڪيءَ جو قسم
گُڪڙاڻ	پڪيءَ جو قسم
ڪنگو ڪلوٽو	پڪيءَ جو قسم
ڪوٺي	پڪيءَ جو قسم
ڪارونڊ	ديهه جونالو
گنگو	مڇي جونالو گنگو: ڪاري پاڻيءَ جي مڇي آهي. هن جي شڪل ٻُڳهه جي چُهنب وانگر آهي.
گرمگرو	مڇيءَ جو قسم
گُرڙي	مڇيءَ جو قسم
گُڙ	مگر مڇيءَ جو قسم
گُڙ	سانن جو قسم (سانو معنيٰ جهنگو)
گُڇا	ڇا
گُڇالاءِ	ڇالاءِ
ڪُڇالاءِ	ڇالاءِ هي لهجوريڙهي ميان وارا مُهاڻا استعمال ڪندا آهن. اُهي اڪثر لفظ جي هيٺان ”ڏير“ جو استعمال ڪندا آهن.
ڪو	ڇو
گُڇو	اڏسير
گڏو	جيت جو قسم (هن جيت کي انگريزيءَ ۾ Kong shll چوڻ.)
گڏي	جيت جو قسم، گڏي جيت پاڻيءَ ۾ هوڙن، ٻيڙين، لانچن کي لڳي ته اُن جي ڪاڻ کي

ڪڏي	ٺڪيو ڇڏي ساني جو قسم جنهن جو قد ٻن کان اڍائي انچن جو آهي.
گنجھو	وٽو پتل جو ٿانءُ ”اي خلاصي...! گنجھي ۾ پاڻي کڻي اچ“ ”اي خلاصي...! وٽي ۾ پاڻي کڻي اچ“
گنجھ	جهيڙي انداز ۾ گنجھڻ
گنجھو	گنجھڻ، وڏي دانهن
گنجھو گنجھ	دانهن تي دانهن، رڙ مٿان رڙ شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُريمن، داستان پهريون، بيت سترهون“ * اُڄ پڻ گنجھو گنجھ، وايوڙڪيءَ مٽھين جو پڻ پيئڻ سنجھ، تہ هوءُ پنيون هوءُ پٽيون. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جور سا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع
گنين	ڪنڌين ”اي ناڪئا...! هوڙا گنين تي بيٺا آهن.“ ”اي ناڪئا...! هوڙا ڪنڌين تي بيٺا آهن“
ڪيرو	ڪلو ”ادا هاشم...! ڪاٺ جو ڪيرو زمين ۾ کوڙ“ ”ادا هاشم...! ڪاٺ جو ڪلو زمين ۾ هن“
ڪٽس	ڪيس
گڏو ڪڍيون	ڪچھري، مجلس، عورتون پاڻ ۾ ڳالهائين ”لي...! شانوءِ سُڪي گڏو ڪڍيون وينيون آهن.“ ”اي...! شانوءِ سُڪي ڪچھري وينيون گن.“
ڪاڍو	رڇ ڪاڍو رڇ ننڍين اکين معنيٰ ٻارين وارو آهي. سنهي مڇي لاءِ نقصان وارو آ. هن ڪاڍو رڇ سان مڇيءَ جو نسل تباهه ٿيندو آ.
ڪاڍو	چڪ، گشش، شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر ڪوهياري، داستان پهريون، بيت پهريون“

<p>✽</p> <p>ڏونگر! تون ڏاڍو ڏاڍا! ڏاڍايون ڪرين، مون تڻ آندڙ تيئن وهن، جئن وڻ وڏي وايو اي ڪڙم جو ڪاڍو نات پٿر ڪير پند ڪري ✽ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع</p>	
<p>سانچو</p>	<p>ڪارڊ</p>
<p>لا، واسطي</p> <p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي، ”ڪوهياري، داستان پهريون، بيت چوٿون“ آلوڙا اکين، آيم ڀنڊ آيا ڳ ڪي! هاڻي هن ڀنڀور ۾ گهاريان ڪارڻ ڪن آديون! اولڙن، هنئين سان هاجو ڪيو! ✽ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع</p>	<p>ڪارڻ</p>
<p>سبب، وجهه</p>	<p>ڪارڻ</p>
<p>جيت جو قسم، جيڪو ٻن پڙن وارو ٿيندو آ.</p>	<p>ڪاڱل</p>
<p>وار ڏلف</p> <p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي، ”سُر سهڻي آبري داستان ڇهون، بيت ٻيو“ ✽ ڌرڏ نه لهي داروئين، ڙلف زور ڏنوم ڪاڪل ڪال ڏنوم، رُخساري تي رُپ سين. ✽ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع</p>	<p>ڪاڱل</p>
<p>زرو ٻل، سگهه</p>	<p>ڪاڱت</p>
<p>چانورن جي رڻ</p>	<p>ڪانجهي</p>
<p>سُست، بيڪار</p>	<p>ڪانهلو</p>
<p>ماپڻ</p>	<p>ڪٽڻ</p>
<p>لٽي جو قسم، مرڪ</p>	<p>ڪمرڪ</p>
<p>شيشو</p>	<p>ڪانچ</p>
<p>ساني جو وڏو قسم (جنهن جو قد ڏهن انچن کان ٻارنهن انچن تائين ٿئي ٿو).</p>	<p>ڪيڪٽ</p>
<p>دانهن، رڙيون</p>	<p>ڪيڪٽ</p>

ڪلري	ساني جو قسم هن ساني جو قد ٻن کان چئن تائين ٿئي ٿو. هن جي چلڻ تي مخصوص ڪارا پٽا هوندا آهن.
ڪُن	ديھ جونالو
ڪانهڙ	درياء جونالو عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو. جنهن جاءِ تي ڇوڙ ڪري ٿو اُن جاءِ کي اصل ۾ ڪانهڙ چوندا آهن. گاهه جونالو هو. ان نالي سان هن درياءَ جونالو پيو.
ڪانگڻي	هي درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو. اُن جاءِ کي ڪانگڻي ٿر چئبو آهي.
ڪاجر، ڪاجهر	بيت جونالو درياءَ جونالو هي درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو اُن جاءِ ”ڪاجر ٿر“ چئبو آهي.
ڪاجي	قاضي سامونڊي پٽيءَ ۾ شڪاري قوم جا ماڻهو ڪاجي لفظ استعمال ڪندا آهن.
ڪڏو	بيت جونالو
ڪس	درياءَ جي ڇڏيل زمين
ڪلوري	سائو گاهه
ڪنڊو	سائو گاهه
ڪال	ڪالهه ”ادا...! ڪالو ڪال پڪار درياءَ تي ويو هو“ ”ادا...! ڪالو ڪالهه پڪار درياءَ تي ويو هو“ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر گاتو داستان ٻيو بيت ڇهون“ * جان جَرُ هُئَڙو جال، تان ٿون مَڇَ نه موٽئو پوئتي اُڄُ ڪِ ڪال، سانڍيون سانگن ۾. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڪاتيل	ڦل جو قسم
ڪنڊرو ڇيڙ	ڦل جو قسم
ڪريلو	ڦل جو قسم

گڙ لڻو	ٻوٽو
گڻ ڪيوڙي	لاڻو
گڙيڙ	ڪاري پاڻيءَ جي مڇي
گڻين	توڪي
ڪڇ	ڪڇ
ڪڙي	ڪهڙي
ڪين جو	ڪنهن جو
ڪوڙ	ڪنارو پاسو
ڪارون	<p>”ناڪا...! پٽ ڀسيو پيو آ“ ڪور ”ڏٺي وڃ“</p> <p>وس ڪيمر هيلاهليا، جتن ڪيمر، ڪوششون ڪيمر، منتون ڪيمر</p> <p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر سامونڊي، داستان ٿيون، بيت اُٿويهون“</p> <p>✽</p> <p>پُراڻ مان پُڄان، ٻنڌڙ مون ڏور ٿيئا</p> <p>نه مون هڙ نه هنج ڪين، چپي جو چڙهان</p> <p>تيهين ڪڇ پاڻيءَ! جن ه پَر پرينءَ مڙان</p> <p>ڪاڙون تي ڪريان، تودر آبي ناڪئا.</p> <p>✽ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع</p>
گل	ڇلهه، جنهن تي رڌ پڇاءُ ڪجي.
گرو	ڇا. سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ ڪڇي ڳالهائين.
ڪنهن گورين	ڪهڙي پاسي
ڪئندي	ڪندي
	<p>”اي...! منهنجو ڪم ڪئندي ٿي“</p> <p>”اي...! منهنجو ڪم ڪندينءَ“</p>
ڪئنديس	ڪنديس
گڙ	گڙ
	<p>گڙ هي لفظ ريڙهي وارا گهڻو استعمال ڪندا آهن.</p> <p>هڪ عورت درزيءَ کي چوي ٿي.</p>

	<p>”ادا....! هي ڪپڙو ٿ مڪي سبي ڏير.“</p> <p>”ادا....! هي ڪپڙا وٺ مون کي سبي ڏي“</p>
ڪپڙا ٿا	ڪپڙا ٿا
ڪڙو	مڪڙو اڪيلو
	هي لفظ جٽ استعمال ڪندا آهن.
ڪڙو ماز	مڪڙو ماڻهو
ڪڙو ملڪ	ديھ جونالو (تعلقو جاتي)
ڪيڙين	<p>ڪيڙانھن</p> <p>”ڪيڙين پيو وڃون.“</p> <p>”ڪيڙانھن پيو وڃين.“</p> <p>”ڪاڙي پيو وڃين“</p>
ڪوش	ڏکڻ اولھ ڪُنڊ
ڪني	خراب، گدلو، ميرو، بدعادتو
ڪني	<p>ڪن، ٿورڻ</p> <p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر سري راڳ، داستان پهرين، بيت ارڙهون“</p> <p>وڪڙ ڏيرئون ڏير، پڙو هائو ويسلا.</p> <p>ڪن وهاڻي وس ڪڻو وڪڙ وڏيءَ وير.</p> <p>ڪني گهمندي سير، وڪڙو ڪامي وٺو.</p> <p>* نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع</p>
ڪنو	غلط خراب، جيڪو خراب روش اختيار ڪري غلط مزاج پر هلي.
ڪسو	ڦڪو بنا سواد جي
ڪورنگي	<p>بيت جونالو، درياءَ جونالو آهي.</p> <p>هي درياءَ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو. اُن جاءِ کي ”ڪورنگي ٿر“ چئبو آهي.</p>
ڪاڳر	ڪاغذ، پٽو
ڪار	سواري جونالو
ڪاروڊ	ديھ جونالو (تعلقو جاتي)
ڪاٺ	پُٺن کان ڪپڙو ويڙهي گوڏن کي بند ڪري ويھڻ - (ڪاٺ ڪڍي ويھڻ)

ڪم ڪار ڪرڻ وارو مزدور	ڪمي
ڪوٽ، اڻ هوند	ڪمي
مڇيءَ جو قسم	ڪنر
مڇيءَ جو قسم	ڪنگا
مڇيءَ جو قسم	ڪچڪ
مڇيءَ جو قسم	ڪولگر
مڇيءَ جو قسم	ڪگاڻ
مڇيءَ جو قسم	ڪوري
مڇيءَ جو قسم	ڪرگاڻ
مڇيءَ جو قسم	ڪوپون
مڇيءَ جو قسم	ڪيئر
ڪيڏانهن	ڪوهين
"ڪوهين پيو وڃين؟"	
ديه جونالو تعلقو جاتي	ڪوئي
ڪير...؟ (هيءَ لفظ مؤنث ۽ مذڪر جي لاءِ استعمال ٿئي ٿو.)	ڪاهي
ڪير...؟ مذڪر لاءِ استعمال ٿئي ٿو.	ڪاهو
درياءَ جونالو ديهه جونالو	ڪاڪ
درياءَ جونالو ديهه جونالو	ڪلڪاڇاڻ
ڍوري جونالو	ڪتيا
قيمو (مڇيءَ جو قيمو ساني جو قيمو)	ڪٻر
ديهه جونالو اوڙڪ، پاڙو ذات آهي.	ڪاتيار
ساني ۽ مڇيءَ کي ڪٿي اُن جو قيمو ٺاهيندا آهن. تنهن کي "ڪٿير" چئبو آهي.	ڪٿير
هي مڇيءَ جو قسم آهي.	ڪنڌرو مگر
هن جو قد پنج فوٽ ٿئي ٿو ۽ ويڪر ٻه اڇائي فوٽ آهي.	
پڪي	ڪاهو
هي مڇيءَ جو قسم آهي.	ڪاناتو مگرو
هن مڇيءَ جو قد پنج فوٽ آهي ۽ ويڪر ٻه اڇائي فوٽ آهي.	

ڪهڙو مگرو	هي مڇيءَ جو قسم آهي. هن مڇيءَ جو قدم پنج فوٽ ٿئي ٿو ۽ ويڪراڍائي فوٽ آهي.
ڪوري مگر	هي مڇيءَ جو قسم آهي. (هن مڇيءَ جو قد فوٽ کن جيترو آهي.)
ڪارنج مگر	هي مڇيءَ جو قسم آهي. هن مڇيءَ جو قد اٺ ڏهه فوٽ ٿئي ٿو. ويڪر ٻه پنج فوٽ آهي.
ڪڏيرو	درياءَ جونالو آهي. ڪورنگي درياءَ ۽ ڦٽي درياءَ جي وچ ۾ ”ڪڏيرو درياءَ“ آهي.
ڪٽوري وارو	هي درياءَ جونالو آهي.
ڪچر	نانگ ”ادا...! گس تي ڪچر ڏٺو اٿم“ = ”ادا...! گس تي ڪچر ڏٺو اٿم“ ”شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر ڪارايِل، داستان ٻيو بيت ٿيون.“ * آسڻ جن آريج ۾، اءُ ڪچر ڏٺو ڪري. تن جا منهن ملڪن جهڙا، ٽڪونان نه ٿري. جي اُنهي سارُ سارُ آڙي، ته ڪانهي جاءِ جريءَ جي. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهورنا مارڪيٽ، 1976ع
ڪنهن جو	ڪنهن جو (جَت ڳالهائين)
ڪڏهن	ڪڏهن (جَت ڳالهائين)
ڪورنگي	درياءَ جونالو
ڪڏو وڏو	درياءَ جونالو
ڪڏو ننڍو	درياءَ جونالو
ڪٽڪو	درياءَ جونالو
ڪيپين وارو	درياءَ جونالو
ڪوٽي سر	درياءَ جونالو
ڪُنوار وارو	درياءَ جونالو
ڪُنپار	درياءَ جونالو
ڪاچواڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)

ڪارائي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
ڪالواڻي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
ڪُرڙي	مڇيءَ جو قسم من مڇيءَ جو قد ڏيڍ فوٽ کان پنجن فوٽن تائين ٿئي ٿو. وزن اٺ ڪلو تائين اٿس.
ڪَڙ	ڪَڙِي (جت ڳالهائين) ”ابا...! اُچي پاڻي ڪَڙ“ = ”ابا! اُتي پاڻي ڪَڙ“
ڪَڙه	پِي (جت ڳالهائين) ”ادا...! چانهه ڪَڙه“ ”ادا...! چانهه پِي“
ڪوٽڙو	ننڍڙو (مذڪر) لاءِ استعمال ٿئي ٿو (جت ڳالهائين) ”هي ماهون ڪوٽڙو هڙ“ ”هي منهنجون نڍڙو آهي“
ڪوٽڙي	ننڍڙي (مونث) ”اها ماهين ڪوٽڙي هڙ“ = ”اها منهنجي نڍڙي آهي“
ڪُڙه	ڪُڙه، وڏ، ڪَپ
ڪَ	ڪِي ”اها ڪُڪڙ ڪُڙه ته مِڙمان ڪَ ڪارايان.“ ”اها ڪُڪڙ ڪُڙه ته مهمانن ڪِي ڪارايان.“
ڪِيجو	ڪنهن جو ”تون ڪِيجو جو پُٽ آهين“ ”تون ڪنهن جو پُٽ آهين.“
ڪَلڙ	ميخانو شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُريمن، داستان چهيون، بيت اوڻيڻهيون“ * سُري ڪين ڪيئو ويڏَ مون ڪِيءَ جي مارڻا، ڪوڄو سُنُ ڪَلڙ جو پتي تي پئو. تنهان پوءِ ٿئون، مرڻ متارن ڪِي. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر. محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع

ڪڪڙ	ڏنگڙ ”ادا...! ڪالو ڪي نانگ گڙ ڪيو“ ”ادا...! ڪالو ڪي نانگ ڏنگيو آهي.“
ڪيڻو	جيت جو قسم هي جيت صفا ننڍڙو ٿيندو آهي. شڪل ۾ رنگيلو آهي. چوپائي مال ڪي ران ۾ ڌڪ ھڻندو آهي.
گنڊ	گهر جي گنڊ، چني جي گنڊ
ڪانوڙو	ڪاٺ جو ٿالھ
ڪونجه	ڪونج
ڪوول	ڪويل
ڪپاٽ	ڪپٽ
ڪاٺ	منهن رڪي (ٻار ڪي مٿان ڍڪڻ لاءِ)
گٽورو	وٽي، گٽورو
ڪرسيو	لوٽو
ڪپراڻي	ڪيپراڻي
گگڙ	گڏو ”ادا...! مينهن جي پُڇ مٿارا گگڙ پيون آهن، هاڻي مينهن ويامي پئي“ ”ادا...! مينهن جي پُڇ مٿان کڏون پيون آهن، هاڻي مينهن به ڀڳا آهن ويامڻ تي آهي.“
ڪنواٽ	گورو
ڪوڙي	اُٺ جو پنڄو - پير
ڪوٽري	بُجڪي
ڪيڙا	ڪيلا (جت ڳالهائين)
ڪڙي	زيور جو قسم (پيرن ۾)
گنڊو	ور، (نٿ ۾ ٻڌڻ جو) (جت ڳالهائين)
ڪارو نانگ	ڪاريهر
ڪانال	ويڪر (جت ڳالهائين)
ڪارينگال ڦل	چنياڻو

ڪمال پت	ويگر
ڪاڻي	گهڻو
گري	باريون، جتي بچ پوکجي
ڪونڊي	ڪڪڙين جي ويهارڻ واري جاءِ
گُڪر	ڪڪڙ بيدي لاهڻ وقت دانھن ڪرڻ
گن ڪڙهي	ڪم پيو سڄهي ڳالهه پئي ياد اچي
ڪچ جي ڪانگ	پڪي جو قسم هي پڪي سمنڊ ۾ ٿيندو آهي، هن جو رنگ پيلو هوندو آهي
ڪار	ڏند ادا آسمان ۾ ڪار ٿي آه
ڪوٽ ڪالر	چولو اهو چولو جنهن کي مردانو ڪالر هوندو آهي. ڪي عورتون شوق مان ان چولي تي ڀرت پرائينديون آهن. ۽ اهي گربي سلوار تي اڪثر پائينديون آهن. هيءُ چولو ملاح، مهاڻا، ٽيمڙا، تهيمور، ٻوڙيو ۽ رڇو ذاتين واريون عورتون پائين ٿيون.
گپڙو	لاڻو هي لاڻي جو قسم آه ڪپڙو لاڻي کي لال لاڻو چوندا آهن، جو قد تي چار فوٽ ٿئي ٿو.
ڪارو مل	دريا جونالو هيءُ درياءُ سِير دريا مان نڪرندو آه
ڪارونڊ	پاڻي جي نالي
ڪارو دوتر	مڇيءَ جو قسم هن جو قد ٻه ايڏائي فوٽ ٿئي ٿو.
ڪارڏاهي	مڇيءَ جو قسم هن جو قد تي چار فوٽ ٿئي ٿو
ڪنگڻي	ساري جو فصل
ڪچئون	بلا مڇيءَ کي کائيندي آهي

ڪوڪئي	ڪيڪٽرو
ڪوڪي	پڪيءَ جو قسم
ڪاربانو	پڪيءَ جو قسم
ڪڪڙاٽ	پڪيءَ جي قسم
ڪاري ڀڳهي	پڪيءَ جو قسم
ڪوراڙي	نانگ جو قسم
ڪوري	نئين
	”لئي... اهيءَ دلي ڪوري آهي“ = ”ادي... اهيءَ دلي نئين آهي“
ڪاروپاڻي	صاف پاڻي
	اي ناڪڻا...! هٿ ڪاروپاڻي آڻي جي جهجهي ڪونه مرندي هل ته اڳي هلون“
ڪاري لاهي	گاه جو قسم
ڪنائڻي	مادي پڪيءَ جو قسم
ڪنائو	نر پڪيءَ جو قسم
ڪرڙ	وڻ جو قسم
ڪٽورو	وٽو
ڪوئي	ائينءَ
	”اي مائي...! ڪوئي نه ڏي مکي ڏي.“
	”اي مائي...! ائين نه ڏي مون کي ڏي“
ڪومپرو	انب جي ڪڪڙي
گل	ڄاڻ
گل	گاه جو قسم (هن گاه کي چوپايو مال گهٽ کائيندو آهي)
ڪاهين	گاه جونالو
ڪڙجي ماني	ٽانڊن تي سيڪيل ماني
	”اي بانو...! اڄ مون کي ڪڙجي ماني چلهه ڀر پچائي ڏي“
ڪاڙه	ڪاڙهن (هن لفظ جي اها مراد آهي ته مڇي جي وهه ڪڍڻ.)
	”اي...! ڪاڪا قاسم ڏيندو مڇي ڪاڙه ته وهه ڪڍون“
ڪايا	ڳرو جسم

ڪاڻ جا وڏا ٽڪرا	ڪاڻيا
شيشو، ٽڪ	ڪاڻو
ڪوڙ شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آھي ”سُر سري راڳ، داستان پھريون، بيت چھون“ * ڪڇ ڪمايو ڪوڙ پڳم ۽ ھد الله جا! پڇرو جو پاپن جو سو چوڻي تائين چوڙا معلوم آئيئي موز ڳوڙھا! انھيءَ ڳالھ جو. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جوسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية جھونا مارڪيٽ، 1976ع	ڪڇ
اوڙڪ ۽ پاڙو ڪلمتي، هوت بلوچ جي اولاد آھن، جيڪي سنڌ جي سامونڊي پٽيءَ ۾ جھجھي تعداد ۾ رھن ٿا. ھنن جي ٻولي سنڌي آھي. بلوچي عورتون ويس ۽ وڳا بلوچي پائين ۽ ھنن جو ريتون رسمون بلوچي ۽ آڳاٽيون سنڌي آھن.	گلمتي
اوڙڪ پاڙو (بلوچن جو پاڙو)	ڪلوي
اوڙاڪ پاڙو (بلوچن جو پاڙو)	ڪپورائي
اھا ويل نه اوڀر	ڪوڙ
ويئي.	گھي
ويو	گھيو
ڪيائين،	ڪيو
بيچڙي ۾، بيچڙو ھلڻ ”ادا...! آتون ڪير ڪيان پيو ڪرين؟“ ”ادا...! تون بيچڙو چوڻو ھلين“	ڪپڙ
گُرڪن، ڏيٿو آواز. ”لئي...! ڪالھ کان وٺي ڪُڙڪ ڪُڙڪ ڪئي اٿئي ڪھڙو ڏک اچي توکي لڳو آ“ رات جو اڪيلي عورت پنھنجي گُڪن ۾ ويٺي آھي. اُن جو ڪانڌ يعني مڙس ٻاھر گذر سفر سانگي ٻاھر ويل آھي. اُن جو ٻيو ڪو سھارو ڪونھي، اوچتو بادل ڀرجي آيا ۽ گجن پيا ته ھوءَ ڏيمي آواز ۾ پنھنجي اندر ۾ سڌڪا پئي ڀري شاھ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آھي. ”سرسارنگ، داستان ٽيون، بيت ستون“	ڪُڪن

<p>ڪڙڪن ڪانڌ چٽ ڪيو جهڙ ٻيو جهڙن، وڌرءِ وانڍين اڏيا، ڀڪاسي مڙسڻ، اُتر ڊاهي اُن جا، ته ڪنهن کي ڪارون ڪن، وارث وري تن، آچي شال اولو ڪري، * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جורسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع</p>	
<p>ڪيو شاهه عبداللطيف جو بيت آهي. ”سُر پ، داستان پهريون، بيت پهريون“ * گوندر ڪو غرق، ماءُ منهنجو چنڊڙو ڏکون مر ڪو، مٿي سڳر پنڌڙا. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جورسالي ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع</p>	<p>ڪو</p>
<p>اڪيليون</p>	<p>ڪليون</p>
<p>گاه جونالو (هن گاه جو قد به اڍائي فوٽ ٿئي ٿو)</p>	<p>ڪانهر</p>
<p>گاه جونالو هن گاه جو قد به فوٽ ٿئي ٿو ڪانهر ۽ ڪرنو گاه جي چوٽي ۾ بچ ٿيندو هو</p>	<p>ڪرنو</p>
<p>پاڙو (رجيرا بلوچ جو)</p>	<p>ڪجراڻي</p>
<p>مينهن جو قسم</p>	<p>ڪڪي</p>
<p>گهوڙي جو قسم</p>	<p>ڪبوٽر</p>
<p>گهوڙي جو قسم</p>	<p>ڪارو</p>
<p>ريڊ جو قسم (هن ريڊ جا ڪن ننڍا ٿيندا آهن)</p>	<p>ڪڪي</p>
<p>ريڊ جو قسم</p>	<p>ڪجلي</p>
<p>ريڊ جو قسم</p>	<p>ڪاري</p>
<p>ڳئون جو قسم (هيءُ ڳئون رنگ جي ڦڪي ۽ ڳاڙهي هوندي آهي)</p>	<p>ڪانوري</p>
<p>ڳئون جو قسم (هيءُ ڳئون رنگ جي سڄي ڪاري هوندي آهي)</p>	<p>ڪاري</p>
<p>چانديءَ جو زيور هي زيور بلوچ عورتون ٻانهن ۾ پائينديون آهن</p>	<p>ڪپ</p>

ڪٺ مالھون	ھي سون جو زيور شاديءَ جي رات بلوچ عورت پائيندي آھي.
گلاڙڪي	<p>شراب جي بٽي</p> <p>شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آھي، ”سُرڪلياڻ، داستان پنجون، بيت ٻاويھون“</p> <p>اڳيان اڏين وٽ، پوئين سر سبناھيا</p> <p>ڪاٺ تہ پوءِ قبول ۾، مڇڙ پانيين گھٽ</p> <p>مٿا مھارين جا، پٿا نہ پسيين پٽ</p> <p>گلاڙڪي ھٿ، گسڻ ڪوڀ وھي.</p> <p>نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جورسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پھريون 2009ع</p>
ڪوپ	<p>اٽڪل</p> <p>شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آھي، ”سُرڪلياڻ، داستان پنجون، بيت ٻاويھون“</p> <p>اڳيان اڏين وٽ، پوئين سر سبناھيا</p> <p>ڪاٺ تہ پوءِ قبول ۾، مڇڙ پانيين گھٽ</p> <p>مٿا مھارين جا، پٿا نہ پسيين پٽ</p> <p>گلاڙڪي ھٿ، گسڻ ڪوڀ وھي.</p> <p>نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جورسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پھريون 2009ع</p>
ڪڙھ واءِ	<p>چوپائي مال جي بيماريءَ جو قسم.</p> <p>ھن بيماريءَ ۾ جانور چئن ئي ٽنگن کان ھلڻ ڦرڻ کان ٽنڊو ٿي ويندو آھي تہ ڀاڳيا جھنگلي سھو جانور پڪڙي ڪل سوڌو گرم پاڻيءَ ۾ رڌي ان جون ھڏيون ڪڍي پوءِ گوشت ۽ شوروان جانور کي پياريندا آھن، پوءِ ڪڙھ واءِ جي بيماري جانور کي ڇڏي ويندي آھي ۽ چڱو ڀلو ٿي ويندو آھي.</p>
ڪارو واءِ	<p>زھريلو جيت آھي</p> <p>چوپائي مال جي بيماريءَ جو قسم. ھيءُ اُن وقت جانور کي لڳندي آھي، جڏھن ساوڻيءَ جي موسم ۾ گاهه جي مٿان جيت ويھندو آھي، ۽ اھو گاهه جانور کائيندو آھي پوءِ اھو ڏور بروقت ٿي مري ويندو آھي. پوءِ ڀاڳيا چوندا آھن</p> <p>ادا: ھي منھنجي مينھن ڪاري واءِ ھنئين“</p>
ڪاٺ گدرو	ڀاڳيءَ جو قسم

ڪاٺ گدرو جي شڪل يعني گدري جهڙي ٿيندي آهي	
ڪلاڻي	پاڙو (مروا بلوچ جو پاڙو) ڳوٺ جون نالو ڪلاڻي مروا آهي
ڪملاڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو)
ڪلاڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو)
گر ڦلاڻي	پاڙو (پوا بلوچ جو)
گتڻ	هي چار ڪاٺيون اٺ جي پلاڻ جي اڳئين حصي ۾ اينديون آهن جيڪي واڍا ٺاهيندا آهن
ڪوڏڻ	ذات هي ته ذات اوڏ مان نڪتل آه تعلقي مير پور ساڪرو ۾ ڳوٺ محمد صالح ڪوڏڻ جي نالي سان آهي ڪجهه ماڻهن جي اها راءِ آه ته ڪوڏڻ جو لفظ ڪوڏاريو مان نڪتل آه
ڪانچ	شيشو
ڪانچ	سلسوار سٿڻ
گڙان	ٻي ڪي پائڻ، ڪجڻ
ڪيل	وزن ڊوز
گوار	سڌ، واکا، رڙيون، واويلا شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي پيڄي آيين پيڄڻا، لڄاييءَ مون يار وينيون گن گوار مُه مڻاها جنجا

ڪ	
لفظ	معني
ڪيٽ	ڪاٺ
ڪيٽندا	ڪاٽيندا
ڪڏي	درياءِ جونالو ۽ ٻيٽ جونالو
ڪوٻر	درياءِ جونالو ٻيٽ جونالو
ڪُرچي يا ڪُري	رَهڙي، رَهڙي، ڪُرڙي، ڪُٽ لاهڻ ”ادا ڪالو...! ٻيڙيءَ کي ڪُري پيو“ ”ادا ڪالو...! ٻيڙيءَ جي ڪٽ لاهي پيو“
ڪَچَر	ٻيٽ جونالو، درياءِ جونالو
ڪسي	پلي جو قسم
ڪيرو	پلي جو قسم
ڪس يا ڪاسو	ساني جو قسم هن ساني جو قد هڪ انچ جيترو آهي
ڪوڪر	مڇيءَ جو قسم
ڪڳت	پکيءَ جونالو
ڪارو	ڪارو پاڻي
ڪارو	درياءِ جونالو شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. ”سُر سامونڊي، داستان ٻيو، بيت چوڏهون“ ”ڪارو جي ڪيڙين، سيئي منهنجا سُڀرين، رُٿان رهن نه لڪ سين، جهليان جهل نه ڏين ورو ويڏ ڪرين، آيل! سامونڊرين جا.“ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڪڳو	مڇي - هن مڇيءَ تي چلر ڪونه ٿين هن مڇيءَ جي ٻيٽ ۾ آني ڦاٽڻ کانپوءِ، بچن کي منهن ۾ جهلي، ڪجهه وقت کانپوءِ ٽوڪاري وات مان ٻچا ٻاهر ڪڍي ڇڏيندي آهي.

هن مڇي کي ”رڙ“ به چوندا آهن. هن مڇيءَ ۾ ٽي گنڊا ٿين ٿا. هڪڙو پٺيءَ ۾ ۽ ٻه گنڊا اڳلن وٽ ٿين. جي ماڻهوءَ کي اهو گنڊو لڳي پوي ته جڏو ٿي وڃي ٿو. گنڊي لڳل سان جسم ۾ جهر يون پون ٿيون. اهي گنڊا آپريشن کانسواءِ نڪرن ڪونه ٿا سگهن.	
پورو ڪري ”ادا...! مون کي رڇ ڪٽائي ڏي“ ادا...! مون کي رڇ پورو ڪري ڏي“	ڪٽائي
ڪاٺ پيئڻ	ڪيڻ پيئڻ
تيز ٿيڪو ”ادا...! اڄ واءِ ڪرو پيو لڳي“ ”ادا...! اڄ واءِ تيز پيو لڳي“	ڪرو
آن جو ڪرو فصل تيار ٿيڻ کانپوءِ لاري جي مهل ”ڪرو“ ٺاهيو آهي. جنهن کي آن جو ڪرو چئبو آهي.	ڪرو
هوڙي يا پيڙيءَ جو اندريون حصو ”اي خلاصي...! ڪٺ ۾ ويسِي رڪ“ ”اي خلاصي...! ڪٺ ۾ سيدو سامان رڪ“	ڪٺ
ذات (نٿي شهر ۾ ميمڻ جي اوڙڪ يعني پاڙو آهي.)	ڪٺ
پرت، توپو. (عورتون پرت پرينديون آهن ته ”ڪٺ“ هڻنديون آهن.) ”اي لي...! مڪي به ٿي ڪٺ هڻي ڏي“ ”اي ادي...! مونکي به ٿي توپا ڏئي ڏي“	ڪٺ
ڪاڌو	ڪاڇ
ڪاڌا ”اي صغرا...! مون جو من مانڊو آم ڪاڇ وٺن ٿا“ ”اي صغرا...! منهنجو من مانڊو آهي ڪاڌا وٺن ٿا“ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. ”سُر آبري، داستان چوٿون، ٻارهون“ * ”مون کي پانٿي پاڇ، ڏيڙ ڏور اٿا هليا، اڳيان اُتي اُن جي خوب نه پگم ڪاڇ	ڪاڇ

ميڙي آپ، سرتيون نه نڪي ڳاير ڳاڇ سامون هٿان نه ٿئي، جيڪا رستم راج آيل! آءُ آڪاڇ، ٻول پاروچي وٿرو نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جورسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع	
ڪوهو	جنهن ۾ سڙھ (باديان) کي رسن سان ٻڌو وڃي
ڪور	ڍوري جونالو
ڪورو	ڪائين جوجنهن ۾ ڪوئلون ٺهندو آهي
ڪاهي يا ڪاڻي	درياءُ جونالو ٻيٽ جونالو (ڪاهي درياءُ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو)
ڪنڊ	درياءُ جونالو
ڪڳتو	مڇيءَ جو قسم، هي مڇي مٺي پاڻي جي آهي
ڪينو	انگل، مڇلاڻي، چنڇلاڻي، ڪروڙ
ڪيهه	سائوگاهه
ڪهه	ڌوڙ مٽي، ڌن رڻي
ڪرڪڙي	ڦل جو قسم
ڪٿوري	ڦل جو قسم شاھ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي، ”سُر ڪنڀات، داستان پهريون، بيت پندرهنون“ ”هن تاري هن روءِ، هتي منهنجا سڀرين، سڄي ڪٿوريءَ بوءِ، مون کي مورو نه وسرنا.“ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جورسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڪامڙيو	ڪاڻي ڪنڊڙ ڪوڏياريو
ڪلواڙو	ڪليل ميدان
ڪپ	ٻوٽو
ڪپر	نانگ
ڪجڙ	ڪنهن کي گهرڻ، بي حال ٿيڻ
ڪڏي واري	بيت جونالو درياءُ جونالو ڪڏي درياءُ دهاڳ واري ريل مان نڪري پيٽيالي ۾ داخل ٿئي ٿو، هيءُ درياءُ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ

ڪري ٿو.	
ڪٿت	اُڌاري طور ڪنيل رقم
ڪوھا	ٽنڀا، (پيڙيءَ جي وچ تي مضبوط ڊگھا ٽنڀا ٿين جن تي سيڙھ ڪجن) شاھ عبدالطيف ڀٽائيءَ جو بيت آھي. سر سامونڊي داستان پهريو بيت پهريون. * ڪوھا ڪالھ ڪٿي، وڌئون اُتر آسري الله جھري مَران جي اولي جي آئي وڻجارن وڻي، وڪروڏو پيڙين نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاھ جورسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڪيلا	ڪلا، ٽامي ۽ لوهه جا ”جيڪي چار کان پنج ۽ ڇهن انچن جا ٿين ٿا. ڪيلا هوڙي پر ان ڪري لڳندا آهن. جو هوڙي جا لٽي ۽ پاڻيا مضبوط ٿين ٿا.
ڪاروچاڻ	پيٽ جو نالو
ڪسڙ	پراڻو ”ادا...! منهنجو ڪوٽ ڪسڙ ٿي ويو آهي.“
ڪڍي	جسماني ڪمزور، نامرد
ڪندو	قرض، ڏيتي لپتي
ڪندو	نسل، بنياد ”ادا ابراهيم...! هن مينهن جو ڪندو ڀلو آهي“ ”ادا ابراهيم...! مينهن جو نسل ڀلو آهي“
ڪلائي ”يا“ ڪلايو	چنائِي، قاتل، ٿُتل ”ادا...! منهنجو گابور سو ڪلائي ويو“ ”ادا...! منهنجو گابور سو چنائِي ويو“
ڪانجائڻ	رڪاوٽ جتي دل دماغ ڪم نه ڪري
ڪوٺي	انڪاري، دير، انتظار
ڪر ڪٿي مڃيس	سمجهايو مانس، هدايت ڪئي مانس

ڪٽريل	نتيجو	(ڪنهن ڳالهه ٻولھ جو نتيجو)
ڪاٺڙائي	اوڙڪ، پاڙو	(ڪاٺڙائي، ملاجن جو پاڙو)
ڪيڊي	بيت جو نالو	(گيڊي واري جو بيت)
ڪرمت	بھانو حرڪت ”لي...! ڪرمت نه ڪر“ ”ادي..! بھانو نه ڪر“	
ڪاڙو	ڇا...؟ (جٽ ڳالھائين ”آئون ڪاڙو ڪرين آوا ماھين ڪم جو“ ”تون ڇا ڪري آيو آھين، منھنجي ڪم جو“	
ڪاڏ	ٻوڪي ڪپڙي سان ٺڪ ۽ منھن کي بند ڪرڻ کي ”ڪاڏ“ چئبو آھي.	
ڪاري	ڪٽي، ڪٽري	
ڪاري	ٽوڪري. شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آھي: ”سُر ڪاموڏ، داستان پھريون، بيت ڏھون“ * ”نه وڌي، نه وڪڻي، نه ڪٽي ۾ ڪاري، اُھج سھج ساھميون، ڏريان نه ڌاري، سائي ڀر پاري، جا گھر سمي جي سڀجي.“ * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جوسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع	
ڪاريون	ٽوڪريون، شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آھي: ”سُر ڪاموڏ، داستان پھريون، بيت پنجون“ * ڪڪيءَ هاڻيون ڪاريون، چڇيءَ هاڻا چڇ، پاندُ جيڻ جي پاند سين، لڳوئي لڇ، سمو ڄام سھج، اُڀو ڪري اُن سين. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جوسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع	
ڪاريون	ديه جو نالو	
ڪينٽڙا	اوڙڪ، پاڙو (ھنگور جا قوم جي اوڙڪ)	

ڪناڙي	ڏورو ننڍي ۾ ننڍو رستو جيڪو هڪ درياءَ مان ٻئي درياءَ تائين پهچائي تنهن کي ”ڪناڙي“ چئبو آهي.
ڪانتو	درياءَ جونالو ڪانتو درياءَ هلندو ”کوڏي“ درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.
کاڌارو	درياءَ جونالو
ڪيٽا وچان	ڪيٽن هلون (جت ڳالهائين)
ڪيٽي وچان	ڪيڏانهن هلو (جت ڳالهائين) ”ادا...! ڪيٽي وچان رستو منجهي پياسين“ ”ادا...! ڪيڏانهن هلون رستو منجهي پياسين.“
ڪراڙي	گهاڙي (جت ڳالهائين) هيءَ ڪراڙي ڪيڇي هڙ هيءَ ڪهاڙي ڪنهن جي آهي.
ڪيلو	گڏڻ، راند ”ادا...! اچو ته ڪيلو ڪريون“ ”ادا...! اچو ته راند ڪريون“
ڪريٽو	ڪنگهه.
ڪاٺ	ڀاڻ
ڪيٽر	ڪونيٽ
ڪرو	ديرو
ڪراڙي	گروپ، گروپي ”ادا آئون...! مون کي ڪراڙي ڏي ته اٺ جي گرو لاهيان“ ”ادا آئون...! مون گروپي ڏي ته اٺ جي گرو لاهيان“
ڪنڌي	لڪ (جنهن سان پڪي کي ڦاسائبو آهي)
ڪنڀ	پڪيءَ جو قسم هي تر پڪي آهي هن جو رنگ ڪارو ٿئي ٿو. مڇي کائيندو آهي.
ڪنڀي (مڊي)	پڪي جو قسم

ڪڇي	مڇي (هيءَ مڇي زهريلي آهي. هن جو قد تي انچ ٿئي ٿو.)
ڪڙوه	تن سالن جي دور
ڪپت	ڪر ڪر ”ٻيلي...! هر ڀرو ڪپت ڇڏي ڏي“ ”ٻيلي...! هر ڀرو ڪر ڪر ڇڏي ڏي“
ڪاپي	گهرج ڪونهي، ضرورت ڪونهي ”ادا...! مڪي آن جي ڪاپي ڪانهي“ ادا مونکي پت جي گهرج ڪانهي“
ڪور	درياءِ جونالو
ڪڻ	جيت جو قسم (هي زهريلو جيت آهي)
ڪاٿينو	لوه جي شيخ جنهن جو منهن ٺهيل مڇي ”ادا...! ڪاٿينو ڪڻ گهر جي جهنڊو ٺهي لڳائي“ ”ادا...! شيخ ڪڻ گهر جي ٺوٺي لڳائي“
ڪامڙ	جَلَن، پَچَن، مَڙَن شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ته: ”سُريمن ڪلياڻ، داستان ٽيون، بيت چوٿون“ * پُڄ پتنگن کي، سنڌيون ڪامڙ خَبَرون، آٿيو وڃهن آڳ ۾، جيءَ پنهنجو جي، جي ري جنين جي، لڳا نيزا نينهن جا! * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جורسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
ڪوه	جتان پاڻي ڀريو وڃي شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ته: ”سُر ماروي، داستان اٺون، بيت چوٿون“ * چُرَن چُڻڪَن چَت ۾، رَها اَنڌَر رُوح، اُنِي وِڙا اُڪَرِي، مارو مَٽي مَو، وِرون وَلوڙَن جُون، ساريان گهڻو صَبوح وَر سِي ڪارا ڪَو، سِنجِيَر جي ساڙِيءَ جا! * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع

ڪوٺ	وڃ
ڪوهن	تڄلو
ڪيرول	چانديءَ جي مُنڊي مڱڻيءَ جي وقت ڪنوار کي گهوڙيتيون پارئينديون آهن
ڪراڻ	پت جو لڳي ويڃڻ ديگڙيءَ جي تري ۾ پت جو لڳڻ ان کي ڪلمتي بلوچ ڪراڻ چوندا آهن
ڪُهجَ مَ	تڪجَ نہ شاہ عبدالطيف ڀٽائي جو بيت آهي ”سُر آبري داستان نائون، بيت پنجون“ * ”ڪُهجَ مَ اُجها ڪِي، گردَ پَسَ گُونگن جي ڏُکِي منجهان ڏِي، نِڪَرُ ناو ڪُلهي ڪَري“ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاہ جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع
ڪِه	مٽيءَ جي ننڍڙي دڙ
ڪيرواڻي	پاڙو (گبول بلوچ جو)
ڪانڊيون	مينهن جو قسم
ڪاري جي پاڙ	گاه جو قسم هن گاه جو قد ٻه ٽي انچ ٿيندو آهي
ڪيرواڻي	پاڙو (ڳورئي بلوچ جو)
ڪهڙاڻي	پاڙو (ڳورئي بلوچ جو)
ڪونبو	گهگهي جو قسم بلوچ عورتون پائين ٿيون
ڪونپي	گنديءَ جو قسم سامونڊي پٽيءَ جون بلوچ عورتون اوڏين
ڪنپ واءِ	چوپائي مال جي بيماريءَ جو قسم آهي خاص ڪري سانوڻ جي موسم ۾ مال کي هيءَ بيماري لڳندي آهي
ڪيرون	وڪر
ڪرمت	فريب، مڪر

<p>”اي خلاصي...! ڪرمت نه ڪر“ ”اي خلاصي...! مڪر نه ڪر“</p>	
<p>راند ڪڏڻ جي پڙي۔ هي راند ٻار ۽ وڏا پاڻ ۾ ڪڏندا آهن پر پڙيون ناهيندا آهن. پهرين پڙيءَ کي ”ڪُنڀي“ ۽ ٻيءَ کي ”چير“ چوندا آهن. اها راند ٻن ليڪن جي وچ ۾ ڪيڏي ويندي آهي جنهن ۾ برابر جا رانديگر هوندا آهن. ريهڙي ميان ۾ هن وقت به اها راند ڪيڏي وڃي ٿي. راقم حروف کي مولوي عبدالله موساڻي ريهڙي واري ”ڪُنڀي ۽ چير“ بابت ٻڌايو.</p>	<p>ڪُنڀي ۽ چير</p>
<p>هينائون پٽ</p>	<p>ڪڏو</p>

گ	
لفظ	معني
گند	سنهي مڇي (جنهن کي ڪڇ به چيو ويندو آهي)
گند	ڪُمر ڪوٺيون، شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر ڪاموڏ، داستان پهريون، بيت ٽيون“ * گند جنهي جي گوڏ ۾ ڪڍين ڪالوڙا لوڙيون ڪين لطيفاً چئي، آسڻ آجورڙا تماچيءَ توڙا، وڻي ويچارن سين نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع 2010-3-19 تي راقم الحروف کي شام جي وقت ڪهچري ڪندي سامونڊي پٽيءَ جي سگهڙن جنهن ۾ باقر علي مروا بلوچ، الهه ڏنڊو ٻاهوت، نواز خان بگهياڙ جي اوطاق تي باقر کان مروا بلوچ چيو هن بيت ۾ ”گوڏ“ جو لفظ بلڪل غلط آهي سامونڊي پٽيءَ جي عورتن ۾ گوڏ ٻڌڻ جو رواج ئي ڪونهي ”گوڏ“ جي جاءِ تي ”گوڏ“ لفظ آهي
گاليو	ننڍڙو هوڙو يا ننڍڙي پيڙي ”ادا...! اهو چوڪرو گاليو پيو ڪرڇي“ ”ادا...! اهو چوڪرو ننڍي پيڙي کي پيو صاف ڪري“
گاڙيتو	هوڙو يا پيڙي ”ناڪڻا...! سير درياءَ ۾ نار عليءَ جو گاڙيتو وڃي پيو.“ ”ناڪڻا...! سير درياءَ ۾ ڏس عليءَ جو هوڙو وڃي پيو.“
گاڙيتو	رنگ روپ، بناوت، آڌاوت جو قسم خاص قسم جي جاءِ ٺهراڻن جي لاءِ ڪنهن ڪاريگر کي چئبو آهي ته هن جاءِ جو گاڙيتو ناهي ڏي
گاڙ	ڦل جو قسم هن ڦل جي پاڙ مني ٿيندي آهي
گجڙو	ديهه جو نالو (جيڪا تعلقي جاتيءَ ۾ آهي)

گجور	شهر جو نالو گجور نتي ضلعي ۾ آهي.
گجور	ريڇ جو قسم گجور ريڇ وڏين اکين يعني ٻارين وارو آهي هي ريڇ ڊيگهه ۾ ڏيڍ سئو فوٽن کان مٿي ٻن سؤن فوٽن تائين هوندو آهي.
گابار	درياء جو نالو هي درياءُ سوکي بندر گاهه جي ويجهو آهي.
گلفام	مڇيءَ جو قسم
گراس	مڇيءَ جو قسم
گوري	طرف پاسو ڦري ڏس ”ادا گوري آڇ“ ”هن پاسي ڦري آڇ“
گوڏي وارو	درياء جو نالو
گلا	مڇيءَ جو چارو
گلو	مڇيءَ جو قسم، (هيءَ مڇي کاري ۽ مٺي پاڻي ۾ ٿيندي آهي)
گانء	ڳئون (سامونڊي ڳئون)
گاريلي	درياء جو نالو ننڍو درياءُ آهي مل درياءُ مان گاريلو درياءُ نڪري ٿو ۽ پوءِ گاريلو درياءُ مان ڪارونپار درياءُ نڪري ٿو.
گر	جيت جو قسم هن جيت کي انگريزيءَ ۾ Hani Moon Sheell هني مون شيل چوندا آهن. هي بليڊ وانگر تيز هوندو آهي.
گرپ	ڳٽ، حمل، پيٽ
گيرب	وڏائي، هٿ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر ڪاموڏ، داستان پهريون، بيت ٻارنهنون.“ * مهاڻيءَ جي من ۾، نه گيرب نه گاءُ، نئين سين نازُ ڪري ريجهايائين راءِ، سمو سڀين ملاءِ، هير يائين حرفت سين. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جורما، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع

گوگارڻ	بيت جونالو درياءَ جونالو
گپوڙو	گپ شپ
گندري	ذات شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”مُر ڪاموڏ. داستان پهريون. بيت پهريون * ”ئون سمو آئون گندري. مون عيبن ۾ جوءُ پسي راڻئين روءِ. متان ماگر مٽئين! * ڪلياڻ آڏواڻي. شاهه جوسا. ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
گستر	مچيءَ جو قسم
گڙدي	سوراخ ”ادي...! ماتيءَ کي گڙدي پئجي وئي. لسي هارجي وئي“ ”ادي...! ماتيءَ کي سوراخ پئجي ويو لسي هارجي وئي“
گڙ	اوڙڪ، پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
گڙ	بيت جونالو درياءَ جونالو
گيڙيون	مچيءَ جونالو
گولاڙو	قل جو قسم
گرل	قل جو قسم
گولي	مچيءَ جو قسم
گندڻ	مچي (هيءَ مچي مني پاڻي ۾ ٿئي ٿي.)
گڏو	پري ٻوٽو ”ادا...! گاهه جو گڏو ڪٿي اچ“ ”ادا...! گاهه جي پري ڪٿي اچ“
گيت	ننڍڙو ٻار يا ٻچو ڇوڪرو
گورڙيو	هلندڙ ڦرندڙ (ڳوٺن ۾ سامان وڪرو ڪندڙ کي گورڙيو سڏين)
گنوار	بي وقوف
گاز	گاهه (هي لفظ جٽ استعمال ڪن ٿا)
گاز	بٽل جو سوراخ
گوراڙ	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو گوراڙ پاڙو آهي)

گيانچ	اوڙڪ، پاڙو	(گيانچ جتن جو پاڙو آهي)
گسر	اوڙڪ، پاڙو	(گسر، جتن جو پاڙو آهي)
گورچ	اوڙڪ، پاڙو	(گورچ، ملاحن جو پاڙو آهي)
گيت رمي پيو	ٻار راند پيو ڪري، ٻار ڪيڏي پيو.	
گپ	پسيل مٽي، گهڻو ڳالهائڻ وارو	
گپ	دريا جونالو	
گوسڙو	لڪڻ وارو پڇندڙ	
گچرا	خراب، بدبوءِ دار ڪنو	
گچراڻ	خراب، بدبوءِ وارو	
گڙدي	ڪاٺ جو ٽڪرو ڇٽي، ”واڍا اٻو...! منهنجو هوڙو گهريو پيو آهي ان کي گڙدي هڻي ڏي“ ”واڍا اٻو...! سُڪي تي بيٺو آهي ان کي ڪاٺي جو ٽڪرو هڻي ڏي“	
گُت هڻڻ	وڃ مان ڀڄي وڃڻ	
گسڪڻ	ريڙهيون پائڻ، گسڪي هڻڻ	
گسڪي	ترڪي	
گوڙ گنار	خراب موسم	
گرم	مڇيءَ جونالو	
گسو مگر	مڇيءَ جو قسم	
گورو	ڇڪر ”اي ناکتا...! منهنجي گهر ”گورو“ ڏجانءِ، پوءِ درياءَ تي هلندا سين.“	
گورو	مڇيءَ جونالو	
گورو	درياءَ جونالو هيءَ درياءَ آهي عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو سمنڊ جي جنهن جاءِ تي گورو درياءَ اچي ڇوڙ ڪري ان کي ”نر“ چوندا آهن. انگريزيءَ ۾ ”ڪريڪ“ سڏيندا آهن. ”گورو ڪريڪ“ سڏيندا آهن.	
گسر	درياءَ جونالو	
گڏهي	درياءَ جونالو	

گُرڙو	درياءُ جونالو	
گراسيا	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
گنبواڻي	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
گوريجاڻي	اوڙڪ، پاڙو	(ملاحن جو پاڙو)
گندي	گندي گندلو	
گوڙڙ	گوهرڙ	
گونرو	توڏو	
گونثرو	ڦيرو	"ادا ڪالو...! سليم گونثرو ڪري ويو" "ادا ڪالو...! سليم ٻاهران ڦيرو ڪري ويو"
گوڏ	ڌوٽي (ترجي)	
گيدوڙي	وڻ جو قسم	
گدراڦل	گدروڦل	
گانجو	آفيم، چرس	
گر	خارش	
	چوپائي مال جي بيماريءَ جو قسم	
گوبي	گوبي	(جت ڳالهائين)
گهي	پڪيءَ جو قسم	
گج	پرت جو قسم	هي پرت پشم جي سُٺ جو ٿيندو آهي، مايون هٿ سان پرت رينديون آهن هن جو اڳيو حصو پرت سان ڀريل هوندو آهي هن گج جو پويون حصو ڀريل نه هوندو آهي چولي جي ٻاهين کي ڏورين سان ڳنڍ ڏئي ٻڌنديون آهن. هن گج جون ڏوريون کولبيون ته اڳيو حصو ٻاهر اچي ويندو. عورتون سلوار ساڍا نوال پائين، جنهن کي ٽپوتي چئبو آهي هن سلوار جا پاڇا ڀريل هوندا آهن. جيڪي مڪي پرت ۽ ڪشميري سان ڀريل هونديون آهن. پر شوق واريون عورتون ان سلوار ۽ گج تي گندي پائين، اها ٻانڌڻ گندي هوندي آهي. خاص ڪري مٽياري حيدرآباد ۽ نئون شهرن جا ڪاريگر هٿ سان ٻانڌڻ گنديون ٺاهيندا آهن.

گوني	درياه جونالو شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ بيت آهي گوني ۽ گهارو ٻئي وهن پلهيار ۾ تماچي وارو تڏهن هوسند ۾
گوني	رنگيل، چريل، ڀريل ”ادي...! هير سفوران ساڪري مان گوني ڪپڙ ڪٽي آئي آهي“ ”ادي...! هير سفوران ساڪري مان رنگيل چريل، ڪپڙا ڪٽي آئي آهي.“ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر رڀ، داستان پيو بيت ٿيون“ ”گوني ۽ گوني، پرين ڀٽائين گج جئن، جي من مجوني، سي ڪئن وڃن وسري“ * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جوسا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية جهونا مارڪيٽ، 1976ع
گيلائون	ٻُل، ڪلتيون ”ادا پيٽ جي سور کان گلڻ گيلائون پيو کائي“
گوريلو	سهڻو
گڙي	گجي ”ادا...! وڳ ۾ اُٺ پيو گڙي“ = ”ادا...! وڳ ۾ اُٺ پيو گجي“
گنجا	سارين جو فصل
گجرو	ڪبوٽر جو قسم
گت	وقت ”ادا...! اِيءَ مهل وري ڪنهن گت تي ايج“ ”ادا...! انهيءَ مهل نه وري ڪنهن وقت تي اچ“
گت	عادت، طريقي ڪار
گلڙي	اوڙڪ، پاڙو (بلوچن جو پاڙو)
گبول	اوڙڪ، پاڙو (بلوچن جو پاڙو)
گرد	ڌڙ ”ادا صالح...! پري کان گرد ڏسڻ ۾ پئي اچي“ ”ادا صالح...! پري کان جهجهي ڌوڙ ڏسڻ ۾ اچي“

گنج	پاڙو (رجيرا بلوچ جو)
گوشون	مينهن جو قسم
گوراڙو	ننڍي پٽ، ”ادا...! تنهنجو گوراڙو ڇهن ستن مهينن جو آهي“
گيلڪي	پاڇي ۽ جو قسم جنهن کي توري چوندا آهن
گر	اٺ جي بيماري ۽ جو قسم هيءَ بيماري سياري جي موسم ختم ٿيڻ کانپوءِ خاص ڪري گرمين جي موسم ۾ ٿيندي آهي ان جي لاءِ ڪلر ۾ بينل سڪل جاريون جون ڪانيون ڪڍي باهه ۾ ساڙي ڦلهيار ڪري پوءِ ان ڦلهيار کي پاڻي ۽ ۾ رڌي پوءِ پاڻي ۽ ۽ ڦلهيار کي ملائي پوءِ چار جو ڏندڙ تقريبا جهڙو ٿلهو ڏندڙ ٺاهي رکي پوءِ پلهه ٺاهي اُٺ کي منهن ۾ ٻڌي آه اٺ جي پوئين پير ۾ پڇاڙي وجهي اُٺ کي لپتائي پوءِ ڏندڙ سان اٺ جي گر کي جنهن جاءِ تي گر هوندي اتي لڳائي ويندي آه اڌ ڪلاڪ کانپوءِ چر جيڪو لوھ هوندو آه جنهن سان گر وارو حصو صاف ٿي ويندو آه پوءِ ڪڙو/ ڪارو تيل ۽ لون گوگڙ بند اهو ڪٿي تيل ۾ ملائي اٺ جي کل ۽ گرواري جاءِ تي لڳائي ڇڏي آه هن ڪم کي چار ماڻهو يا ٻه ماڻهو ڪم ڪندا آهن.
گوگڙ بند	ڌاتو اُٺ جي بيماري ۾ ڪم ايندو آهي، پٿر جو قسم، جنهن کي گُٽي تيل ۾ ملائي دوا ٺاهي اُٺ جي بيماري ۾ سامونڊي پٽيءَ جا مال وند ماڻهو استعمال ڪندا آهن.
گڙو	ڏڀو، ڪاري جي ڍورين ۾ گولائيون هونديون آهن ۽ ڪن وانگر پاڻي جو دڀو ٿي پوندو آهي جنهن کي ڪاري جي لهجي ۾ ”گڙو“ چوندا آهن

ڳ	
لفظ	معني
ڳنڻ	وٺڻ
ڳني	وٺي (ڳني جو لفظ ريڙهي جا مهاڻا ڪنهن جاندار جي لاءِ استعمال ڪندا آهن.) ”خلاصي...! هوڻل تان ناڪئي احمد کي ڳني اچ“
ڳني	وٺي (ڳنيءَ جو لفظ ڪڇي ڪنهن به بي جان شيءِ لاءِ استعمال ڪندا آهن.)
ڳان يا ڳاني	چيرو جهير (مڇيءَ کي لوڻيندا آهن ته پهرين ”ڳان“ ڏيندا آهن.) ”امان...! مڇيءَ کي ڳاني رک“ = ”امان...! مڇيءَ کي چيرو ڏيئي رک“
ڳان ڏيڻ	چيرا ڏيڻ
ڳهنڙو	پڪيءَ جو قسم
ڳانير	مڇيءَ جو قسم. هي مڇي مٺي پاڻي جي آهي.
ڳپور	ٻار چوڪر جواني جي حد تائين ٻار کي ڳپرو چوندا آهن.
ڳاريائون	سُرڪس ڪاريائون
ڳندير	سائو گاهه
ڳتا	ڳل
ڳونٽريو	ڌيان نه ٿا ڏيو غور نه ٿا ڪريو (هي لفظ ريڙهيءَ وارا استعمال ڪندا) ”اي ناڪڻا...! اسين جي ڳالهه ڳونٽريو نه ٿا“ ”اي ناڪڻا...! اسان جي ڳالهه تي ڌيان نه پيا ڏيو.“
ڳاڙهائي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
ڳانير	مڇيءَ جو قسم هيءَ مڇي رنگ جي سفيد، قد ۾ ننڍي ٿئي ٿي ۽ ننڍين مڇين ۾ شمار ٿئي ٿي. قد چار پنج انچ آهي.
ڳڻيون	حساب ڪريون، جوڙ ڪريون.
ڳيو	سوراخ ”ادا امين واڍا...! هوڙي جو ڳيو ڪري ڳيو آهي گڙدي هڻي بند ڪري ڏي“

”ادا امين وڌا...! هوڙي ڪي سوراخ نڪري ويو آهي ڪاٺي جو ٽڪر هڻي بند ڪري ڏي“	
گهڙ (جت ڳالهائين)	ڳيه
”هو ڳيه ماڻهو هڙ“ = ”هو گهر منهنجو آهي.“	
چوپائي مال کي وڇڙندڙ بيماري	ڳندي
چوپائي مال جي بيماري	ڳندي
خاص ڪري ٿلهي متاري دور کي ٿيندي آهي ته پوءِ اهو دور چئن پنجن ڪلاڪن ۾ ختم ٿي ويندو آهي.	
جوڙ ڪرڻ، رسي جو ڳندي، ڪاٺ جو ڳندي.	ڳندي
”ادا عثمان...! رسي ۾ ڳندي وجهه“	
صلاح ڪرڻ	ڳندي
”ادا...! اچو ته ڳندي جوڙ ڪريون.“ = ”ادا...! اچو ته پاڻ ۾ صلاح ڪريون“	
هٿو ڳڻ (جت ڳالهائين)	ڳڻ
”اي ناڪڻا...! گاليو جو ڳڻ پيڇي پيو آهي“	
”اي ناڪڻا...! پيڙيءَ جو ڳڻ پيڇي پيو آهي“	
ڏيڳي، گانءِ	ڳئون
ڳاڙهي گانءِ	ڳاڙهي
ڪڙڪ	ڳيهون
گهڻو	ڳچ
”ادا انور...! اله جڙتي مير جت جو ڳوٺ ڳچ پنڌ تي آهي“	
بي خبرو، اڻ جان	ڳهيلو
ڍڪو	ڳٽو
”ادا...! ڳٽو ڪي ته پاڻي وهي“ = ”ادا...! ڍڪو ڪي ته پاڻي وهي“	
پاڻيءَ جو نانگ	ڳورها
پڪيءَ جو قسم	ڳيري
ڏر سوراخ	ڳٽ
”ادا عادل...! اهو ڪاٺينو ڪڍ ان سان ڳٽ ڪي ته مال جو چنو ٺاهيون“	
”ادا عادل...! اهو رنبو ڪڍ ان سان ڏر ڪي ته مال جو چپر ٺاهيون“	

گورئي	اوڙڪ پاڙو (گبول بلوچن جو پاڙو)
گڻهيون	ورتا (جتڪي لهجو) ”هين عيد لاءِ جرون گڻهيون هز“ = ”مون عيد لاءِ ڪپڙا ورتا آهن“
گاڙهي ڪڪي	مينهن جو قسم
گاڙهو	گهوڙي جو قسم
گاڙهي	گئون جو قسم
گندي چوڙ	قورو چور ڌاڙيل ”ادا سليم...! اڳيان رستي تي گندي چوڙ وينا اٿئي خيال ڪجانءِ“
گيا	سهر، گيج (بلوچ عورتون خوشي جي موقعي تي گيا ڳائينديون آهن) ”ادي...! اڄ ته پنهنجي پاءِ جا گيا چوڻ“
گيو	سهر، گيج ”ادي فاطمه...! گيو ڳاءِ“ = ”ادي فاطمه...! سهر ڳاءِ“
گريو	پير جي ٿڌي (هيءُ لفظ سامونڊي پٽيءَ جا بلوچ گهڻو استعمال ڪندا آهن).
گريو	ڪلو پيڙيءَ جو اڳيون حصو جنهن کي ”موري“ چئبو آهي ان جي پٺهي پاسن کان ”ڪلو“ يا ڪاٺي لڳل هوندي آهي جنهن ۾ ٻه سورخ هوندا آهن. ان سوراخ ۾ وڻجارو ڳن وجهي پيڙي هاڪاريندو آهي. (پيڙيءَ جي موريءَ ۾ لڳل ڪاٺي جنهن کي گريو چوندا آهن) شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. ”سُر سامونڊي داستان پهريون، ٻارهون“ * گريو جهليو رو، مٿي مھري هٿڙا ڪوٽ! سودو سٺو، جو تون، ڍوليا! سِڪو * ڪلياڻ آڏواڻي. شاهه جورسا. ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع

گھ		
لفظ	معني	
گھنالو	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
گھرياڻي	اوڙڪ، پاڙو	(ملاحن جو پاڙو)
گھوگھت	اوڙڪ، پاڙو	(ملاحن جو پاڙو)
گھوڙو	بيت جو نالو	
گھٽ	آلاڻ	
	”ادا....! هيءَ موسم گھٽ جي آهي.“	
گھوڙيلو	ساني جو قسم، حڪم جو قسم	(هن جو قد ٻن انجن کان چئن انجن تائين هوندو آهي)
گھوڙو	مڇيءَ جو قسم	
گھا تپو	هوشيارپ، هوشيار	”اي خلاصي...! گھاتپو نه ڏيکار“ ”اي خلاصي...! هوشيارپ نه ڏيکار“
گھوري	شڪار ڪري، گولي	”اي خلاصي...! ناڪڻو حاجي چرڻ درياءَ گھوري آيو آهي.“ ”اي خلاصي...! ناڪڻو حاجي چرڻ درياءَ مان شڪار ڪري آيو آهي.“
گھڳھر	گوٺ جو نالو	
گھڳھرو	چولي جو قسم	”ادي...! آئون پنهنجي ڌيءَ جي لاءِ گھڳھرو ٺارائي آئي آهيان.“
گھورينداسين	شڪار ڪنداسين	”ناڪڻا عالم...! اڄ گھوڙي جي نر ۾ هلي گھورينداسين“ ”ناڪڻا عالم...! اڄ گھوڙي درياءَ ۾ هلي شڪار ڪنداسين“
گھارجي	بيت جو نالو	
گھريو	مٿي ڪرڻ، سُڪي تي بيهارڻ	بيڙا ٿا ماڻهو هوڙي کي پاڻيءَ مان مٿي گھري رکندا آهن، يعني سُڪي تي بيهاريندا آهن.

	<p>”ناڪٿا...! منهنجو هوڙو گهريو پيو آهي“</p> <p>”ناڪٿا...! منهنجو هوڙو سڪيءَ تي بيٺو آهي“</p>
گهري	<p>ڪاهي</p> <p>”اي ناڪٿا...! هوڙو گهري آ“ = ”اي ناڪٿا...! هوڙو ڪاهي آ“</p>
گهوڙو	<p>درياءَ جو نالو</p>
گهاتو	<p>جائپ وارو ماڻهو</p> <p>سمنڊ جي نرين جي ڄاڻ، دريائن جي ڄاڻ رکندڙ کي گهاتو چوندا آهن.</p> <p>شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي. ”سر گهاتو، داستان پهريون، بيت چوٿون“</p> <p>✽</p> <p>”ڪالهه ڪلاچيءَ وٽا، گهاتو گري گهوڙو</p> <p>مادرِ ملاحن جا، ويٺي سَهان سوڙو</p> <p>مون کي گري ملوڙ اونهين وٽا اوهرِي“</p> <p>✽ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع</p>
گهوڙي وارو	<p>درياءَ جو نالو</p>
گهموڙي	<p>اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)</p>
گهاتوڙي	<p>اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)</p>
گهوگهي	<p>پڪيءَ جو قسم</p>
گهوڙو	<p>دلو</p> <p>”اي لي...! گهوڙو پري اچ“ = ”اي ادي...! دلو پري اچ“</p> <p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سر سُهي، داستان پهريون، بيت پنجون.“</p> <p>گهوڙي گهوڙو هٿ ڪري، پهون نهاري ٻنگ،</p> <p>سر در قدم يار فدا شد ڇه بجاشد، اهوئي ونگ،</p> <p>رات جنين جو رنگ، الا! سي اُڪارئين.</p> <p>✽ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع</p>
گهيتي	<p>ريءَ جو ننڍو ڦڙ</p> <p>(جت ڳالهائين)</p>
گهيت	<p>ٻار، آڪهه، ڪُٽنب</p> <p>”ادا...! مون سان گهيت گڏ آهن“ = ”ادا...! مون سان ٻار گڏ آهن“</p>

گهورو	<p>ڳولڻ، (جت ڳالهائين)</p> <p>”اي ناڪتا...! ڪال رڇ ويو اهو گهورو ڪرڻ ويس“</p> <p>”اي ناڪتا...! ڪالهه رڇ ويو هو، اهو ڳولڻ ويو هوس“</p>
گهور	<p>رڇ ٻڌڻ، شڪار ڪرڻ (اڪثر ڪري مڇيءَ جي شڪار کي گهور چئبو آهي.)</p> <p>گهور جا وقت آهن ڏينهن ۾ ٽي چار ڀيرا مهاڻا گهور ڪندا آهن. اهڙو رڇ جيڪو چيلهر ۾ ٻڌي يا هوڙي يا ٻيڙيءَ ۾ ٻڌي گهلبو آهي. اُن کي گهور چئبو آهي.</p> <p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر گهاٽو داستان پهريون بيت چوڻون.“</p> <p style="text-align: center;">* ڪالهه ڪلاچيءَ وٽا گهاٽو ڪري گهور مادرِ ملاخن جا ويٺي سَهان سَور مونکي ڪري سَور اُونهين وٽا اوهرِي</p> <p>* نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع</p>
گهور	<p>ڏوڪر گهورڻ، ونواهه جي گهور مينديءَ جي گهور چٽيءَ جو گهور نڪاح جي گهور مٿي ڌوئارڻي جي گهور،</p> <p>جڏهن مهاڻا گهوت کي شاديءَ رات چني ۾ وٺي وڃڻ کان اڳ اُن جو مٿو ڌورائيندا آهن يعني، اُن کي ونهجاريندا آهن پوءِ گهور ڪندا آهن ته اُن کي مٿي ڌوئارڻ جي گهور چئبو آهي.</p> <p>گيت، ”تون تان گهور وڃان“</p>
گهور	<p>غور سان نهاري، چٽائي ڏسڻ</p> <p>عشق جي نظر سان ڏسڻ</p>
گهٽ	<p>گوهي ڏي وڃڻ، پاسو ڏئي وڃڻ</p> <p>مٽي وڃڻ، لنواڻي وڃڻ</p> <p>ڳالهه جو ٻي پاسي رخ موڙڻ</p> <p>اي ناڪتا! آلو خلاصي ڳالهه ڪندي گهٽ مٿي ٻي پاسي هليو ويو.</p>
گهٽ	لنگهه، گهيڙ
گهٽ	نيچ، ٿوري ماپ
گهٽ	پوست، واءِ جو بند ٿيڻ، پيشاب جو نه اچڻ

	اي ڊاڪٽر! منهنجي ڳڀور ڪي به ڏينهن کان وٺي گهٽ آهي. معنيٰ اي ڊاڪٽر! منهنجي پٽ ڪي به ڏينهن کان وٺي پيشاب نه ٿو اچي.
گه	گسائڻ، تڪو ڪرڻ، تيز ڪرڻ
گهڻو	گس اُهو گس جتان ريترو هوڙو يا ننڍين هوڙين جو اچڻ وڃڻ ٿئي. اُها زمين جيڪا سمنڊ ۾ هُجي، اُتان هوڙن جو رستو ٺاهڻ لاءِ پهرين ننڍڙي — يا هوڙي جو رستو ٺاهيو آهي. اُن کي ”گهو“ سڏبو آهي.
گهاڙيٽو	هوڙو اهو هوڙو جيڪو ريتري (ننڍڙي ٻيڙي) کان وڌو هوندو آهي. اُن جو تَر تراڪڙو نه هوندو آهي. اُن کي پٺاڻ وارو هوڙو چئبو آهي.
گهاگهري	پرت پريل چولو ان چولي تي هيٺيان پرت پريا وڃن ٿا بکيو، ڏند پڙ، چٽ پڙ، ڪلڙي پڙ، پلو پرت پڙ، سڀو پرت پڙ، هار پرت پڙ، هار تي گل اهو سڀ گهاگهريءَ تي پرت ٿين ٿا گهاگهري خاص ڪري نوجوان چوڪريون پائينديون آهن ”ادي...! آئون پنهنجي ڌيءَ جي لاءِ گهاگهري سڀرائي آئي آهيان.“
گهيڙ	لنگهه، گهٽ شاهه عبدالليف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. سُر سهڻي، داستان ٿيون، بيت ٿيون جڻا گهڙي تڻان گهيڙ، ڪَڙو پڇڻ ڪوڙيون، ڏم سين جُسو ظاهر، مَن ميهار سين ميرُ، سانڍي پانتي نيرُ، جنهنڪي سِڪ سِبا هَڙ جي. بچ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جور سا، ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية جهونا مارڪيٽ، 1976ع
گهوٽا	ٻڏڻ
گهيٽو	نرڙ جو قسم
گهٽ	وڃ مان ڀڄي وڃڻ، اوچتو محفل مان غائب ٿي وڃڻ، لڪي ڀڄي وڃڻ
گهاٽو	نقصان، خسارو
گهاٽو	گهرو گهڻي مقدار ۾ ڄميل

ل		
لفظ	معني	
لاڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)	
لوڃاڻي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)	
لاڻي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)	
لار	ٿڙو ٿڙو... قطار (ڪنهن وندڙشيءَ جو ٿڙو ٿڙو لارَ مثال مڃي)	
لار	هڏي واري ڪاٺي چوپائي مالَ جي گچيءَ ۾ چنگ، چٽڙا ڊگرا ٻڌبا آهن. انهيءَ چٽڙي ۾ اندر هڏي واري ڪاٺي لڳل هوندي آهي. جنهن کي ”لار“ چوندا آهن.	
لار	گهند، آواز شاهه عبداللطيف جي وائي آهي. سر سارنگ داستان چوڻون. آني منڊ آئون ڪُهنا ڪنديس ڪُڙڙا، واسن جا ويس ڪيا، آڄ منهنجي يار لار لائيندي ويڙڙا، پٿرس پٺيا وار پڪي آءُ پرين ٿون، له منهنجي سي ڏا سار. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع	
لاڙو	نقصان، ٽوٽ ”ادا مڃيءَ جي واپار ۾ مزو ڪونه ٿيو لاڙو ٿي ويو.“	
لاڙي ڇڏ	اُڇلائي ڇڏ ”اي خلاصي...! اهور ڇڏ درياءَ ۾ لاڙي ڇڏ“ ”اي خلاصي...! اهور ڇڏ درياءَ ۾ اُڇلائي ڇڏ“	
لٽ	مٽي	
لار	ماڪي جي لار	
لٽ	انداز طريقه ڪار ”يار مون توکي ڏٺو هو پر آئون پنهنجي لٽ ۾ هليو ويس.“	
ليپاڪو	سُست، اينگو ”ادا...! هير تون ليپاڪو پيو ڏسجين“ ”ادا...! هينئر تون سُست پيو ڏسجين“	
لهوارو	پاڻيءَ جي وٽ، هوڙي مان ٻاهر نڪرڻ، پيڙي مان ٻاهر نڪرڻ	

لٽي پيءُ	تيار ٿي وئي ”ناڪڻا...! ماني لٽي پيءُ آ، ڪٿيف ٻاهر وڃ“ ”ناڪڻا...! ماني تيار آهي، ڪائي پوءِ درياءَ تي وڃ“
لياري	درياءَ جونالو لياري درياءَ حاجي ابراهيم واڙي واري کان گهمندو وڃي واڙي درياءَ ۾ پوي ٿو. اتان سمنڊ ۾ چوڙڪري ٿو.
ليار	ميوو (ليار پڇڻ وقت ڳاڙهو ٿيندو آهي. هن جونڊ پير کان ننڍو هوندو آهي.) شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي سر سهڻي داستان حوتين، بيت اوڻويهون. * ”واهرڙ وهين مَر جاز، سُڪي پيلانيون ٿيڻ پسان ٿنهنجي پيٽ ۾، لاهڻا لوڻ ليار جئن توستي جمار آسانيون پوڙيون.“ * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو سالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع
لڳي	پئجي
لڳي	پئجي رهيو بُت سُڪي ويس، چُرڻ پُرڻ کان هلاڪ ماڻهو ڪنهن شيءِ جي هيٺان اچي ويو ته چوندا لڳي رهيو. هوڙو پٽ سر اچي وڃي ته چوندا، لڳي رهيو. هوڙو ڪنهن پاتال تي چڙهي ته چوندا، لڳي رهيو. فيصلي ۾ ڪو ماڻهو هارائي ويو ته، اُن کي چوندا لڳي رهيو. ڪو ماڻهو نقصان ۾ اچي ته چوندا، لڳي رهيو. ڪنهن جو هوڙو ڦاسي پوي ته چوندا، لڳي رهيو.
لال هنج	پڪيءَ جو قسم
لاڪي	پڪيءَ جو قسم
لڇڪ	مڇيءَ جونالو
لوڙ	مڇيءَ جونالو هيءَ مڇي رنگ جي ڪاري هوندي آهي ڪاري ۽ مٺي پاڻيءَ منجهه ٿئي ٿي. هن جو قد ٽن انچن کان ڇهن انچن تائين هوندو آهي.
لوهرڙ	مڇيءَ جونالو
لانگارو	جيت جو قسم

هيءَ جليبي وانگر ٿيندو آهي هن جو زهر انسان جي جسم جي لاءِ نقصانڪار هوندو آهي.	
لنگهائي	موڪلي ”لي! منهنجا ڪپڙا شانيءَ کي لنگهائي ڏي“ ”اي! منهنجا ڪپڙا شانيءَ کي موڪلي ڏي“ (هيءَ لفظ ريت هيءَ استعمال ٿئي ٿو ۽ ابراهيم حيدري ”وارا ماڻهو به استعمال ڪندا آهن“)
لي	عورت.
لڻي	ڪاٺيون. اهي ڪاٺيون جنهن تي هوڙو بيٺل هوندو آهي. انهن ڪاٺين کانسواءِ هوڙو درياءَ مڃهه هلي ناهي سگهندو.
لڻي	عورت. ”هيءَ لفظ ڪاري ڇاڻ واري علائقي ۾ رهندڙ مرد، عورت جي لاءِ استعمال ڪندا آهن.“
لڻي	سڄ لهر کي چون
لنگهائي	موڪليان ”خلاصي! تون هل آءُ توکي رڇ لنگهائيان ٿو.“ ”خلاصي! تون هل آءُ توکي رڇ موڪليان ٿو.“
لڙي	پيسي، ڪٽي ”اي فاطمه! مڪي وڃر لڙي ڏي“ ”اي فاطمه! مون کي مصلحو پيسي ڏي“
لڙي	ڪاٺي سامونڊي پٽيءَ جا ماڻهو پنهنجي پکي کي لڙي ڏيندا آهن جيئن ۽ پڪو هوا تي نه اڏامي وڃي.
لڙچو	گهر جو سامان (ڪهڙو به هجي)
لڙچو	بي وقوف
لڙچو	بد چال، ڪيڏڻ (جو پراڻي عورتن سان ڪيڏي) ”ادا...! تو وارو چورو شهمير لڙچو پيو ڪري ان کي سڌار“
لڙه	هاڙ
لورو	ڪمينو
لورو	اوڙڪ، پاڙو (لورو فقيرن جي ذات آهي)
لوڙ	گهرج، تمنا

”ادا! تنهنجي لوڙ پوري ٿي“	
”ادا! تنهنجي گهرج پوري ٿي“	
پڇتاءِ، پوڳ	لوڙ
لاهي	لائي
لاهي آڇ	لائي آڇ
اڳوٺ ۽ ڪنوار کي لائون ڏيئون وينديون آهن.	لائون
لائون،	ڀٽا
ڪڇي لهجي ۾ گهوٽ ۽ ڪنوار کي ”لاٽا“ ڏيندا آهن. يعني ”لائون“ ڏيندا آهن.	
(ڪڇي لهجي ۾ تمر جي وڻ کي ”لاٽا“ چوندا آهن.)	لاما
(هڪ منو لائڻ پيو ڪارو لائڻ. اهي جانور ڪائيندا آهن)	لايو
رانديڪو	لائون
بتي آخري ڀساهر، بچڻ جهڙو نه آهي. ڪنهن ماڻهوءَ جي بچڻ جو آسرو نه هجي. اهو پوين ڀساهر ۾ هجي ته ان لاءِ چون. هي لبت ٿي ويو.	لبت
ڏيهه جونالو تپو هاساڻي	لونگا
چمڪات	لشي
”اي حاجراه! اوهان جي پاسي رات لٿي هئي“	
”اهي حاجراه! اوهان جي پاسي رات چمڪات هئا“	
بيت جونالو	لاڪارو
بيت جونالو	لاڪيٽر
چئني پاسن، وچ ۾ چؤطرف گهري ۾	لاجون
نوڙيون، رسيون	لاجو
شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي	
*	
”آئي اتر مند. هيٺين اڌڪون لهي	
وٽين لاجو بند. ٻيهر مڪين پيڙيون“	
* نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو، ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع	
سائو گاهه	لنر

<p>”ادا... لڙ پتي اڄ ته ساڳ ڪريون“ ”ادا... لڙ پتي اڄ ته ٻوڙ ڪريون“ جڏهن سامونڊي پتيءَ ۾ مينهن وسندا آهن. تڏهن لڙ پيدا ٿيندو آهي هيءُ گاهه بغير بچ جي پيدا ٿيندو آهي هن جي پاڇي ڪاٺ ۾ تمام سٺي ۽ سواڊي ٿئي ٿي. شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر سَهڻي داستان ڇهون، بيت ڇهون“ پَهَنوَارَن پابو هِيو ڪي واهَنَدَن وَسَ عَمَرُ اُنَهِيَن ڏي هَ جا ڏوَتِيَن ڏَنَمَ ڏَسَ وَلِيوَن وَرَ قَلارِيا، لُڙ نِگَتو لَسَ آڻيو وَجَهَن آهَرِيَن سَندا تَهَن تَسَ مِيوا مَيجَرِ ماڪِيُون، سَپِڪا چَڪَرِ چَسَ ماڙِيءَ وَهِي مَسَ، مَلِيَرِ وِيندِي ماڙِي. * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو، ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع</p>	
لنوارو	سائو گاهه
لان	<p>زبان، لانگاري جيت جي زبان هن جيت جو قد بن انچن جيترو ٿئي ٿو. ان مان ”لان“ ڪڍندو آهي جيڪا ٻن کان ٽن فوٽن تائين هوندي آهي. جنهن ۾ تمام گهڻو زهر هوندو آهي. ماڻهوءَ کي جنهن هنڌ تي ٽنگ هڻندو آهي ته اها جاءِ باهه جيان سترندي آهي.</p>
لوڌاڻو	ديبه جونالو
لوڀاري	<p>درياءَ جونالو (هيءَ درياءَ کڏيءَ درياءَ مان نڪري ٿو)</p>
لون مگر	مڇيءَ جهڙو ٿئي ٿو. (هن جو قد ۾ پنج فوٽ آهي ۽ ويڪر ۾ اڍائي فوٽ آهي)
ليارو مگر	مڇيءَ جهڙو ٿئي ٿو.
لڌاڻي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو)
لاڪارو	درياءَ جونالو
لڪي	درياءَ جونالو
لڪاڻاڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
ليڪاڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
لڳڙ	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)

لاڪاڻي	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
لودياڻي	اوڙڪ، پاڙو	(ملاحن جو پاڙو)
لالواڻي	اوڙڪ، پاڙو	(ملاحن جو پاڙو)
لسي	ڏاڻي جو قسم	(جنهن سان مهاڻيون مڇي چلينديون آهن.) ”لي...! لسي ڏي ته مڇي ٺاهيان.“ ”ادي...! ڏاڻي ڏي ته مڇي ٺاهيان.“
لسي	ڏاڻو	(جنهن سان گاهه به وڏو ويندو آهي.)
لسي	ڏڏ	(عورتون ڏهي کي ولوڙي ڏڏ ٺاهينديون آهن.)
لسو	بغير چئن واري ڪابه شيءِ	
لتاڙي	ڏاڪڻ	(جت ڳالهائين)
لونگ	مصالحي جو قسم	
لڙهو	بيماريءَ جو قسم	هيءَ بيماري چوپائي مال کي ٿيندي آهي مال کي پيٽ ۾ سورتيندو آهي پيٽ مان پتو مان پتو ڪيندو آهي
لوجري	مڇي جو قسم	هي ڪاري جي مڇي آهي اڪثر مهاڻا هن مڇي کي چيري لوڻ ڏئي سڪائي پوءِ تپائيندا آهن هيءَ مڇي مرڻ جي حساب سان وڪرو ٿئي ٿي.
لڙڙ	هيءَ مڇي ڪاري پاڻيءَ جي آهي.	
لوڙم	هي زهريلي مڇي آهي. هن جو ڪنڊو جنهن کي لڳي ته ان کي سڪائي ڇڏي هن جو قد نو انچ آهي	
لاڙهو	هيءَ مڇي پاڻيءَ جي مڇي آهي	هن مڇيءَ ۾ سنهو ڪنڊو تمام گهڻو ٿيندو آهي
لڪڙ	ڪانيون	ادا لڪڙ وڏي آيو آهيان
لاکو	پکيءَ جو قسم	

ليڪ	ختم
لنگھ	سوڙھو رستو
ليڪ	رشتو ”ادا...! ان چوڪريءَ جو اتي ليڪ سٺو آهي. جتي تون چاهين پيو“ ”ادا...! انهيءَ چوڪريءَ جو اتي رشتو سٺو آهي. جتي تون چاهين ٿو“
لُلو	گاه جو قسم
لُندو	نانگ جو قسم هن نانگ جو قد اڍائي فوٽ آهي
لاڙا	مڇيءَ جو قسم
لتاڙ	چپڻ
لوات	دانهون ابا تون جهجا لوات نه ڪر
لتاڙي	ڪاٺ جو ٽڪرو هوڙي ۾ به ڪم اچي گهر جي ڇت ۾ نه لتاڙي ڪم اچي
لولو	ٽڪر
ليلائي	دانهون ڪرين، چيچلائي شاهه عبداللطيف جو بيت آهي ”سُر ليلان، دستان ٿيو بيت يارهون“ * ”جي ليلائي نه لهين ته پُڻ ليلائيچ آسِرَ مَ لاهيچ، سَجَڻَ سَهاجها گهڻو.“ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع ”اي...! تون ڪو وينو ليلائي“ ”اي...! تون ڇو ويندي دانهون ڪرين“
لاڙيون	ڪپڙا ادا هاشم مون کي لاڙيون سبي ڏي
لاڪارو	درياءَ جو نالو
لوري	دل جي اُڻ ٿڻ، سُڪ، ٺيهه، پيچ شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي ”سُر يمن ڪلياڻ، دستان ٿيون، بيت يارهون“

		<p>لوري جت لڳوم اُتي، اُيو آهيان</p> <p>سورهيه پرين سندوم، من ٻاجهائي پيو هن</p>
ليڪو	حساب ڪتاب	
ليڪو	ڪوڙو آسرو، دوکي وارو	
لک	<p>ڏري ڏرو (هي لفظ سامونڊي پتيءَ جا جت ۽ گلمتي بلوچ به ڳالهائيندا آهن)</p> <p>سُر ڪو هياري، دستان پهريون، بيت پهريون.</p>	
		<p>ليلا نه جاڳينءَ لک سڀڻ ڪٿي نؤم ڪيائ</p> <p>قُمر تي، پُهڻج قُريب ڪي، اجلس تون جُڳاءِ.</p> <p>مَني! مَهمائِن سڀن، ويهي رات وهاءِ،</p> <p>جِيلان نِنڊ ڪيائ، تي روز رهين ٿي راه.</p> <p>* ڪليار آڏواڻي، شاهه جور سالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع</p>
لاس	گهانورس،	<p>عورتون جڏهن ٻوڙ پڄاڻين ته آخر ۾ چانورن جو اٽو پاڻيءَ ۾ ملائي ٻوڙ ۾ وجهي گهانورس ڪنديون آهن.</p> <p>”لڪيون لاس ڪندياس، ڏونگر ٻوڙ ڏکن جو“ شاه.</p>
لنگ	اوڙڪ پاڙو	(بلوچن جو پاڙو)
لياڪاڻي	پاڙو	(بلوچن جو پاڙو)
لاڪاڻي	پاڙو	(بلوچن جو پاڙو)
لاڪاڻي	پاڙو	(بلوچن جو پاڙو)
لاڻي	پاسو، وٺي هل	<p>”ادا...! تون جو ڪنڀن لائو ڪيو“ = ”ادا...! تنهنجو ڪنهن پاسو ڪنيو“</p> <p>”ادا...! احمد تون جو لائو پيو ڪري“ = ”ادا...! احمد تنهنجو پاسو پيو ڪٽي“</p>
لسي	ريڊ جو قسم	
ليلار	ٻڪريءَ جو ننڍڙو قسم	
لڙادو	گاهه جو قسم	<p>هن جو قد به اڍائي انچ ٿئي ٿو.</p>

لپس	<p>تپش باهه جي گرمائش شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي. سُر ڪلياڻ داستان چوٿون بيت سستيهون</p> <p style="text-align: center;">*</p> <p>پتنگن پَه ڪئو مڙتا مٿي مڇ پسي لهر نر لڇتا. سڙتا مٿي سڇ سندا ڳچين ڳچ، ويچارن وڃاڻيا.</p> <p>* نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر محقق ۽ شارح، شاهه جורسالي ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع</p>
لوڪاڻي	<p>پاڙو (بلوچن جو پاڙو)</p>
لوءِ	<p>لوڪ وارا، پيا ماڻهو ”ناڪڻا هاشم...! لوءِ وارن سان پيار سان هل“ ”ناڪڻا هاشم...! پنهنجو لوڪ وارن سان پيار سان هل“</p>
لوءِ	<p>گرم، گندي ”اي لي...! آئون تولاءِ لوءِ آندي آتم“ ”اي ادي...! تولاءِ گرم گندي آندي آهي“</p>
لونگاڻي	<p>پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)</p>
لهر	<p>وڇڙ پيار ”ناڪڻو آمين...! پنهنجن خلاصين سان ڏاڍو لهر ڪري پيو.“ ”ناڪڻو آمين...! پنهنجن مزدورن سان ڏاڍو پيار ڪري ٿو.“</p>
لڪ	<p>جبل ”ناڪڻا...! چوڻ لڪ ٽپي اڳتي هلنداسين“ ”ناڪڻا...! چوڻ جبل ٽپي اڳتي هلنداسين“</p>
لڪ	<p>گرم هوا ”ادا...! اڄ اوکڙ واري لڪ پئي لڳي“ ”ادا...! اڄ گرم هوا پئي لڳي“ سامونڊي پٽيءَ وارا ماڻهو بهار جو موسم کان پوءِ اوڀر ۽ اتر جي هوا لڳي تنهن کي اوکڙ ۽ لڪ چوندا آهن.</p>

لَسَٽَ	نشان. (خاص جانورن کي ٿين ۽ ڪنهن ڪنهن ماڻهوءَ کي به ٿيندو آهي). ”ادا.....! منهنجو ڪارو اُٺ لَسَٽَ وارو ڏاڍو قيمتي آهي.“
لِسڪات	جهٽ گهڙي، ٿوري دير ”اي خلاصي! لِسڪات سڀي پوءِ آڄ“ ”او خلاصي! ٿوري دير صبر ڪري پوءِ آڄ.“
لِسڪاتي	ٿوري دير جي لاءِ، اُڌارو (هيءَ لفظ خاص طور تي ريتڙهيءَ ميان ۾ استعمال ٿئي ٿو). ”ادا.....! لِسڪاتي پين ڏي“ ”ادا.....! اڌاري پين ڏي“ راقم الحروف کي 2009_4_2 تي ريتڙهيءَ ميان ۾ رات جو وقت مولوي عبدالله موسائتي سان ڪچهري ڪندي ”لِسڪاتي“ لفظ استعمال ڪيو ۽ هن ٻيا ڪيترائي لفظ ٻڌايا جيڪي عام لهجي ۾ استعمال ٿيندا آهن. ڪچهريءَ ۾ عبدالرحمن خاصخيلي، ابو واڏو جليل ڪٽي، نواز دبلو ۽ ٻيا ويٺل هئا.

م	
لفظ	معني
مڪي	مون کي
مارڪو	ڪچهريءَ جو حال
منڍڙو	مڇيءَ جو نالو
منڍي	مڇيءَ جو نالو
مڇائي	مڇائي وارو
ملوڻي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو آهي)
ميرائي	اوڙڪ، پاڙو (ملاحن جو پاڙو آهي)
مانڌيريا	اوڙڪ، پاڙو (مانڌريا، ملاحن جو پاڙو آهي)
منڌرا	اوڙڪ، پاڙو (منڌرا، ملاحن جو پاڙو آهي)
منڇريا	اوڙڪ، پاڙو (منڇريا، ملاحن جو پاڙو آهي)
مڙي	ماءُ، يا، امان
مانڏ	اڳ ۾
مانڏو	شوق سان، بنا دير جي ٽڪڙو
ماروڙي	جيت جو قسم، هن کي انگريزيءَ ۾ Pencial Sheel پينسل شيل چوندا آهن.
مُر	(هروڀرو بي گناهه، مفت) بنا ڪنهن سبب جي بي واجبي ڪرڻ ڪنهن کي نقصان پهچائڻ. جنهن کي نقصان ٿيندو آهي اهو چوندو آهي. ”اي ڙي! تون ”مُر“ مون سان بي واجبي ڪرين ٿو ڙي!“ ”اي ڙي! تون هر ڀرو مون سان بي واجبي ڪرين ٿو.“
مُر	نرجو پاسو جنهن کي مُر چئبو آهي. جڏهن مهاڻا ڪنڌي کي ويجهو هوندا آهن کين جبل جي چوٽي ڏسڻ ۾ ايندي آتن ته هڪٻئي کي چوندا آهن. ”ي خلاصي....! مُر ڏسڻ ۾ آچي پيو هان ڪنڌيءَ ويجهو آهيون.“ ”اي خلاصي....! جبل جي چوٽي ڏسڻ ۾ آچي ٿي هاڻ ڪنڌيءَ ويجهو آهيون.“

مڙيو	مڇيءَ جو قسم. هيءَ مڇيءَ ڪاري پاڻي جي آهي.
ميران	بيت جونالو
مانڌ تي	اڳتي
ماڙ	ماڻهون
ماڙ	ماڻهون، ماڙ اچي پيو. ماڻهون اچي پيو ماڙ چريو بيٺو آهي. ماڻهو ڪاوڙيو بيٺو آهي.
مڙي	جاءِ جتي مڇي ٻيلو وڪامجي.
مُسڪو	مڇيءَ جو قسم هن مڇيءَ جو وزن ٻه اڍائي ڪلو آهي.
مٿار	مٿيرن جو حصو (رڇ جي مٿار ۾ ڏٺيون لڳنديون آهن.)
مٽيا	خراب، ڪوڙو
مٿارا	اولهه طرف زمين جو مٿاهون حصو پيسي وارو هلندي پڄنديءَ وارو جيڪڏهن ڪو ماڻهو فيصلي ۾ کڻي ٿو وڃي ته ان جي لاءِ چوڻ. ”اي تون ميار ڏر ڪان ڳالهين ۾ مٿارا آن“ ”اي تون ميار ڏر ڪان ڳالهين ۾ مٿاهون يا مٿارا آهين.“
موٽڻ	مڇيءَ جونالو
مٿو	مڇيءَ جونالو
مٽي	درياءَ جونالو بيت جونالو
مانوڙو	ماڻي، ننڍڙي ڇاڏي، جنهن ۾ ڌڻي ولوڙيو وڃي.
”مٽي“	مسجد جي پاسي ۾ پيشاب ڪرڻ واري جاءِ کي مٽي چوڻ. (هيءَ لفظ ابراهيم حيدريءَ وارا استعمال ڪندا آهن.)
موٽيلو	ڇانورن جي ماني سامونڊي ماڻهو نيرن تي گرم گرم مانيءَ کي گهٽ ڪندڙ لڳائي ڪائيندا آهن.

ماڻهو	ساڙ
ماڻهو (هيءَ لفظ جت استعمال ڪندا آهن.)	ماڙ
”اي ادا...! آتون هوڪَ نه پَس. آتون مامل ٺهل“ ”ادا...! تون هن کي نه ڏس تون مون ڏي ڏس.“	
درياءَ جونالو آهي.	مٺل
هيءَ درياءَ ڏهڙيوري کان اڳيان گذري ڪانٽر درياءَ ۾ داخل ٿيندو آهي پوءِ وڃي سمنڊ ۾ چوڙ ڪري ٿو.	
مڇيءَ جونالو	مالار
مڇيءَ جونالو	ميگيو
مڇي جو قسم: مٺي جي مڇي آهي. هيءَ نرم مڇي آهي هن مڇيءَ جو قد پيدا ڀوت ٿئي ٿو وزن ڪلو تائين اٿس.	موراڪو
مڇيءَ جو قسم. مونٺ مڇي آهي هي مڇي مٺي پاڻيءَ جي آهي.	موراڪي
ڪنجوس	مرچوس
ڪنجوس	مرچو
غمگين، مايوس، ملول، آداس	ملور
موڪلڻ، پيڄڻ، پٽڻ	منجن
پوتڙو گوڏَ	منجهلو
تاج، موڙ	منگهٽ
لاش	مول
مور	ماڳهين
راز، لڪل بات، اشارو مطلب، حياءَ، شرم شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر ديسي، داستان چوئون، بيت پهريون.“ * ”وارو! وَدَ وني ويا، آريجا اڻلام آنداڻون آريءَ جا، پنهنوءَ ڏي پيغام، تہ ڪيائون پاڻ ۾، منهن مخفي مام، سنهورا ساڪ گئي، ويساهي وريام.“	مام

ڪاڪيون! رات قيام، جيڏيون! جت ڪري ويا!	
* ڪلياڻ آڏواڻي. شاهه جور سالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع	
ماهيرو	جڙي پوٽي
مامرو	ڪاروبار
ماميرو	تحفو (هي لفظ ڪچي استعمال ڪندا آهن.) اهو تحفو جيڪو مامو پنهنجي پيڻ يا پائي جيءَ جي شاديءَ ۾ ڏئي تنهن کي ”ماميرو“ چوندا آهن.
مانجهي	ناڪڻو بهادر نه ڊڄڻو
مانڊو	ٿڪل، اداس
مانڊي	سليقي سان (هي لفظ ڪچي استعمال ڪندا آهن.)
مانڊاڻو	سينگار، سجاوٽ
مٽي	تڻ، تاريخ
مڇڪاڻڻ	اڪيون چنڻ
مڏو	بي وقوف
ماڻري	گڏو جي اندر جيت ٿئي ٿو. اُن کي ڪچي ماڻري چون.
ماري	شڪاري
ماري	ماءُ، امان (ساحلي پٽيءَ ۾ رهندڙ ڪچي ماءُ کي ماري چون.) ”ماري...! هي مون کي ماري ٿو.“ ”امان...! هيءُ مون کي ماري ٿو.“
منڊيڻڙو	سائو گاهه
ماري	نقصان، ختم
ميران	پيٽ جونالو:
ميرواهه	پيٽ جونالو
مل	پيٽ جونالو
ماڱر	چار رڪندڙ ماڻهو
موت	سائو گاهه
مٽر	سائو گاهه
مريڙو	سائو گاهه

مُنڊپري	پوتو
مُنڊيل	ول جو قسم
مُرنڊو	جھڪو ٿيندو سگھ ڇڏيندو پوئتي هٽندو لفظ مُرنڊو خاص پاڻيءَ جي لاءِ استعمال ٿيندو آهي. جڏهن مهاڻا درياءَ تي ويندا آهن.
ماند تي	اڳتي
مٿي	مٿ
مٽروڪ	وسريل، اٽلپ، استعمال ۾ نه اچي
ماڙوئن	ماڻهن جمع (واحد، ماڙ معنيٰ ماڻهو)
مڙي	ماءُ (جت ڳالهائين) ”توهين مڙي ڪاهي هڙ..؟“ ”تنهنجي ماءُ ڪير آهي..؟“
مُوري ويو	صحيح ٿي ويو چٽي ويو ”ادا...! مون جي تنگ جو ڦٽ مُوري ويو.“ ”ادا...! منهنجي تنگ جو ڦٽ، زخم ڀرجي ويو“ صحيح ٿي ويو چٽي ويو
مهيز ڏھ	مينهن ڏھ (جت ڳالهائين)
مهيز	مينهن
ماڪ	مون کي (جت ڳالهائين) ”ادا...! ماڪ سٻا“ ”ادا...! مون کي ٻڌاءُ“
ميرو	اوڙڪ، پاڙو دانڌل قوم جي اوڙڪ
مامو ملاح	ڳوٺ جو نالو
مياچ مگرو	مگرو مڇيءَ جو نسل
مڇيون مگرو	مگر مڇيءَ جو نسل
مالهيا	اوڙڪ، پاڙو (هنگور جابلوچ جو پاڙو)
مگرو	مڇيءَ جو نالو هيءَ قد واري مڇي آهي
مينگھ ڇوڙي	مڇيءَ جو قسم هن جو قد مُنوفوٽ ٿئي ٿو ۽ ويڪر ۾ چار انچ آهي.

ميليڊيون	چوٽيون
ميليڊي	چوٽي
موري چوڏي	مڇيءَ جو قسم، هن مڇيءَ جو قد مٿونوت ٿئي ٿو ۽ ويڪر ۾ چار انچ آهي.
موري	اُڀي ڪاٺي، جيڪا هوڙي جي مُنڍ تي لڳل هوندي آهي. ناڪتا خلاصي، درياءَ ۾ رڇ پوکڻ کانپوءِ اُن جو هڪڙو ڇيڙو موري سان ٻڌي ڇڏيندا آهن. پوءِ هوڙو هڪ جاءِ تي بيهي رهندو آهي. جڏهن رڇ ڪڍڻ جو وقت ايندو آهي، ته رڇ جو ”موريءَ“ وارو ڇيڙو چوڙي يا خالي ڪڍي رڇ کي چڪيندا ۽ هوڙي منجهه چاڙهيندا آهن.
مڙياس	واپس ٿيائينس (جت ڳالهائين) ”ادا...! تونين وڏا جا ڳڻ پسي آيون مڙياس.“ ”ادا...! تنهنجي وڏن جون چڱايون ڏسي آءُ مڙي ويس.“
مائي	عورت
ما	مون
مانڪي	مون کي
منهوڙو	درياءَ جونالو
منڊڙي	درياءَ جونالو
مٽڻي جو وڻ	درياءَ جونالو
ملهه	درياءَ جونالو
ماڙي	درياءَ جونالو
ميرجت	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
مٽواڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
مٺاڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
موڏاڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
مارواڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
منراڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
مياڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
منڊاڻي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)

مڪڙا	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
ماهڙيا	اوڙڪ، پاڙو	(جت جو پاڙو)
	”مان هيٺڙا سڄا سڙي وا“ ”منهنجي جان جي اندر وار جيڪي پُرزا آهن، سڀ سڙي ويا.“	
مسوراڻي	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
منهوراج	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
ميو	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
مِٺاڻي	اوڙڪ، پاڙو	(ملاحن جو پاڙو)
ماڻڪاڻي	اوڙڪ، پاڙو	(ملاحن جو پاڙو)
ماياڻي	اوڙڪ، پاڙو	(ملاحن جو پاڙو)
محمدياڻي	اوڙڪ، پاڙو	(ملاحن جو پاڙو)
مائين	منهنجو جتڪي لهجو ”ادا...! هوشيءَ مائين هڙ.“ ”ادا...! هوشيءَ منهنجي آهي.“	(جت ڳالهائين)
ماڻل	مون وٽ، مون ڏي ”ادا...! تون هيڻ شيءَ ماڻل لهي“ ”ادا...! تنهنجي شيءَ مون وٽ پئي آهي.“	
مٽڪ	موڙ	(جتن جي لهجو)
ماڏ	ڪاڻي	(هوڙي جي پاڇيل تي لڳل ڪاڻيءَ کي ماڏ چئبو آهي.)
مالهاري	آچي جهرڪي	
مٺ	مڪ	
منهن	وات	
مِٺ	ڳل	
مِسا	مغز	
	”ادا احمد...! مِسا نه هڙ“ ”ادا احمد...! مغز نه هڙ“	

ماه	ماس	<p>”ادا اشرف...! هن جوڙي جوڙي منهنجو ماهه ڪاهي ڇڏيو آهي.“</p> <p>”ادا اشرف...! هن ڳالهائي ڳالهائي منهنجي مغز جو گوشت کائي ڇڏيو آهي.“</p>
مِرچون	مرچ	(جتڪي لهجو)
مِرون	سوئر	
مارڻ	گتڻ	
مٽڻ	مٽائڻ	
مَ	نَ	<p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر ڏهر، داستان پنجون، نيويهن،“</p> <p>مَ لَئَ ڪُونجي مانِ ڪَڙي چور مَ هنيين سَل</p> <p>ڳوڙها مَٽي ڳَل، جِمرَ وهائيءَ وهائين</p> <p>ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية جهونا مارڪيٽ، 1976ع</p>
مارڳ	ڇلھ	
منگھو	ٻہ چانگي ڪاڻي، پائيءَ جي دلي يا مَت رکڻ واري جاءِ	
موڳو	واٽر ڪورس	
مروڙو	گاڙھ جو قسر	
موڙئي	پيت کي ڪپڙو ڏيڻ	
مَٽي	وڏو ماڻهو	
مَت	برابر	
موڙو	مِٺائي	
مَٽي مَٽي	ڏاڍو	<p>”ادا...! مَٽي مَٽي پيو ٿين،“</p> <p>”ادا...! ڏاڍو پيو ٿين“</p>
مَت	مَڙسي	
مَس مَس	آهستي آهستي	<p>”ادا...! مَس مَس نه اُڄ تڪو اُڄ“</p> <p>”ادا...! آهستي آهستي نه اُڄ تڪو اُڄ“</p>
مج	باه	

آدا...! مڃ تي وينا آهيون"	
آدا...! باهه تي وينا آهيون"	
وڌائي آدا... وڌڪ ڳالھ کي مڃائي نه. آدا... وڌيڪ ڳالھ کي مڃائي نه.	مڃائي
بي مثال سانجھ وند، جنهن جو ڪو مت نه هجي. آدا...! مورڪ ٿي" آدا...! سانجھ وند ٿي" شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر سَسُئي آبري، داستان پهريون، بيت ستون،" * پاڻيءَ مٽي جهوپڙا، مورڪ اُڇ مَرِن، ساهان اوڏو سَپَرِن، لوجي تان نه لَهِن، پر نه سَڃائِن، دانھون ڪن مَنُن جُئِن * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع	مورڪ
گڏائي سڏائي	ملاوت
مڪ ڏي ادا هوڙ کي ميڻ ڏي .	ميڻ ڏي
مٽي	مَر
مڇيءَ جو قسم	موري
پلي، پلي ڪري. شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سُر سورڻ، داستان چوٿون، بيت ٻيو،" * مَر ته آئين، مڱڻا! مارَ پَرُوڙي مُون، جيڪا ڳاھ ڳالھائين، سا سَپ سَمجھيسُون، تَنھن پر نَسِج تُون، جيڪي پوئِي پَن مَر." * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع	مَر
مڇيءَ جو قسم	منگيو
مڇيءَ جو قسم	مور
دلا مت رکڻ جاءِ	منجن
چوپائي مال جي بيماري	ماتا

هيءَ بيماري رڌ يا ٻڪريءَ کي ٿيندي آهي ان کي بچاءُ جو ٽڪو پاڪس هڻندا آهن	
مائي	مڇيءَ جو قسم هن مڇيءَ ۾ عورت وانگر ٻيا ٽين ٿا. سڄي عورت جهڙي آهي خاص ٿڪ جي نشاني ۽ پيرن جي نشاني عورت جهڙي ٿئي ٿي.
مرو	جانور (سمنڊ ۾ هلي ٿو. مڇيءَ کائيندو آهي ۽ ماڻهو کي به ماريندو آهي)
مڪِ ڏي	مون کي ڏي (ڪلمتي بلوچ جي گڏي پاڙي وارا هيءَ لفظ ڳالهيندا آهن) ”ادا...! مڪِ پين ڏي.“ ”ادا...! مون کي پين ڏي.“
مڇڻ	نه، متان ”تون...! مڇڻ وڃ، رات رهي پوءِ“ ”تون...! نه وڃ رات رهي پوءِ“ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر ڪلياڻ، داستان ٻيو، بيت نائون“ * اڳيان اڏن وٽ، پوين سر سَنباهيا، ڪات تہ پوين قبول ۾، مڇڻ پائين گهٽ، مٿا مَهاين جا، پيا نہ ڏسين پَتِ؟ * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع
موڪڏس	ڪڏ ۾ پوڻ، ٿڌڻ، اوچتي ڌڪ لڳڻ، ٿورو نقصان هيءَ لفظ سامونڊي پٽيءَ ۾ مرگهر ڪلمتي بلوچ ڳالهيندا آهن.
مان تڻ	ماريائون، منهنجو بدن ساڙيائون، مون کي ماريون سامونڊي پٽيءَ ۾ ڪلمتي بلوچ ڳالهائين
مِزمان	مِهمان
ميڻو	طعنو - ٽوڪ ”ادا... تون موکي ميڻو پيو ڏين“ ”ادا...! تون مون کي طعنو پيو ڏين“
ماٿرو	مونجهارو (هيءَ لفظ ڪلمتي بلوچ ۽ جت به ڳالهائين)
مُنڌ	عورت (هيءَ لفظ ڪلمتي بلوچ ۽ جت به ڳالهيندا آهن) شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر سَسئي آبري، داستان ائون، بيت ائون“ *

ڪَڙ ڪو واکو وُس، وَهَ مَر مَنڌ پَٽِيوَر ۾، جڙهي ڏاڍين ڏونگرين، پير پُٺُونءِ جو پَسُ، ڏورڻ مَنجھان ڏَس، پُونڌُ هُوَ پُٺُونءِ جو	
* ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جورسالي ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع ”اُبا...! هن مَنڌ کي اچي سمجھايو ڪو چري اچي ئي آهي ”اُبا...! هن عورت کي سمجھايو ڇو چري اچي ئي آهي.“ شاھ لطيف جي پارکو عبدالله مُرگھر رات جو ڪھجري ڪندي مٿيون بيت ٻڌايو. ڳوٺ حاجي علي بخش مُرگھر ۾ وينل ڪھجري ۾ عبدالله مُرگھر شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جا اڻڇپيل بيت ٻڌايا ان ڪھجري ۾ شفيع مُرگھر، اله بجايو مُرگھر ۽ رمضان مُرگھر وينل هئا.	
مَنڌ سڪيو ستابو ”اڏا...! منهنجو مال مَنڌ ڪري، سُنو ئي آيو“ ”اڏا...! منهنجو مال چري سڪيو ستابو ئي آيو“	
مَنڌ شراب شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر ڪلياڻ، داستان پيو، “ * ”واڻي“ مَنڌ پُٺندي مون، ساڄن سھي سڃاتو بي پيالو عشق جو، سڀڪي سمجھيو سون، پريان سنڌي پاڙ جي، اُنڊر آڳ اُٿون، جڻ ناهي جڳ ۾، ڏينهن مڙيئي ڏون، اُلا! عبداللطيف چئي، آهين تن ئي تون.	
* ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جورسالي ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جھونا مارڪيٽ، 1976ع	
اوڙڪ، پاڙو (ڪلمتي بلوچ جو پاڙو)	مُرگھر
اوڙڪ، پاڙو (رحيرا بلوچ جو پاڙو)	مُهري
پاڙو (رحيرا بلوچ جو پاڙو)	ملڪاڻي
پاڙو (رحيرا بلوچ جو پاڙو)	مروا
اوڙڪ پاڙو (لاشاري بلوچ جو پاڙو)	مَنڌير
پاڙو (رحيرا بلوچ جو پاڙو)	مُنبرائي
پاڙو (رحيرا بلوچ جو پاڙو)	ملواڻي
پاڙو (رحيرا بلوچ جو پاڙو)	مير

مبارڪاڻي	پاڙو	(گبول بلوچ جو پاڙو)
ملوڪاڻي	پاڙو	(گبول بلوچ جو پاڙو)
منجھي	موڪلي، موڪلڻ، ٻڌائڻ	
منائون	ٻچڙايون، برياڻيون	شاھ عبداللطيف جو بيت آھي ”سُر سري راڳ، داستان چوٽون، بيت ٻيو“ *
		”چڱا ڪن چڱائون، منائون منن جو وڏ جڙي جن سين، سوڙڙ سيئي ڪن * ڪلياڻ آڏواڻي، شاھ جور سالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية جھونا مارڪيٽ، 1976ع ”اي ناڪڻا...! قاسو ٻچڙايون ٻيو ڪري“
موڙي ڪنڍي	مينهن جو قسم	(هن مينهن جو وڙ يعني سنگ صفا ننڍو هوندو آهي)
موڙي	ٻڪريءَ جو قسم	
منڊاڻي	پاڙو	(گورائي بلوچ جو پاڙو)
منائي	پاڙو	(گورائي بلوچ جو پاڙو)
مصرياڻي	پاڙو	(گورائي بلوچ جو پاڙو)
مرادائي	پاڙو اوڙڪ	(رحيرا بلوچ جو پاڙو)
ملاڻي	پاڙو	(مروا بلوچ جو پاڙو)
ميواڻي	پاڙو	(پوا بلوچ جو پاڙو)
متاراڻي	پاڙو	(پوا بلوچ جو پاڙو)
مولي ڏناڻي	پاڙو	(پوا بلوچ جو پاڙو)
موتياڻي	پاڙو	(پوا بلوچ جو پاڙو)
ملهو غاڻي	پاڙو	(پوا بلوچ جو پاڙو)
منائي	پاڙو	(پوا بلوچ جو پاڙو)
مصرياڻي	پاڙو	(پوا بلوچ جو پاڙو)
موٽيلڙو	ڪاٺ جي فوت ڏيڍ جو ٽڪرو ٺهيل	
مرندو	جهڪو ٿيندو	”ناڪڻا...! پاڻي ڪرو ٿي ويو آ هير رڇ ڪونه نڪرندو وري پاڻي مرندو پوءِ نڪرندو“ ”ناڪڻا...! پاڻي تيز ٿي ويو آهي، هينئر رڇ ڪونه نڪرندو وري پاڻي جهڪو ٿيندو پوءِ نڪرندو“

مَدَ	<p>ٻيڙي، هوڙو</p> <p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي</p> <p>✽</p> <p>”مهڙ ملاحن کي اُڀو ڪري سَدَ ادا انهيءَ پاڙ جا، موڙي اچو مَدَ، ويا جي وه گڏ، سي هلو ته ڏوريون سڀرين“</p> <p>✽ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جורسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع</p>
مَدَ	<p>سامان،</p> <p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر ڪاموڏ، داستان پهريون، بيت پندرهون“</p> <p>✽</p> <p>”تهڙو ڪنجهڙ ڀر ڪيڻ ٻيو جهڙي سو نهن سنڌياس، مَدَ، مياڻيون، مڪڙا، مڙئي معاف ٿياس، مورجَل مٿانس، اُڀو تماچي تي هڻي“</p> <p>✽ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع</p>
مڪڙي	<p>ٻيڙي</p> <p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر سريراڳ، داستان ٻيو بيت ڏهون“</p> <p>✽</p> <p>آڏو چڪڻ ڇاڙ، منهنجي موج نه سگهي مڪڙي، ميڙي مٿاڻن جو بيحد، ڇاڙهيڙ ٻار</p> <p>■ ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع</p>
مڇلا	<p>ٻن ورن وارو چانديءَ جو زيور</p> <p>بلوچ عورت جي پير جي اڳوڻي جو زيور آه</p>
ماڏوري	<p>پاڙو ڳوڙهي بلوچ جو پاڙو</p>

ن	
لفظ	معني
نر	جنهن هنڌ تي درياءَ وڃي سمنڊ ۾ داخل ٿئي اُن جڳهه کي ”نر“ چئبو آهي. وير جي وقت، آلڙ جي مهل يا طوفان جي وقت ناڪڻا ”نر“ يعني سمنڊ ۾ هوشياريءَ سان داخل ٿيندا آهن، جي ٿوري به لاپرواهي ۽ غفلت ڪيائون ته هوڙو يا پيڙي ٽٽي پوندي آهي.
نريون	کُلي سمنڊ مان اندر اچڻ جو رستو جتي درياءَ چوڙ ڪري
ناتائپي	اوڙڪ، پاڙو (جتن جو پاڙو)
نمي	آلهي
ناري	نھاري سوچي
نچو	نشو هي لفظ ريڙهي وارا استعمال ڪن ٿا.
نانگ واري	درياءَ جو نالو ٻيٽ جو نالو سنهڙي درياءَ مان نانگ واري درياءَ نڪري ٿو. نانگ واري درياءَ اڳتي وڃي آڏياڙي درياءَ ۾ داخل ٿئي ٿو.
نانگو	ٻيٽ جو نالو درياءَ جو نالو
نڪ	تڏو پن يا پڪرن جو ٺهيل هجي
نڪ	سڃاڻپ جي نشاني قوم، قبيلي جي سڃاڻپ جي نشاني
نڙ	سائو گاهه
نور	نئين، نئون
نڍا	وَل جو قسم
نذر	نظر
نانگ وَل	وَل جو قسم
نمد	هينياڻين
ناري اڇ	ڳولي اڇ، جاچ ڪري اڇ، ڏسي اڇ، نھاري اڇ
ناسارو	بيڪار بي گمو

نورائپي	اوڙڪ، پاڙو	لاحڻ جو پاڙو
ناصر وارو	درياءَ جو نالو	
نولڪاڻي	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
نٿالاڻي	اوڙڪ، پاڙو	(جتن جو پاڙو)
نيرڻ	نيرڻ	شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جي بيت ۾ ”نيرڻ“ لفظ ڪتب آيل آهي. سُر سسئي * ”آديون اُت ويام منهنجا “نيرڻ“ سوڌا نڪري ڪينجيون جي قرفن جون، سانڍڻ سور پيام سنجهي هوت ويام صبح ٻڌم سندرو
نيرڻ	”ابا.....! مينهن کان نيرڻ ڪٿر“ = ”ادا.....! مينهن کان نيرڻ ڪٿر.“	
ٺهل	نهار ڏس ”اي.....! آتون هيٺي ته ٺهل“ ”اي...! تون هيڏانهن ته ڏس“	
نايتي	نالي سان ”ادا.....! فلاڻي جاءِ وهوس، توهين “نايتي“ ساراهه پئي.“ ”ادا.....! فلاڻي جاءِ تي ويوهوس تنهنجي نالي سان ساراهه پئي ڪئي.“	(جت ڳالهائين)
نيٺ	اک	
نڙي	ڳچي	
نڪتي	سمنڊ جو پاڻي ٺهي وڃڻ	
نڪيتي	لاڻن ٺهڻ واري رات	
نيرو ڦر	گاهه جو قسم، هن ۾ اڇو، ساڻو گل به ٿيندو آهي	
نوائو	هوا جو نه هجڻ، هوا جو بند ٿي وڃڻ	
ناگو مسافر	اولاد کان محروم ماڻهو	
ناسي	موسم هيءَ موسم آڪٽوبر جي پڇاڙيءَ ۽ نومبر جي مهيني ۾ هوندي آهي. انهيءَ ۾ اولهه ۽ اتر واري پاسي کان تيز هوا لڳندي آهي.	
نور	زمين جو غير آباد هئڻ	

ناڙو	گاهه جو قسم
ناڙو	وڻ
ناگيل	وڻ جو قسم
ناگيل	وڻ جو قسم (هي وڻ برسات جي موسم ۾ ٿيندي آهي)
ناسي	واڙ اولهه ۽ اتر جي ڪنڊ واري واڙ کي ناسي واڙ چوندا آهن جنهن ۾ خاص ڪري مادين ائين کي سيءُ جهڙو ٿيندو آهي ۽ اهي ٿر ڪيرائي ڇڏينديون آهن. "ناسي" واڙ کي "وهندي" واڙ به چوندا آهن
نيرگي	پڪيءَ جو قسم
نرڙي	ڍنڍ جو نالو (گولاڙجي تعلقي ۾ آهي)
نورڙو	جانور
نريون	ماپ "ادا...! تنهنجو رچ ڪيتريون نريون ٿيندو" = "ادا...! تنهنجو رچ ڪيتري ماپ جو ٿيندو"
نمندو پٽ	هينائون پٽ
ننڻ	وڻ جو قسم
ناير	ناريل
نوجڻ	جويائي مال جو ونگ (ڏهاڙي جي وقت يا ڳيا استعمال ڪندا آهن)
نمونيا	جويائي مال جي بيماري هيءَ بيماري رڌ يا بڪري کي ٿيندي آهي ان کي بچاءَ جو ٽڪو پليورون مونيا هڻندا آهن
نهر	شاديءَ جي رسم (سائوڻ) هيءَ رسم سامونڊي پٽيءَ ۾ ڪلمتي بلوچن ۾ اڄ به موجود آهي گهٽ جڏهن ڍڪڻي جهورڻ ايندو آهي ته ميدان تي نوڌ ڪوڙيو ويندو آهي يعني سائي وڻ جو ٿارو زمين ۾ ڪوڙي ان جي پاڙ ۾ ڪارڪون ۽ ان رکيو ويندو آهي پوءِ گهٽ ان وڻ جي ڀرسان ڍڪڻي جهوريندو آهي.
نهر	نئون، شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: "سر سامونڊي، داستان تيون، بيت اٿتيهون" "بهر نيءَ سندور، چئن مون ابي هن ٿيلو سعيو سامونڊين سين، اڳهن تان نه ڪٽو م وڃهن منجهه هٿو، پاڻ وراڪي رس سين." * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع
نياڻ	پاڻي پيئڻ جي جاءِ - تڙ (جت ۽ بلوچ ڳالهائين)
نڪتو	ٿيندو ڪونه "ادا... مير کي چٽا پيو، پر تون جو ڪم نڪتو"

آڊا... مير کي چوان پيو پر تنهنجو ڪم ٿيندو ڪونه	
ڪو به ڪٿو حاصل نه ٿيندو	نڪڻو
پاڙو (گهراڻي بلوچ جو پاڙو)	ناٿاڻي
ٽو لڪ، ٽو لڪ	نيل
پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)	ناٿاڻي
پاڙو (پوا بلوچ جو پاڙو)	نوتڪاڻي
واءِ	نانگو
چوڻائي مال جي بيماريءَ جو قسم خاص ڪري سائون جي موسم ۾ اٺ کانسواءِ ڳئون، مينهن، گهوڙو رڍ ٻڪري کي نانگو واءِ لڳندو آهي	
جهڪندو هيٺائون پٽ	نمندو
اصلي پيپور	نبار
زڪام، ليس ٽڪ مان وهندڙ رطوبت	نوري
زيور جو قسم هيءَ پير جو زيور آهي بلوچ عورتون پيرن جي ٿڌيءَ کان مٿي پائيدون آهن	نورو
گهاٽو ليس، ٽڪ مان وهندڙ سنگھ	نورو
بيٽيون يا وڏا بيٽا عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر سامونڊي، داستان پهريون، بيت ٽيون“ * ”لڳي اتر هير سامونڊي سڙه، سنڀاھيا، ٽنگر ڳڻي ناڪڻا، ٿڌا سڻائيءَ سير هنيڙي نٽ اڪير، ڪاري ڪيڙائڻ جي“ * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جורسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع	ٽنگر
ڍورو (جتان پاڻيءَ لهي ۽ چڙهي)	نيرو يا نير
ٻارن جي راند	نوڪڙي
بي کي جهٽ ڪرڻ، هدايت ڪرڻ	ننڍڻ
زنجر عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر ڪنڀات، داستان چوٿون، بيت سترهون“ * ”نو نير، ڏهه ڏاڙهيون، پندرهن پينڌ پيٺاس بغل منجهر بگهاڙيون، لڳين لوھ لڳاس جھ ساجن سنڀرياس، ته چرگ چٽائين هيڪڙي“ * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جورسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهريون 2009ع	نير

و	
لفظ	معني
وتايو	اُڇلايو لاهيو هيٺ رکو
وتا	ويا
وتائڻ	اُڇلائڻ، پري گري ڇڏڻ، پوکڻ گهر مان گند ڪچري کي ٻاهر ڪڍڻ کي وتائڻ چئبو آهي. هوڙي مان مڇي ٻاهر ڪڍڻ کي وتائڻ چئبو آهي هوڙي مان درياءَ ۾ رڇ لاهڻ کي وتائڻ چئبو آهي ڪنهن به شيءِ کي هيٺ لاهڻ، پري ڪرڻ کي وتائڻ چئبو آهي.
وتائي ڇڏ	اُڇلائي ڇڏ
واتار	حسد، ساڙ نظر ”اي ادا...! واتار نه ڪر متان احمد نظر جي پئي“ ”اي ادا...! حسد نه ڪر متان احمد نظر جي پئي“
وانت	اولهه طرف هي لفظ جت استعمال ڪندا آهن.
واتان	اولهه طرف
واسرو	اولهه طرف
وراند	شام جو ٻيهر، سج لٿي جي مهل
ونگار	بيگر، مدق همدرد
ونگار	ٻوڙ پڄاڻن جي شروعاتي تياريءَ کي ونگار چون. (ساحلي پٽيءَ جا ڪيچي استعمال ڪندا آهن.)
وتاڻو	گذريو يا لنگهيو
ونگائي	اوڙڪ، پاڙو ونگائي: جتن جو پاڙو آهي.
ويسي	سيڌو سامان ” ادا...! گهر مجھه ويسي وٺي رکي آهي ” ادا...! گهر ۾ کاڌي پيئي جي سامان کي وٺي رکيو آهي.“ ” ادا...! ويسي وٺي درياءَ تي وڃان ٿو.“ ” ادا...! سيڌو سامان وٺي درياءَ تي وڃان ٿو.“

ويسِي	پائيواري، پئسہ گڏ ڪري رکڻ کي به ويسِي چون.
واڙ	ڍنگهرن، ڪڪن، ڪانن جي چار ديواري
واڙو	ٻڪرين مينهن، ڍڳين جو واڙو جتي ڏهاڻي ٿئي
واڙو	درياءَ جو نالو آهي.
وستو	دير سان، پوءِ
وڦلڻ	پاڻ مُرادو ڳالهائڻ
ورچائڻ	تنگ ڪرڻ، بيزار ڪرڻ
ورق	پنو يا ڪاغذ
ويساهي	ڪجهه دير آرام ڪرڻ
وايوڙيل	جوش، جذبي، دٻدي يا چرٽل
وڪار	چنڊ چاڀرو، اوطاق (هوڙي، ٻيڙين جي سامان رکڻ جي جاءِ)
وانڊِي	وڻاڻ، ويهڻ واري جاءِ، جڏهن برساتيون پونديون آهن گاهه پت ٿيندو آهي ته، سامونڊي پٽيءَ وارا مالوند ماڻهو اُن وَس تي مال چارڻ جي لاءِ ڪاهي وڃي وانڊِي ٺاهي ويهندا آهن. وانڊِي ڪڪن پٽن جي جهوپڙي هوندي آهي جنهن ۾ چٽا رهندا ۽ انهيءَ وانڊِي ۾ عورت ٺاهي رهندي.
واٽ	رستو
ويرو	بيروزگار واندو ”ناڪڻا...! ويرو ويٺو آهيان،“ ”ناڪڻا...! بيروزگار ويٺو آهيان،“
ويرو ٿي اچڻ	واندو ٿي اچڻ ”ناڪڻا...! آءٌ ويرو ٿي اچان، پوءِ درياءَ تي هلندس“ ”ناڪڻا...! آءٌ واندو ٿي اچا، پوءِ درياءَ تي هلندس“
ويسر مگر	مڇيءَ جو قسم، (هن مڇيءَ جو قد ٻن سئو فوٽن کان مٿي ٿئي ٿو. ويڪر ۾ پنجاهه فوٽن جي آهي.)
ونهيو	پکيءَ جو قسم
واٽرو	ڪاڪوس
ونجهه	ڪاڻي

جنهن سان هوڙي يا پيڙيءَ کي ٿوري پاڻي مان ٻاهر ڪڍندا آهن. اُن ڪاٺيءَ کي ونجهه چئبو آهي.		
موتي	وري	
دشمن	ويري	
دشمن (هي لفظ گچي استعمال ڪندا آهن.)	ويريو	
مصالو (جنهن ۾ مڙج، لون، چمڙيون (ڪٽاڻ) جيترو دال چيني هي ٽوٽل ويڳر آهي.) ”لي...! مڪي ويڳر لڙي ڏي؟“ ”اي...! مون کي مصالو پيسي ڏي“	ويڳر	
ريتي (هي لفظ ريڙهي ميان وارا مهاڻا استعمال ڪندا آهن.) ”لي...! آءٌ وِڪر ڪٿي ٿي اڃان.“ ”اي...! آءٌ ريتي ڪٿي ٿي اڃان“	وِڪر	
هوا	واءِ	
سُئي	واهه	
پيٽ جونالو درياءَ جونالو	وڏيون	
ڪاري پاڻيءَ جي مڇي	واٽر	
ڪاٺي، (جيڪا ڇهن ستن فوٽن جي هوندي آهي.)	وامر	
برسات پئي	وٺو	
ڳوٺ جونالو (هي ڳوٺ تعلقي ڪاروچاڻ ۾ آهي.)	وٺو	
وٺُ.	وٺو	
ناڪڻا...! هي رَڇَ وٺو“ ناڪڻا...! هي رَڇَ وٺُ“		
درياءَ جونالو پيٽ جونالو ”وٺو درياءَ ڦاٽَ درياءَ جني ڏکڻ مان نڪري ٿو. پوءِ گهوڙي واري نار ۾ داخل ٿئي ٿو.“	وٺو	
ويجهو نزديڪ (جت ڳالهائين)	ويجا	
اُهو (جت ڳالهائين) ”وي ڪاڙو هڙ؟“ اهو ڇا آهي؟	وي	
ايئن، (جت ڳالهائين)	وهان	

”وهان نه سي ها....“ ”ايئن ڪونه ٿئي ها....“	
وهون ”اسلم.....! ڪوهين وهون مزون...؟“ ”اسلم.....! ڪيڏانهن ويو هئين...؟“	ويو (جت ڳالهائين)
ويان درياءِ جونالو ويان درياءِ هلندو ”گتوري واري“ درياءِ ۾ داخل ٿئي ٿو.	
وها ويو	
وها مزون ”ميخاني تي هو آئي اتي وها مزون بيٺل“ ”ميخاني ۾ ويو هوس، اتي ماڻهو ويٺل هئا“	ويو هئين (جتڪي لهجو)
وڃا ڄاڻ، سنوت، اٽڪل عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر يمن، داستان تيمون، بيت ٻاويهون“ * جت حبيب هٿن، ٺاڱڪ نيه جي تتي طيبين وڃي وڃا وٽري“ * نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع	
واچڻ يا واچڻ وڃڻ	(جت ڳالهائين)
واڻي ڳالهه	(جت ڳالهائين)
وڃي ٿو وڃان ٿو	(جت ڳالهائين)
وچار درياءِ جونالو	
وَلَل وٽاڻ درياءِ جونالو	
واڳهائي اوڙڪ، پاڙو	(جت جو پاڙو)
وزيرائي اوڙڪ، پاڙو	(جت جو پاڙو)
ورحمائي اوڙڪ، پاڙو	(جت جو پاڙو)
ولاسايا اوڙڪ، پاڙو	(ملاحن جو پاڙو)
وهي وا هليا ويا	

	<p>شاهه عبداللطيف ڀٽائي ”پورپ“ جي بيت ۾ ”وهي وا جو لفظ“ ڪتب آندو آهي.</p> <p>”سِر ۾ پڪي هڪڙو نه چڻي نه چونگاري</p> <p>رضا جا رحمان جي پيو پڪيڙو پاري</p> <p>وٿان ويچاريه وڳر سڀ وهي وا“</p>
ويزو	<p>مغرور هٿ وارو وڏو (جت ڳالهائين)</p> <p>”آتون ويزو آزمي ٿو آ، جو مامل به نالو نه اوءِ“</p> <p>”تون ايڏو مغرور ٿي ويو آهين، جونهارين به نٿو“</p>
وِزه	<p>وجهُ (جتڪي لهجو)</p> <p>”اهو وِزه هير.“</p> <p>”اهو وجهه هن ۾.“</p>
واچان	<p>هلون (جت ڳالهائين)</p> <p>اي ناکڻا.....! هاڻو پاڻ ڪاري بيت تي واچان ڪيئا.</p> <p>”اي ناکڻا.....! هاڻي پاڻ ڪاري بيت تي ڪيئن هلو...؟“</p>
واچڻ	<p>هلڻ (جتڪي لهجو)</p> <p>”اچون چاڪ ڪونهي، واچڻ جيزو ڪونهي.“</p> <p>”چاڪ ناهيان هلڻ جهڙو ناهيان“</p>
ووڙو	وهڙو
ووڙي	وهڙي
وچاڙي	ڪياڙي
وگه	<p>گهاٽو جنگ</p> <p>”ادا قبول.....! مال کي ايڏي وگهه ۾ نه ڪاهي وڃ، مڙه ٿو ڪڍين.“</p> <p>”ادا قبول.....! مال کي گهاٽي جهنگ ۾ ڪاهي نه وڃي مال جو مڙه ٿو ڪڍين“</p>
واگهيري	<p>جوڳي، (هيءَ جوڳين جي ذات آهي.)</p> <p>”ادا.....! واگهيريءَ کي وٺي اچو ته قاسم کي نانگ ڪڪي وڌو آهي ته ڏنگ چوسي.“</p>
ويها	ويساک (جتڪي لهجو)
واکو	<p>کولي ڇڏڻ، تڙي پڪيڙي ڇڏڻ</p> <p>”ادا.....! مڇيءَ جي ڍڳ کي ٿورو واکو ڪري ڇڏ.“</p> <p>”ادا.....! مڇيءَ جي ڍڳ کي ٿورو پڪيڙي ڇڏ“</p>

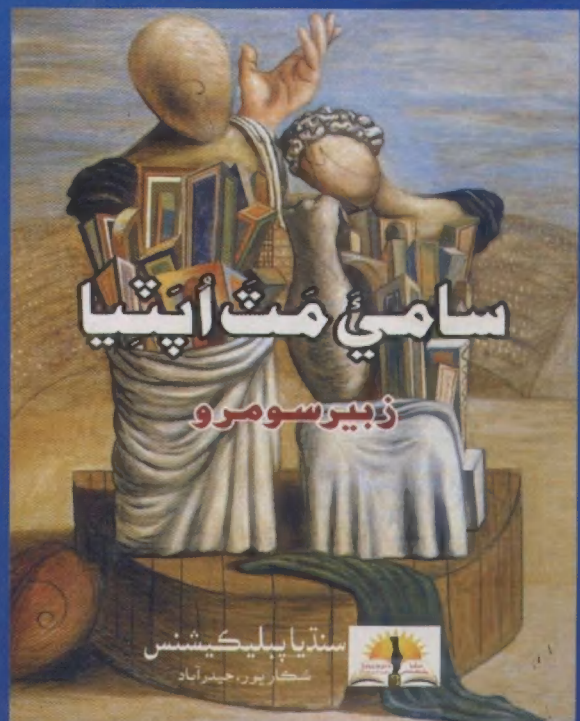
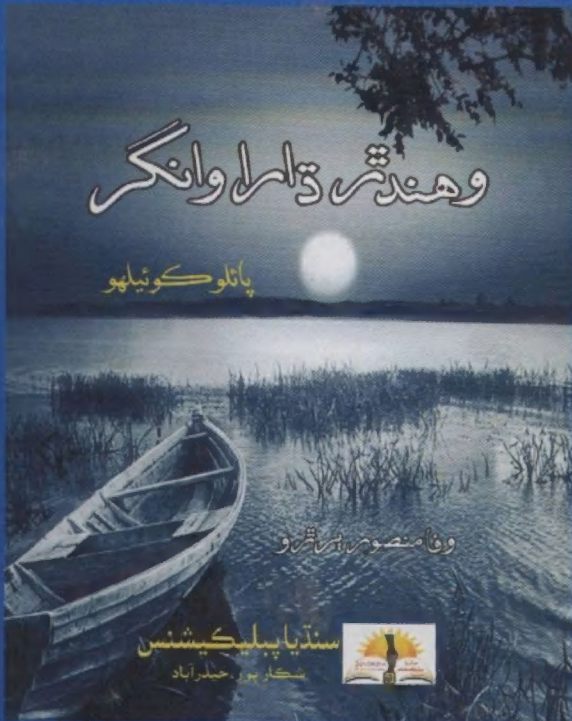
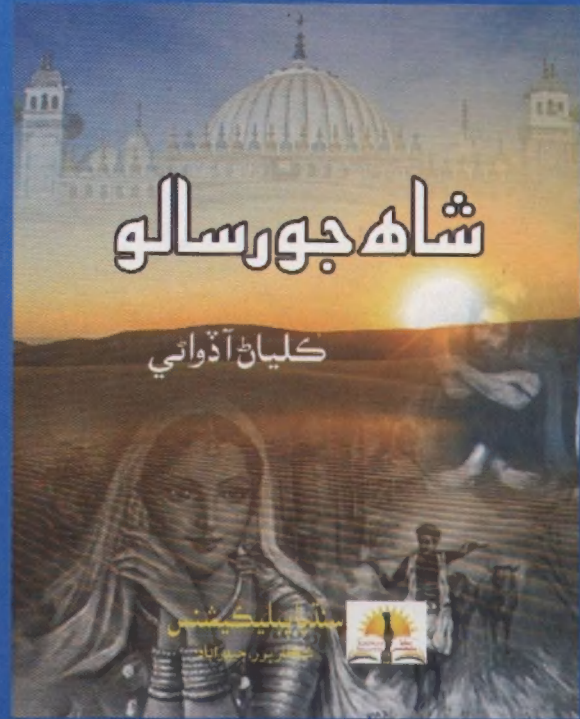
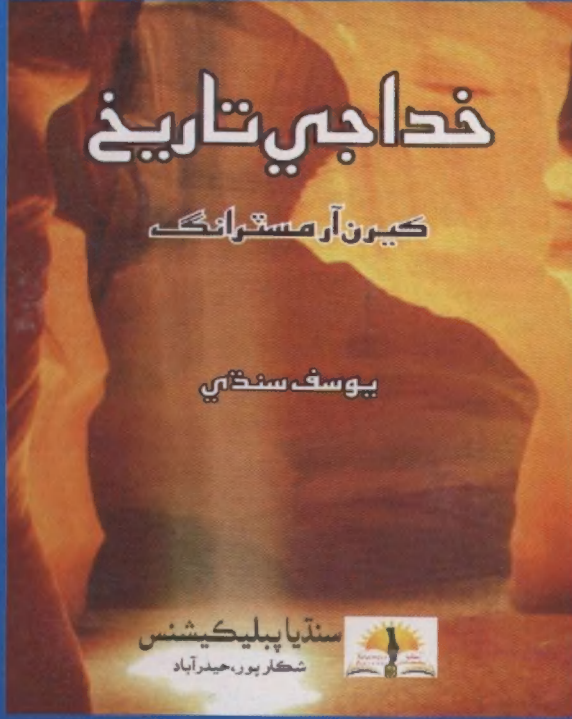
وڃ ڪري	ڪُڪڙي بيڊا خراب ڪندي پاڻيءَ ۾ ونجهاريوس
وڙي	ڪاڻي (هيءَ ڪاڻي ٻولي رڇ ۾ ڪم ايندي آهي.)
وٽائڻ	هڪ درياءَ جو ٻي درياءَ مان نڪرڻ
وڏيرڻ	ڳوٺ جو چڱو مڙس ۽ وڏيرو اونهي هيٺ ئي هيٺ درياءَ ڪنڌي اونهي کي وڏي چئبو آهي جيڪڏهن کي ليت يعني واري پئجي وئي ته ان کي ريل چئبو آهي.
وهندي	اولهه جو واءُ "ادا...! اڃا وهندي لڳي آهي" "ادا...! اڃا اولهه جو واءُ لڳو"
ورندي سال	ايندڙ سال
وانچ	مٽيءَ وارو طوفان
واهه جو ٿيو آه	جهجوتيو آ
وانچي	مڇيءَ کاڌي به آه ته مٺي جي به آه
وڪ وجهه	تڪڙو هل "اي...! وڪ وجهه ماما چچر کي رسون" "اي...! تڪڙو هل ته ماما چچر کي رسون"
واندي	نلي "آي تون واندي ويٺي آ، هل ته هلون ڪم ڪار تي" "آي تون نلي ويٺي آهين، هل ته هلو ڪم ڪار تي"
وڃ جا ڪڙاھت	گوڙ - وڃ جو گوڙ "ادا...! اڀرندي طرف وڃ جا ڪڙاھت آهن"
وهيو	پڪيءَ جو قسم
وڄاءُ	خوشيءَ جي اظهار "آي...! فقير وڄاءُ دهل وڄاءُ" "آي...! فقير خوشيءَ جو دهل وڄائي"
ونجهه	ڪاڻي "آي خلاصي...! هوڙي کي ونجهه ڏي ته وري" "آي خلاصي...! هوڙي کي ڪاڻي ڏي ته وري"

وڃين	سنهڙو جيت	(هيءَ جيت مڪ کي کائيندو آهي)
واڳ	ملھ رقم ڏوڪڙ	
وڌر	ڪڪر	
ويراڳي	سيڪجهه چٽ	”ادا....! هي ماڻهو ويراڳي آ سڀ ٽپڙ پورا ڪري وينو آهي“ ”ادا....! هي ماڻهو سيڪجهه چٽ ڪري ٽپڙ پورا ڪري وينو آهي“
ويچا	دشمني	”ادا....! تون دشمني نه وجهه“
وئون	تمام پري	”ادا....! ڪالو وئونج ويو هليو“ ”ادا....! ڪالو پري ويو هليو“
وهڪ	جاءِ	”ادا....! اُن جي وهڪ ڏني اٿي ڪٿي وينو آ“ ”ادا....! اُن جي جاءِ ڏني اٿي ڪٿي وينو آهي“
واکو	پڌرو	”ادا....! تون ڳالهه ۾ واکو ٿي وئين“ ”ادا....! تون ڳالهين ۾ پڌرو ٿي وئين“
وائلو	ڪاٺ کي چلڻ وارو اوزار	
ونجهڻو	لوھ جي پٽي	جنهن سان ڪاٺ کي سوراخ ڪجي
ولھار	علائقي جو نالو	
ورو	ڪاٺيءَ جو قسم	”آبا....! چٽي ۾ ورو وڌو اٿي“ ”آبا....! چٽي ۾ ڪاٺيءَ وڌي اٿي“
وڙو	ڏڪ	”شالي....! تون جو مڙد هير ڪئن آهي“ = ”شالي....! تنهنجو مڙس ڪيئن آهي“ ”آي ادي....! هاڻ وڙو جهلي ويو آهي“ = ”آي ادي....! هاڻي ڏڪ پچائي ويو آهي“
وڙڪ	وڙي، ڊگهي نه ڪڙ جهجهي نه ڪر	”ادا مختيار....! تون ڳالهه کي وڙڪ نه ڪر“

	”ادا مختيار...! تون ڳالهه ڪي ڊگهو نه ڪر“
واڪيٽ	مڇيءَ جو قسم (هن جو قد اڍائي کان چار فوٽ ٿئي ٿو)
وه	چري مارو ماڻهو چويائي مال مان وه ڪيندا آهن. سامونڊي پٽ مهائڻا مڇين مان وه ڪيندا آهن
واهندي	سياري جي پڇاڙي سياري جي پڇاڙي واءِ لڳندو آهي. اها ڏاڍي سرد موسم هوندي آهي جنهن ۾ اٺ ڪي به سرد لڳندي آهي ان ڪي واهندي چوندا آهن شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي سر سامونڊي ”لڳي اتر اُهرڻا، واهندي وڙن آئون گهڻوئي گهريان، سودو سامونڊي اڳڻ جن اچن عيد ورتي ان ڪي“
ويٺ	طعنو توڪ چئر
وسه	پروسو ويساهُ، (هيءَ لفظ ڪلمتي بلوچ استعمال ڪندا آهن) ”ادا...! آئون آچر تي ايندي مون تي وسه ڪر.“ ”ادا...! آءُ آچر تي ايندس مون تي پروسو ڪر.“ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: سر بلاول، داستان پهريون، بيت پهريون. * ”وسه انهيون ويٺ ڪي، جيئن دعوت ڪي دانا، مضمضه وانا، وجهه ته ڏيئي واٽ ۾. * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
وسهي	اعتبار ڪري، ويساهُ ڪري شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: سر ديسي، داستان ستون، بيت ستون. * ”متان ڪا ٻڙي! ٻول پارو جي وسهي، هوند ته ستيس سرتيون! ويهي رهيس وڙي، جٽ پنهنجي جوءَ ۾، گهاري مان گهڙي! ڪيچين آئون نه ڪڙي ڪنهن ڏکيءَ ڏاؤن ڏاڻيو * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جورسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع

واھين	اوهانجي، (جتڪي لهجو)	
ورياتي	پاڙو (مرگهر بلوچ جو پاڙو)	
وڌيرائي	پاڙو (مرگهر بلوچ جو پاڙو)	
ورياتي	پاڙو (رحيرا بلوچ جو پاڙو)	
وهڙو جاگير	ديهر جو نالو (هيءَ ديهر تعلقو مير پور ساڪرو ۾ آهي)	
وٽ	<p>مُزو، ڏائقو، سواد، نفعو</p> <p>”ابا...! هن مان ڪو وٽ مليو“</p> <p>”ابا هن مان ڪهڙو مزو مليو“</p> <p>شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي: ”سُر سري راڳ، داستان پهريون، بيت ڇهون“</p> <p>✽</p> <p>”وٽ ويهي جو جي لهين ته ٻي ڪار نه ڪرين ڪا،</p> <p>سا پُروڙيج ڳالهڙي وڻجائن وٽا</p> <p>موتي جَن هئا، آندءَ گهڻي آڌب سين.“</p> <p>✽ نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر، محقق ۽ شارح، شاهه جو رسالو ڪراچي، سنڌيڪا اڪيڊمي، ڇاپو پهرين 2009ع</p>	
وٽ	هل، هلندي وڃ	
وٽ	چوڻ، ٻڌايو، ٻڌائين، (جت ڳالهائين)	
	”آئون ڇاڙو وٽايو“	
	”تون ڇا ٿو ٻڌائين“	
ونڌڻ	پوئڻ، پوئين، خوبصورت، (مڻيون مڻين سان پوئين)	
ونڌين	<p>جڻين موتي موتي کان الڳ نه ٿئي اها خوبصورت شيءَ جي نشاني آهي پوءِ ٻي عورت ان هار جي تعريف ڪندي چوندي آهي. ڪوبه اهڙو ڪم جيڪو وڻندڙ هجي ان جي لاءِ وڻڻ يا وڻڌين جو لفظ استعمال ڪندا آهن</p> <p>”اي..! تو اهڙو ڪم ڪيو آهي جو وڻڌين ڇڏئي،“</p> <p>”ادي..! تو اهڙو ڪم ڪيو آهي جو خوبصورت ڪري ڇڏئي“</p>	
ونڌڻ	ورهائڻ	
وڏ	مينهن جو سنگ	
وڏي وڙ واريون	وڏن سنگن واريون مينهنون، (مينهن جو قسم)	
	”ادا...! رسول بخش وٽ وڏي وڙ واريون ڀلوڙ مينهنون آهن.“	

”ادا...! رسول بخش وٽ وڌن سنگن واريون پليون مينهنون آهن.“	
وڌي چوڙڪن واري	رڌ جو قسم (هن رڌ جي ڳچي وٽ به لارو انگرين جيتريون هونديون آهن)
وينگ	هڪ عورت جيڪا کير ولوڙي
ويڙهو	لوڙهو
ونڊ	ماني ”اي هاجره! تو الله جي نالي جي ونڊ ڏني“ ”اي... هاجره ...! تو الله جي نالي جي ماني ڏني“
واسرو	ٿڌو
ويري	ننڍڙو
ويو	مري وڃڻ (بلوچ ڳالهائين)
ورو	کاڌي پيئي جون شيون ”لي...! اڄ ورو ڪونهي“ ”اي...! اڄ ڪابه کاڌي پيئي جي شئي ڪانهي“
وچار	مهيار شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت آهي ”سُر سهڻي، داستان ٿيون، ”واڻي“ جو آخري بند“ * ”آيڻ ريلي ريءَ سين، اَللّٰهُ تو آهڙ، تار تَرنديس، لڙ لنگهيڻديس، وينديس وٽ وچار پورينديس پار مٿي، سَهسين جي سيسار گولي گهاگهائي گهڙي، جڳن ٿا جانار * ڪلياڻ آڏواڻي، شاهه جو رسالو ڪراچي 2، مڪتبہ اسحاقية، جهونا مارڪيٽ، 1976ع
وڌڪا	وڌڙا، پوڙهو ماڻهو
ورڻ	زهر لڳڻ (بلوچ ڳالهائين)
وينجهار	ڪاريگر_ هوشيار_ ڄاڻو مل محمود پليءَ ٻوٽي جو بيت آهي. ”رانديگر راند جي تنهنجي سدا نه هوندي ساري، ڪن کي ڪتندي سال ٿيا، ڪن هڪ ڏينهن ۾ هاري، هئا ته وڏا وينجهاري، پر ان ڪوڏيءَ گهڻا ڪيرايا.“ (مل محمود پليءَ ٻوٽو عمر ڪوٽ جو هو)

Design By:
Riaz Zafloor Khan

سندیا پبلیکیشنس
شکار پور، حیدرآباد

Rs:500/-

پڙهندڙ نسل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”آداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڱ ”لڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دور جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ جڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ

ايندڙ نسل سمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي آداس، لڙهندڙ، ڪڙهندڙ، ڀرندڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪَندڙ، پاڙي، کاڻو، پاڇوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سگهجي ٿو، پر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻ جي آس رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پَن) ڪا به تنظيم ناهي. اُن جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پڪَ ڄاڻو ته اهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پَن جي نالي کي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پڪَ ڄاڻو ته اهو به ڪوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پَن ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پَن به مختلف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت آداس ۽ پڙهندڙ، ڀرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَن ڪا خصوصي ۽ تالي لڳل ڪلب Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پَن جا سڀ ڪم ڪار سَهڪاري ۽ رضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پَن پاڻ هِڪَٻئي جي مدد ڪرڻ جي اصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَن پاران ڪتابن کي ڊجيٽائيز digitize ڪرڻ جي عمل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجيٽائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رڳو پَن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پَن کي کليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وس پئاندڙ وڌ کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليکڪن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي همٿائن. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رڪاوٽ کي نه مڃن.

شيخ اياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٺ، پُڪار سان تشبيهه ڏيندي انهن سڀني کي بمن،
گولين ۽ بارود جي مد مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو ته:
گيت به چڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرڻ ٿا.
....

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ چڻ ٿا؛
ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي منجهه پهاري چڻ ٿا؛
....

ڪالهه هيا جي سُرخ گلن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛
گيت به چڻ گوريلا آهن.....
....

هي بيت اٿي، هي ٻر- گولو،
جيڪي به ڪٿين، جيڪي به ڪٿين!
مون لاءِ ٻنهي ۾ فرق نه آ، هي بيت به ٻر جو ساٿي آ،
جنهن رڻ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هڏ ۽ ڄم جو ساٿي آ -
ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته ”هاڻي ويڙهه ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري
پڙهڻ تي وقت نه وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني آهي.

پڻ جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رڳو نصابي ڪتابن تائين محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾
پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڍي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي
پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پڻ نصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي،
سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش
ڪندا.

پڙهندڙ نسل جا پڻ سڀني کي چو، چالاڪ ۽ ڪينئن جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ
ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج
unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد
ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس
پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر
اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پيءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پڻ پڻ جو پڙلاءُ“. - اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)